Anno 1587 [illegible] Martij me sibi et suis emebat

Ægidius Zours

Matin

[illegible] s [illegible] fu
[illegible] dies
V[illegible] et [illegible]
[illegible] in [illegible] valle ter[illegible]

I. STADI

IN L. IVLI FLORI

HISTORIARVM

LIBROS IIII.

COMMENTARII.

EDITIO ALTERA

AVCTA ET RECOGNITA

AB IPSO AVCTORE.

ANTVERPIÆ,

Apud Christophorum Plantinum.

cIↃ. IↃ. LXXXIV.

IOANNIS STADII IN COMMENTARIVM L. IVLII FLORI PRAEFATIO.

ETSI *omnibus rerum gestarũ scriptoribus multũ debeamus, quippe qui suo studio effecerũt, vt faciliùs quid nobis, præteritarum rerũ cognitione adiutis, in vita expetendum, quid declinandum esset expediremus; tamen, sapientissimorũ hominum iudicio, potissimum ijs obstricti sumus, quorũ opera & industria, res à Romanis domi forisq; gestæ, ad nostram notitiam peruenerunt. quod rectè illi quidem ita censuerunt, & prudenter. Nam si vtilitatem ex historiarum lectione quærimus, nulla est respublica, quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam; aut prudẽtiæ ad perniciem præcauendam; aut industriæ ad propulsandã, vberiora suggerat. Populus enim Romanus, vt ceteros armorum gloria & imperij amplitudine, quibus vniuersum ferè terrarum orbem complexus est, deuicit; sic ijsdem, omni genere exemplorum quæ quisq. secutus, egregiè cũ sibi, tum reipublicæ consulat; antecelluit. Cuius si prima tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicasset, consules; eam, non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes; tantum iustitiæ ac moderationis amorem; tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum; tantũ luxuriæ & auaritiæ odium possis animaduertere. Sed quid? cùm tantam rem à tã paruis initijs profectam, tot reipublicæ conuersionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictã domi*

 forisq;

forisq́; rempublicam, vnam terrarum omnium dominam, toties recreatam, cogitatione atq. animo comprehendimus; ecqua voluptate vtiliore frui? ecqua vtilitate suauiore capi poßimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cũ populi R. imperio, libertate, maiestate conferemus? Profer Assuriorum, profer Persarum, profer Græcorũ imperium; ficta equidem illa, & commenticia esse eorum, qui illa memoriæ commendarunt, quàm re ipsa, illustriora videbuntur. Quis itaq. non indolescat? si nos, æqualésq. nostros tanta scriptorũ eius populi inopia vrgeri intelligat, qua in tenebris atq. hominũ ignoratione tantæ res sepultæ iacent? Si Titum etiam Liuium, qui eas, CXLII. *libris, in lucem atq. omnium conspectum protulerat; vel temporũ iniuria, vel hominũ incuria perijsse ita sentiat, vt in mutilato ad quartã ferè partem, contaminationem quoq. & horridũ squalorem abominaretur; nisi opera industriaq́; Caroli Sigonij, optimè de omni Antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim vlla re alia, in tam angustam rerũ laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas, propè innumerabilibus præsidijs, quibus superiora abundabant sæcula, destituta fuerit. Et quem non commoueat? Si pro Liuio Romanarum rerum conditore altero; si pro locupletißimo dignitatis Romanæ historico, sibi Florum successorem vt inopem datum, ita scriptorẽ tumultuarium videat? qui rerum gestarũ seriem, qui temporũ distributionem, qui imperatorũ nomina & munia aut perturbet frequẽter, aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Liuio, eum, qui dum poëtarum pigmentis, rei gestæ lenociniũ*

quærit,

quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Liuianæ industriæ monumenta, quibus à condita Vrbe ad AVGVSTI *vsque imperium, historiam per* DCCXLIV. *annos composuerat, deplorādā citiùs, quàm aliquando exspectandā, metuerem; viderem & nullum huc vsq. auctorem esse superstitem, qui ductū historiarum Liuij à primordio Vrbis, vsq. in Augustum, tali ordine, atq. Florus suscepisset, prosequeretur: operæpretiū me facturū putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua possem diligentia & industria lenirē: idq. futurū, si Florum commentario vel emendaremus; vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto, ita expleremus, vt ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerū, lectori, vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde vt studioso quoq. vestigia aliquot indicarem, per quæ obseruaret, quibus quasi seminibus magnæ respublicæ procreentur; quibus moribus atque institutis adolescant; quibus legibus & rationibus conseruentur; quibus contrà vitijs ad conuersionem inclinētur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultè me facturū existimaui, si paucis hic antequam Florū exponerem, de reipublicæ statu, qui in vrbe fuerit, præfarer. Siquidem Florus noster tantū complectitur gestarū à populo Romano rerū historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplina, potestatē, & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infeliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob patriciorū dominationē, ob factiones optimatium & plebeiorū seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm respublica omnis (vt à Politicis distrbuitur) vel vnius, vel paucorum, vel populi im-*

 perio

perio gubernetur; ita si ex tribus istis iustè temperatus aliquis reipublicæ status fuisset, eum Cicero rectissimũ optimumq́; censuisset. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquã fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinũ & honorum communicationem, cum ætate ad moderatũ reipublicæ statũ nonnihil profecerat. Regio enim imperio (quam μοναρχίαν *Græci vocant) Roma statim condita per annos* CCXLIV. *seruiuit: quo temporis interuallo, etsi iusti aliquot publicæq́; vtilitatis studiosi reges fuerint, qui populum Rom. ita legibus & institutis firmarunt, vt bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit; tamen iniusta nonnullorũ impotentia, libidine, & audacia vexati ciues, exegerunt reges, & rẽpublicam ab vnius dominatione liberarunt. Successit deinde annuus, pro perpetuo, magistratus; hoc est, consulatus, pro regno; vt duo æquali potestate annũ vnum regerent; fuitq́; is honor in patriciorũ potentia, ita vt temperamento non satis moderato respublica teneretur, cùm patricijs, patriciorum auctoritate honores darentur; cùm plebeijs neq. curationes publicæ, neq. magistratus, vt qui auspicia plebi nulla esse asseuerarent; neq. connubia, veluti contaminationẽ, generis inæqualitate auersarentur, communicabantur: atq. ita fiebat, vt plebs ipsa sub patriciorũ dominatu non aliter, atq. antea sub regibus seruiret. quare discordia & secessione laboratum est quousq. plebs per sacrosanctũ Tribunatum, contra optimatium dominationẽ & libidinẽ, libertatẽ & pudicitiam suam tueretur, atq. Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & ho-*
CCLXI. CCCIIX. *norum communicationem, & legem Hortensiam, quæ*
CCCXXCVII. DCLXVI. *Quirites omnes, plebiscita adstringerẽt, à Senatu & optimati-*

optimatibus extorſit. Nunquā itaq. populi R. ſtatus ex tribus illis æquiſsimis formis temperatus fuit; nec regius ſiue μοναρχία in conſulum imperio erat, plus enim in republica poterant Tribuni plebis, quam conſules. Nec optimatium ſiue ὀλιγαρχίας poteſtas, in Senatus auctoritate vigebat; plus enim ſemper imperij fuit in populo quàm in Senatu: populus enim leges iubebat, vel abrogabat, magiſtratus dabat, vel adimebat; bellum indicebat, quod plebs finiebat; vitæ ac necis poteſtatē habebat; & ad eius iudicium à magiſtratibus prouocatio fiebat. Quare populi Rom. rēpubl. in populari ſiue δημαρχίας imperio fuiſſe manifeſtū eſt. Atq. eo in ſtatu populari floruerūt lumina illa virtutū, modeſtiæ, fortitudinis, iuſtitiæ, quæ victi orbis principatū, imperijq; cō-
feſsionē exteris gentibus extorſerūt. Trāquillum autē DCXX. DCXXXII.
vſq. adeo reipub. ſtatū duo Gracchi, Saturninus, Dru- DCLIII.
ſius furioſi & ſeditioſi Tribuni plebis, infeliciter per- DCLXII.
turbarunt, dū plebi cōtra optimates dominium, hoc eſt, ὀχλοκρατείαν affectāt, vel agragrijs, vel frumētarijs legibus, vel iudiciorū à Senatu ad equites trāſlatione, vel Romanæ ciuitatis cū socijs cōmunicatione. Iniuria
tādē Sulpicij Tribuni pleb. Sulla cōmotus, ipſorū potē- DCLXV.
tiā & plebis dominatū infregit, & iterū optimatiū dignitatē aſſeruit. Cōtra Pōpeius Magnus, dū ſalutare illud, popularisq; ſtatus tēperamētū ſperat poſſe reſtitui, ſi tribunorū pl. magiſtratū pleno iure plebi reddat, nō aſſequitur quod optauerat, immò hoc cōſiliū Pōpeio infeliciſsimè ceſsit, hoc eſt, in ſuā & reipublicæ perniciē; nā in ciuitate moribus corruptiſsima, ambitione iā & auaritia graſſantibus, viā audaciæ ciuiū patefecit, ad rapiendā tribunorū pl. auxilio rēpublicam, plebis ſuffragijs largitione corruptis: nec otium erat aut quies à

 motu

motu publico, ita semel diuulsis reipublicæ partibus, sed
DCLXX. *crudelitate Marij & Cinnæ, Sullæ dictatura contume-*
DCLXXI. DCIIIXC. *liosè & tyrannicè laniata; conspiratione etiam Cn. Pi-*
DCXC. *sonis & Catilinæ sollicitata, simulq́; iam ipsa ad con-*
uersionem suam inclinante republica, ad vnius iterùm
imperium respicere videbatur: ita vt ab vnius domina-
tione ad popularem, à populari ad plebeium, à plebeio
ad vnius imperij statum conuersa esse videatur. Atque
DCXCII. *cùm tres in vrbe ciues potentissimi essent, Pompeius,*
Crassus, Cæsar; ipsi coitione amicitiæ fœdera inter se
compararunt, ut semper honores absentium, illi qui ad
vrbem essent, propugnarent: & si singuli tum quidē ad
dominatum adspirarent, tamen mutuo metu quieuerūt,
DCCI. *donec Crasso à Parthis cæso, Pompeijq́; necessitudine*
DCCIV. *cum socero Cæsare ex Iulia morte abrupta, ciuile bellū*
erumperet, quo Pompeius extinctus est, & respublica
Cæsari, tamquā ciuilis belli præmium cesserit. Nec Cæ-
saris Dictatoris diuturna fuit Dictatura; conspiratione
namque optimatium, vt liberarent rempublicam, quin-
cto dominationis suæ anno in curia Pompeij cæsus est.
DCCIX. *Dumq́; Cicero ἀμνηστίαν se Atheniensium exemplo, hoc*
est, præteritorum obliuionem ad otij & pacis tranquil-
litatem optimatibus persuasisse opinatur, M. Antonij
calliditate & artibus omnes decepti sunt, vtpote qui
rebus suis confirmatis, & metu amoto ad ingeniū, quod
reipublicæ oppressionem moliebatur, redijt; atque rebus
iam in præceps euntibus, paceq́; conuulsa, Triumuiros
se reipublicæ constituendæ tres imperatores, Lepidus,
Antonius, Octauius renuntiauerunt. & lege Pedia, Cæ-
DCCX. *saris percussores, Brutus Cassiusq́; absentes condemna-*
DCCXI. DCCXVII. *ti sunt: quibus cæsis, Sextoq́; Pompeio apud Siciliā fra-*
DCCXXIII. *cto; Lepido in Sicilia dignitate triumuirali exsuto; An-*
tonio

tonio in Aegypto interfecto; ad vnius iterùm Augusti potestatem, ius, imperium respublica conuersa est, eaq́; omnia quæ statim ab Vrbe condita regni, pòst magistratuum, Senatus ac populi fuerant, Imperatoris prænomine AVGVSTVS, *anno V.C.* DCCXXVI. *occupauit. Atque ista conuersionis & circuitus reip. Romanæ hucusque summa esto: nunc consilij nostri rationem de Commentarij nostri dispositione, paucis exponamus. Vt autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis consultum esset, nihil commodius putabam, quàm occupatis ita satisfacere, vt rerum gestarum seriem argumentis tantum breuibus ad singula Flori capita præscriptis complecteremur. Otiosis autẽ, hoc est, quibus magnarum rerum caussæ, consilia, euentus ideo curæ sunt, vt sibi prudentiam ab aliorũ experientia confirment; equidem ijs ita consultum fore putabam, si Commentario nostro fideliter ex optimis & fide dignis veterũ monumentis collecto, altiusq́; repetitis caußis, rem gestam prosequeremur. adhæc, vbi ordine aut negligentia, quod vitium huic auctori nimis familiare est, peccaret, admoneremus; sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum vt opera nostra non indigentem, præteriremus: sin loca in contextu Flori obuia essent, quæ vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiæ imperitiam offunderent, ea, vt numerorũ notis determinata, vel fidelißimè explicaremus, vel de ijs nostram sententiam, sed priscorũ testimonijs confirmatã, adduceremus. quo labore nostro, lectorem quemlibet facilè (si Commentariũ nostrum, vbi notæ numerorum inter legendum occurrent, cũ Flori scripto coniunget) consecuturũ speramus, antiquitatis Romanæ non sine magna*

voluptate cognitionẽ, & viam sibi patefactã fore, ad Ciceronis, Liuij, Cæsaris, Suetonij, &, qui mihi præcipuus est, Taciti, cum fructu & iudicio lectionẽ, & intellectum commodiorẽ. Et eadẽ nunc etiam opera nostra in Suetoniũ & Tacitum vt purgatior vterque, & cum lectoris cognitione familiariore, primo quoq. tempore prodeat, elaboramus. Atq. vt præcipuam lucẽ, ad Antiquitatis notitiam memoriæ concipiendam, adfert rerum gestarum series etiã tẽpore distincta, ita nos ad marginem Flori nostri semper, vbi opus esse censuimus, numerorũ Romanorũ notis, annos ab vrbe condita prætexuimus, in quibus determinãdis certissima scriptorũ & Annalium monumẽta, & recentẽ Huberti Goltzij absolutissimã & fidelissimã Fastorũ editionẽ secuti sumus. nec parum debemus exquisitissimis Caroli Sigonij lucubrationibus. Et cùm vrbis cõditæ initiũ CHRISTI DEI *natalẽ* DCCL. *annis, & diebus* CXXCV. *præcedat, quãtũ ferè spatij nos historia ista prosequimur, facile fuerit cuilibet vrbis cõditæ annos ad tẽpora* ÇRI. *natalẽ precedẽtia aut sequẽtia accõmodare. Restituimus quoq. multa in hoc scriptore loca, caussam & castigationis & cõiecturæ nostræ reddidimus. Vixit autẽ Florus sub Traiano Cæsare, patrẽ habuit, vt scribit Volaterranus, L. Iulium Florũ Secundũ, quẽ Quinctilianus l.* X. *Florẽ eloquẽtiæ Gallicæ vocat, cùm eã ibi exercuerit, principẽq; alioquin inter paucos disertissimũ. quod nos secuti, huc librũ ex gẽte addita ita inscripsimus,* L. Iulij Flori. de Gestis Romanorũ, Historiarũ lib. quattuor. *Et si sint, qui Annæi nomẽ Floro ponãt. de quo meã sentẽtiã suo loco dicturus sum. An sint eiusdẽ Flori Epitomæ in Liuiũ cõscripta, vt asseuerare nõ ausim; ita hoc in mediũ, vt mihi ambiguũ, relinquã.*

ARGV-

ARGVMENTVM PROLOGI IN LVCIVM IVLIVM FLORVM.

QVod virtute duce, comite fortuna populus Rom. per bellicam virtutem multum, per disciplinam rei militaris vt plurimū, ita ad orbis imperium excreuerit: vt animo concipere eius vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui imagine ab hominis ætate desumpta; eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: vt pote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperij molem subtiliùs, temporum interualla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIVS.

1 Laboriosos populi Rom. progressus & incrementa illa quibus militari virtute & disciplina orbis imperium acquisiuerit, quatuor libris prosequuturus; prudenter sanè, & ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, cōfusionem euitare studet, quæ alioquin lectoris memoriam, tanta rerum gestarum amplitudine, ætatum serie, variantisque fortunæ vicissitudine turbatura fuerat. Vt enim ætati ætas ad quartum vsque gradum succedit; ita populi R. ab exiguis initijs progressum, per quem vrbis vnius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplina, septingentesimum per annum assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum R. infantiam sub Regibus CCXLIV. annis, adoleuisse principem, populum sub Coss. Dictatorumque magistratu CCXLV. annis ad primum vsque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua CCXXI. annis, hoc est, vsq. ad Cæsaris Augusti primum consulatum, quem vi sibi postquam in prælio Coss. Hirtius & Pansa cæsi erant, sumserat, post septingentos & nouem annos ab vrbe condita, vti ex Annalibus Coss. & fastis colligitur. atque tantam imperij molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani

mani luxu, auaritiaq. consenuisse, confectamq. videmus.

2 Septingẽtos per annos, concisè dixit: cùm ab V. C. ad Augusti primũ consulatũ percenseantur anni DCCIX. idq. in fastis & Capitolinis tabulis. quare hic nouem anni desiderantur. quia tamen compendio comprehensurus est populi R. fatũ, rotundo numero vti, vt compendiosiore, maluit. Nam quod fere scriptores diuersi abeunt ab ætate illa conditæ Vrbis digerẽda, quæ in Capitolinis tabulis habetur, ideo factum esse manifestum est, quòd aliquando annos aliquot ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss. magistratum gesserunt. & quòd sollennes dies ineundo consulatui inconstãter & variè ab initio obseruati, vnius anni differentiam attulerint.

3 Vt Latini ætatem vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos quibus infantiam, adolescentiam, iuuentutem P. Romani complectitur, ætatem vocat: eo sensu, vt septingentos alteros annos lector putaret adijciendos, ad moliendam tantam principis populi maiestatẽ, & amplitudinẽ. Putare enim, probis scriptoribus significat, summã collectã nuncupare, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Exstat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ ab Vrbe condita ad liberatam, annis CCXLIV. ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum, & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi priscorum tempora, eaq. digerendi ratione fidissimis. Nam quòd annum vnum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnarunt, illasque anni partes, quæ collectæ annum explerent, vt contemnendas, ipsi prætererierunt. Cur ergo Florus (*propè*) adijciat, manifestum est, vt scilicet sexennium 250. annorum summæ deesse admoneret. Sub Regibus verò, hoc est, sub infantia Pop. Rom. ipsorum ager ab vrbe ad XV. miliaria, vt Eutropius; ad XVII. vt Sextus & D. Augustinus mensurant, productus est. Regum tamen institutis & legibus ita Reipublicæ funda-

menta sunt iacta, vt ab ijs primordijs ad gentium omnium principatum, bello paceque P.R. adoleuerit.

6 Bini Consules creati primum sunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucij; Iunius Brutus, & Tarquinius Collatinus, anno Vrbis conditæ CCXLIV. sed Italia Romanorum armis edomita est, sub primum bellum Punicum anno Vrbis conditæ CDIXC. sunt ergo intermedij anni CCXLV. differtq. ratio Flori à fastorum & scriptorũ omnium calculo per annos XL. idque non satis toleranda numerorum securitate: quare nos scribendum putamus CCL. ne noster tanto interuallo à ceterorum consensu diuersus abijsse videatur.

7 Consules eduntur in fastis Capitolinis ad annum Vrbis conditæ CDXXCIX. APP. CLAVDIVS CAVDEX, & M. Fuluius Flaccus, vt prænomen Quincti vitiosum sit pro Marci.

8 Circuitione significat gentẽ Valeriam, Postumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quæ à Regibus exactis vsque ad Italiam edomitam, magna & illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coss. Republica, Octauius qui deinde in imperio Augustus est dictus, occasione inuadendi magistratus, promouit ad vrbem exercitum, & per vim à Senatu consulatum extorsit; anno ab V. C. DCCX. ex A. D. X. K L. OCTOB. cùm Idibus Martijs superiore anno præteritis, Cæsar Dictator coniuratorum violentia XXIII. vulneribus in Senatu confossus esset. quare si numerum volumus eadem ratione cum mox sequenti rotundũ, qua binæ ætates præcedentes inter sese consentiunt, scribendum & hic erit CC. atque ita ducenti, cum bis CCL. hoc est, quingentis coniuncti, septingentos ab Vrbe condita vsque ad Augustum Cæsarem annos sunt collecturi, vt ratiocinium L. Flori statim ab ipso in præfatione nuncupatum expleatur.

10 Perplexè satis istud CC. annorum spatium vsque in suum sæculum L. Florus circumscripsit. cùm namque ad Augusti consulatum à condita Vrbe computauerit DCC. annos; altera, & ista quam nunc recenset ducentorum annorum

annorum ætate adiecta, colligimus nongentos annos, producimusq. populi Romani ſenium ad Hadriani vſq. Cæſaris exceſſum: cùm tamen Traiani XIII Romanorū Imperatoris virtute, imperium Meridiem & Septemtrionem, Ortumque verſus latiſſimè productum ſit, quod, vt Florus ſubindicat, ita ceteri ſcriptores conſtantiſſimè teſtantur. Sed ſub Hadriano qui parta tuebatur ſolùm, vel etiam negligebat, adſeuerent imperium non eſſe amplificatum. Quare ſi Flori rationem produxerimus à conſulatu Auguſti vſque in Traiani mortem, colligemus annos CXXC. atque ita Florus XX. annorum ſpatium in his verbis (*non multo minus*) incluſiſſe videtur.

II In verbo *Decoxit*, egregia tranſlatione vſus eſt: vt enim ſi vitio noſtro illa diſſipemus, quæ noſtro labore parta nō ſunt, ſed à maioribus relicta, decoxiſſe notamur; ita quæ virtute & rei militaris gloria ſibi P. R. acquiſiuerat, illa Imperatorum ignauia, hoſtium inſultu diuulſa ſunt ab Imperio, vt etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum maieſtate, conuerſionem obſeruare liceat, quam Plato ſcripſit, & Cicero laudat, intra ſeptingentos annos ſtatam eſſe & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGVMENTVM IN CAPVT I. LIB. I.

Romuli & Remi ortum, educationem, & fortunam exponit; quo modo poſtquam Numitoris aui, & Siluiæ matris iniurias vltus eſſet Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit; quam deinceps legibus, inſtitutis, armis, conſilio ita confirmarit, vt fundamenta tanto olim imperio iecerit. ipſe Romulus incerta morte ereptus, Quirini nomine conſecratur.

COMMENTARIVS.

Reipublicæ orbis totius potentiſſimæ incrementa percenſurus, conſultè ab Vrbis conditore, Regibuſque qui ſeptem eo quem proſequetur ordine regnarunt, initium ducit.

I Romulum & Remum ſpurios fuiſſe Plutarchus in Theſeo auctor eſt: vetus tamen opinio fuit, vt tanti populi originem ad Deos referret, eſſe natos ex Marte &

Rhea Siluia, siue Ilia (ijs namque nominibus Scriptores vtuntur) Vestali virgine, Numitoris Albani regis filia. Amulius frater minor Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, eiusq; filiũ ne qua spes heredis aut vltoris futuri superesset, in venatione percussit; filiam ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtiuo concubitu grauidam deprehendit, eam custodia sepsit vt partus enecaretur: ipsa quidem peperit gemellos, qui Amulij imperio in profluentem proiecti, beneficio Faustuli pastoris Regij collecti, seruati sunt & educati: ipsa Siluia à partu liberata & stupri rea patrui iussu, vt habet Eusebius, viua defoditur. alij in carcerem, deprecante Antho, Amulij Regis filia, coniectam referunt, inde filij Romuli beneficio, cùm Amulium interfecisset, ereptam & restitutam.

2 Romulum à Ruma, id est, vbere, Romum inuenisse nomen, probati scriptores testantur: inde Romulũ blandiendi caussa dictum, eo quòd paruulus & inhians ad vbera lupæ sub ficu repertus esset.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æstum sub vmbra vitabant: vel à Romulo ibidem à Faustulo collecto. Ruminalem ficũ, erat autem in Comitio, sub Nerone Cæsare 840 annis postquam Romuli infantiam protexerat, aruisse contabuisseque refert lib. XIII. Tacitus, non sine omine in deterius progessuri imperij.

4 Albam Longam condidit Ascanius Iulus, Aeneæ ex Creusa filius; anno post captam Troiam XXXII. à condito per Aeneam ipsius patrem Lauinio: (quod ita ab vxore Lauinia Latini Regis filia appellatum est) anno tricesimo.

5 Quatuordecim ab Aenea & Ascanio primis Latinorum regibus continua successione Reges gubernarunt. Regnatum esse à Latinis ad conditam Romam annis 428. sed ad conditam vrbem vsque à Troia capta anni recensentur CDXXXII. quatuor enim annis Aeneas cum suis errauerat antequam in Italiam appelleret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura regum Albanorum, etiamsi quatuordecim enumerent à

Siluio,

Siluio, Aeneæ ex Lauinia posthumo (ab eo, inquam, Siluio, qui nomen ideo quod in siluis natus & educatus esset, inuenit, dum post Aneæ mortem Lauinia grauida priuigni Ascanij odia vitaret) consultè illorum nomina obmisimus, cuilibet enim illa ex Dionysio, Liuio, Ouidio in Fastis, & Eusebio in prbmtu sunt.

6 Restituto Numitore auo, vt Albam Longam pastorum aduenarumq. turba, quæ cũ Romulo ad vindicandam Amulij tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex aui auctoritate & subsidio nouæ vrbis condendę consilium: sed distrahebantur æmulatione fratres, vtrius auspicio & quo loco vrbs conderetur. Romulus Palatinũ montem, quia collecti ibidem à Faustulo educatique essent, ceteris pręferendum contendebat; Remus Auentinum delegit propter Remuriam iam vtcunque ibidem à se exstructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium, auum Numitorem consulunt: ille rem augurio, hoc est, deorum iudicio, quod de cęlo ex auium volatu & numero obseruarent, committendum definiendumque respondet.

7 Sacris itaque legitimè peractis rem auspicijs permittunt: (quę quare Piacula vocet Florus, non satis assequpr, etiam si piacularis sacrificij Festus, sed longè alia significatione meminerit) Putarem equidem si pateretur exemplarium consensus, auspicia pro piacula, apertiùs & significantiùs substituendum, aut, vt legit Iornandes Gothus, scribendum esse, *adhibere placuit Deos*.

8 Auentinus vnus ex septem collibus Romanis, ita ab Auentino duodecimo Albanorum rege, qui ibidem & habitauit, & sepultus est, dicitur (& si Varro etiam alias huius nominis rationes adferat) tamen quia illa Dionysio probatur, nobis non omnino reijcienda videtur. Auẽtinus pomœrio non fuit inclusus ante Claudium Imperatorem ad ọcto sęcula posteriorem, addit caussam apud Gellium Messalla, quòd in eo Remus auspicatus, auibus irritis habitis à fratrè in auspicio superatus fuerit, quare vt inauspicatum pomœrio exclusum.

9 Pallantium ab Arcadibus qui eam coloniam à Fauno Aboriginũ rege susceperant, in monte conditũ, à veteri

veteri patria Pallantium appellarunt. quare ipſe mons Palatinus dictus eſt atque Palatium. Euſtatius, ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῖ πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσιν παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦ λ, καὶ ζῦ ν.

10 Vultures ideo potiſſimum in augurijs obſeruatos teſtatur Plutarchus, quòd rariſſimè & niſi fortuito conſpiciantur; quòd innoxij ſint, nec ex rapto viuant, & ſui generis cadauera non deuorent.

11 Condi cœpta eſt vrbs à Romulo EX. A.D.XII. KL. MAI. die ipſis Palilibus ſiue Paſtorum Deæ Pali ſacro, hora intra tertiam & quartam, vt refert Plutarchus: atque hic dies vocatus eſt deinceps vrbis Natalis. Fuit is annus poſt captam Troiam CDXXXII. Ante Chriſtum natum DCCL. & diebus CXXCV. quare à condita Vrbe vſque ad hunc annum quo iſta conſcribimus, 1565. numerantur anni, MM.CCCXIIII. Multi tradidere Romam ante Romulum longo interuallo conditam, & variarum opinionum auctores laudat & recenſet Dionyſius lib. primo.

12 Hoc ideo dicit quòd vultures tardo ferè volatu comitari ſolent exercitus, triduoque antè aut biduo volare, vbi cadauera futura ſint. Plinius lib.10. cap.6.

13 Vtriuſque partis ſtudio dum factioſè altera Remum, altera Romulum colit, extollitq́. audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deuentum eſſe ſcribit Dionyſius, Remum in ea pugna cæſum & in Remuria ſepultū. Alij ſcriptores eadem cum Floro recenſent, & Celerem fabricæ præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipſum exanimaſſe. & Lucanus,

Fraterno primùm maduerunt ſanguine muri.

14 Aſylum ſiue templum aperuit perfugis ad ſecuritatem Romulus; vocauitq́ue illud Aſylæi Dei, quaſi è cuius templo abripere quemquā nefas eſſet: ita vt neque dominis ſeruos, neque nexum æris alieni cauſſa creditori, neque homicidas magiſtratui dedere liceret. Eadem Aſylia ſiue libertas adhuc hodie in diuorum noſtrorum templis obſeruatur. aperuerat Aſylum Romulus eo conſilio vt vrbs habitatoribus frequentaretur ex aduenarum confluxu; quippe ſtatim à primordio vrbs ipſa

vix mille domus habebat vt testatur Plutarchus.

15 Aeneas in Italiam venit antequam vrbs conderetur annis CDXXXII. venerunt in Italiam Arcades Euandro duce, Aboriginum rege Fauno regnante, ante vrbem conditam CDXC. annis, si veri sunt Chronologi. Fuit itaque Arcadum aduentus prior annis LVIII. quàm Troianorum. Vide Dionysium libro primo.

16 Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum ea gentium plebisque colluuione miscuissent; contemtæ sunt itaque legationes Romanorum coniugij caussa cum vicinis susceptæ. Consilium ergo ex necessitate sumserunt, & additur dolus, rapiendas scilicet ad Consualia (hoc est, ad ludos Neptuno equestri sollennes) inuitatas virgines, quando oculos & mentem ad spectacula conuertissent. Successit fraus anno V. C. quarto, die XV. KL. Septemb. raptæ sunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683. vt Dionys. scribit, & si alij apud Plutarchum diuersi sint ab hoc numero. Cæninenses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginum iniuria proritati bellum mouent. Cæninenses dum impetu quodam temerè potius quàm fortiter prælium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum rege à Romulo interfecto, captaque vrbe, iubentur, vt Romam relicta patria habitatum abirent.

17 Opima spolia vocantur Festo, quæ dux P. R. hostiū duci sua manu interemto detraxerit, eaque trina tantum contigerunt nomini Romano, intra annos ferè DXXX. magna raritate: vna quæ dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Veientium rege: tertia quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Iouē vocauit à feretro ad ferenda opima spolia Ioui aptè fabricato, quod Græcis etiam φερέτριον vocatur.

18 Tarpeiam Tarpeij Capitolio præfecti filiam significat, de cuius pacta prodendi Capitolij cum Sabinis mercede, variæ opiniones vel fabulæ potius referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto, creditur Sabinorum scutis obruta esse: quia dicitur pacta ab hostibus quod illi sinistra

ſiniſtra gererent, nempe ſcuta, ea ſpe vt illos exarmaret, nudatosque ſcutis iam Romanis feriendos traderet. qua fraude deprehenſa Sabinorum indignantium ſcutis obruta putatur & interemta.

19. Voto ſuo templum Statori Ioui, vt fœdam ſuorum fugam ſiſteret, nuncupabat teſte Liuio, & Plutarch. *ηὔξατο τῷ διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα καὶ τὰ ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιιδεῖν ἀλλ' ὀρθῶσαι*, &c. Sunt qui Statoris vocabulum inde putent deflexum, quòd erecta ad ſuccurrendi promtitudinem ſemper ipſius Statoris ſtatua conſiſteret, quum ceteræ ſederent: alij à ſtabilitate conſtantiaque nomen illud deriuatum contendunt, inter quos eſt Seneca.

20 Percuſſum fœdus cum Sabinis poſt triennale bellum iſtis conditionibus, ex fide dignis auctoribus colligo: vt Romulus T. Tatium in ſocietatem regni reciperet: vt Vrbs à Romulo Roma, Populus à Curibus T. Tatij patria, Quirites vocarentur. Ratio etiam matronarũ quia publicam pacem ſua deprecatione conciliauerant, habita eſt; vt mulieres quæ vellent cum ſuis maritis viuere, liberæ ab omni opere & miniſterio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorum Rex Tatius cũ Romulo ad quinquennium, quouſque ab Lauinienſibus, qui à Tatij propinquis latrocinio & iniuria vexati erant, interemtus eſt, pœnasque dederit contemti iuris gentium in ſuorum gratiam, ipſeque moriens Romulo gaudium, & ſublato imperij æmulo ſecuritatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defenſione: *Illud verò ſine dubitatione maximè noſtrum fundauit imperium, & populi Romani nomen auxit, quòd princeps ille creator Vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere, cuius auctoritate & exemplo nunquam eſt intermiſſa à maioribus noſtris largitio, & communicatio ciuitatis, &c.*

22 Vocabulum TRIBVS apud Romanos tria ſignificat.

1. Locum, hoc eſt, partem quandam vrbis & agri Romani.

2 Homines, hoc est, partem Romanæ ciuitatis.

3 Ius, quo scilicet donati sunt illi, qui in talem aliquã ciuitatis partem postea fuerunt à censoribus distributi. TRIBVS nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus diuisus tributa conferebat, vel à numero Tribuum, quia P. R. primùm à Romulo in Tribus tres descriptus fuerit:

1 In Ramnenses, ab ipso Romulo dictas, quam conscripsit ex Albanis ijs qui secum eò ab Alba conuenerant, & Palatium tenebant.

2 Tatienses, à Tatio vocatas, quæ cum Sabinorum rege Tatio Romam emigrauerant, & Capitolium habitabant.

3 Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romuli fidissimo socio, vt Varroni placet: vel, vt Pædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes namque in eam Tribum conscribebantur qui Romam vel ob ciuitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerant. Ex singulis tribubus singulæ Equitum Centuriæ conscriptæ sunt, atque hinc factum est, vt eadem illa nomina fuerint primis tribubus cum centurijs tribus equitum communia. Armauit itaque ex iuuentutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas describit; (legionem Romani vocant certam peditum manum, à delectu fortissimorum militum dictam.) Conscripsit itaque Romulus legionē trium millium, ita vt ex singulis tribubus singula millia: & singulorũ etiam millium duces, Tribunos vocarit. Scripsit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero Centurias appellauit: addebanturque hac ratione, singulis legionibus singulæ Equitum centuriæ. Sed auxit Romulus post Sabinum bellum numerum legionibus, ita vt militum quattuor milia legio scriberetur, (vnde Quadrata dicta est teste Festo) Sabinis in vrbem receptis. Atque ita deinceps legiones numero militum variatæ sunt pro vsu Reipublicæ & Senatus arbitrio, vt modò quattuor, aliquando quinque, nonnunquam sex millium esset, quemadmodum facilè lector quilibet ex Liuio obseruabit. Sed redibimus ad Florum, si paucis de Curijs etiam à Romulo institutis dixerimus. Tribuum

partes

partes Curiæ vocantur; singulas enim Tribus in Curias decem diuisit, unde triginta Curiæ colliguntur. Estque Curiarum etiam significatio triplex, nam & locum significat vbi curarent sacerdotes res diuinas, & vbi Senatus humanas. Significat cœtum quendam hominũ, qui inde *Curiales* dicti sunt. & significat Curia etiam ius quo Curiales ipsi donati sunt, nos hodie parochias vulgo dictas, Romana similitudine Curias vocaremus.

23 Considerabat Romulus infirmam esse foris militarem disciplinam nisi togata etiam prudentia domi corroboraretur. delegit itaque ex senibus Senatũ; quos namque in scribendis legionibus ob senium præterierat, eos ob ætatis illius consilium, prudentiamque in publicum consilium delegit; vt ad ipsum de summa Reipub. referret, ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè sibi suscipienda existimaret. Quos ad centum ita lectos Patres vocabat; vel à curarum similitudine, vel ob ætatis reuerentiam, vel denique quia soli centum erant qui patres ciere possent, hoc est, vt Plutarchus & Dionysius, ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι: horumque progenies Patricij deinceps vocata est. atque ista fuit prima Senatorum lectio, maiorumque gentium: qui verò cum progressu temporis vel à Regibus vel Coss. vel Censoribus ablecti sunt; Patres conscripti, vel minorum gentium vocati sunt apud scriptores. Numerum Senatorum cum progressu Reipublicæ etiam variasse ex historijs colligitur: sub Prisco Rege treçenti fuerunt vsque ad Sullana tempora, qui ad quadringentos legit. inde etiam creuit numerus Senatorum vsque ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodius prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnasset annis triginta septem, diebus LXXVII. Rempublicam legibus institutis fundasset, togata ac militari disciplina connata, Nonis Quinctilibus subito è viuis & hominum oculis ereptus dicitur. Atque is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie censeretur septimus Iulij) eò quod Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens amplius non comparuit. Dictus est & Populifuga ob consternatum subita regis morte populum.

 Plutarcho

Plutarcho, Dionysio, ceterisque testibus.

25 Adijciunt alij, discerptum ita in Senatu fuisse Romulum, vt Senatores singuli, singula frusta sinu occultata efferrent, ne facinoris eius vestigia exstarent. Auctores huius narrationis Plutarchum habeo & Dionys.

26 Mirum sanè atque obseruatione dignum, ter solis defectum in vnius Romuli historia notatum esse: primū, quo die conceptus dicitur; alterum Natali vrbis die, quum prima fundamena iacerentur: tertium quum in viuis Romulus esse desijt, vt ex Plutarcho, Dionysio & alijs obseruauimus. sed vt Mythologorum quoque iudicia exerceamus, velim mihi expediant cur Sol vsque adeò in Siluię stupro Martis sceleri fauerit, vt obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus vt paucis de interregno, quod annum vnum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repentè sublatum è medio, vt ne cadauer quidem eius exstaret, nec successor qui Romulo par esset haberetur, Interreges Reipublicæ pręfuerunt, hoc est, regnarunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Liuius prodit ordine annum vnum. Interregnum verò interuallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacauit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur qui interea regno præerat donec successor designaretur. sed Interregis potestas quinque dierū tantùm erat, quibus exactis alter iterùm prodebatur Interrex; & ille successorem, quousque magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, resque ad Interregnū redijsse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ caussa absentes, interesse comitijs non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut vterque Coss. in magistratu interijsset. quòd si tunc Dictatorem comitiorum habendorum caussa dici non placuit, tum Interrex comitiorum caussa, sed è patricijs solùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo qui primus Interrex proditus erat, teste

ano, comitia haberi, ſed ad alterum aliquando & plu-
nterreges comitia prorogabantur.

RGVMENTVM IN CAP. II. LIB. I.

*ma Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quòd æquitate pru-
entiáque excelleret; populi iuſſu, Patrum auctoritate euoca-
ter Po. Ro. Rex creatur. qui etſi nulla belli laude nobili-
ſit, tamen pacis & religionis virtute floruit. idem Pontifi-
ugures, Flamines, Salios, Veſtales, aliosque ſacerdotes pri-
reauit.*

COMMENTARIVS.

populus Romanus bello efferatus, pacis etiam arti-
eligioneque miteſceret, opus fuit placiditate mode-
æ Pompilij, qui ſacra, cæremonias, ſacerdotes vt
lum religione aſtringeret, ſuperſtitione caperet, in-
t. Ad regnum inauguratus eſt anno ætatis XXXVIII.
m namque Plutarchus prodit ipſo Vrbis Natali. Re-
poteſtatem XLIII. annis pace & legibus admini-
it, cum finitimis ſocietatem vel fœdera iunxit, vel
m alioquin Vrbi pacatæ infeſtam futuram, pie-
reuerentia coërcuit. ipſe naturali ſenio confe-
morboque conſumtus anno Vrbis conditæ
I. legitur.
Pontifices omnia ſacra promiſcuè, vel publica, vel
ta curabāt. Legit autem Numa Pontifices quattuor,
rum collegio Pontificem Maximum creauit, qui
is præeſſet. Primum Numam Marcium Sabinum
n ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à
ctum. atque hic poſt Numę regis obitum cum Tul-
ſtilio de regno contendit, ab eoque victus ſibi mor-
onſciuit. Vide Dionyſium, Liuium, Plutarchum in
Numæ.
Augures, hoc eſt, tres ſacerdotes, qui auſpiciorum
linam curarent, à Romulo, auguralis diſciplinæ
iſſimo lectos fuiſſe, apud priſcos auctores conſtan-
riptum eſt. Itidem octo Haruſpices qui extorum,
es quoque XII. Aruales, qui pro aruorum frugibus;
ones XXX. qui pro ſingulis Curijs ſacrificarent, con-
tos eſſe ab eodem Romulo teſtantur hiſtorici &

Plutarcho, Dionysio, ceterisque testibus.

25 Adijciunt alij, discerptum ita in Senatu fuisse Romulum, vt Senatores singuli, singula frusta sinu occultata efferrent, ne facinoris eius vestigia exstarent. Auctores huius narrationis Plutarchum habeo & Dionys.

26 Mirum sanè atque obseruatione dignum, ter solis defectum in vnius Romuli historia notatum esse: primū, quo die conceptus dicitur; alterum Natali vrbis die, quum prima fundamena iacerentur: tertium quum in viuis Romulus esse desijt, vt ex Plutarcho, Dionysio & alijs obseruauimus. sed vt Mythologorum quoque iudicia exerceamus, velim mihi expediant cur Sol vsque adeò in Siluię stupro Martis sceleri fauerit, vt obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus vt paucis de interregno, quod annum vnum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repentè sublatum è medio, vt ne cadauer quidem eius exstaret, nec successor qui Romulo par esset haberetur, Interreges Reipublicæ pręfuerunt, hoc est, regnarunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Liuius prodit ordine annum vnum. Interregnum verò interuallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacauit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur qui interea regno præerat donec successor designaretur. sed Interregis potestas quinque dierū tantùm erat, quibus exactis alter iterùm prodebatur Interrex; & ille successorem, quousque magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, resque ad Interregnū redijsse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ caussa absentes, interesse comitijs non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut vterque Coss. in magistratu interijsset. quòd si tunc Dictatorem comitiorum habendorum caussa dici non placuit, tum Interrex comitiorum caussa, sed è patricijs solùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo qui primus Interrex proditus erat, teste

Pędiano,

iano, comitia haberi, ſed ad alterum aliquando & plu-
Interreges comitia prorogabantur.

RGVMENTVM IN CAP. II. LIB. I.

Vma Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quòd æquitate prudentiáque excelleret; populi iuſſu, Patrum auctoritate, euocaalter Po. Ro. Rex creatur. qui etſi nulla belli laude nobilis ſit, tamen pacis & religionis virtute floruit. idem Pontifi- Augures, Flamines, Salios, Veſtales, aliosque ſacerdotes pri- creauit.

COMMENTARIVS.

t populus Romanus bello efferatus, pacis etiam arti- religioneque miteſceret, opus fuit placiditate mode- que Pompilij, qui ſacra, cæremonias, ſacerdotes vt ulum religione aſtringeret, ſuperſtitione caperet, in- it. Ad regnum inauguratus eſt anno ætatis XXXVIII. um namque Plutarchus prodit ipſo Vrbis Natali. Re- n poteſtatem XLIII. annis pace & legibus admini- uit, cum finitimis ſocietatem vel fœdera iunxit, vel tem alioquin Vrbi pacatæ infeſtam futuram, pie- reuerentia coërcuit. ipſe naturali ſenio confe- , morboque conſumtus anno Vrbis conditæ XI. legitur.

Pontifices omnia ſacra promiſcuè, vel publica, vel ata curabāt. Legit autem Numa Pontifices quattuor, orum collegio Pontificem Maximum creauit, qui ris præeſſet. Primum Numam Marcium Sabinum m ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à lectum. atque hic poſt Numę regis obitum cum Tul- oſtilio de regno contendit, ab eoque victus ſibi mor- conſciuit. Vide Dionyſium, Liuium, Plutarchum in Numæ.

Augures, hoc eſt, tres ſacerdotes, qui auſpiciorum iplinam curarent, à Romulo, auguralis diſciplinæ tiſſimo lectos fuiſſe, apud priſcos auctores conſtan- ſcriptum eſt. Itidem octo Haruſpices qui extorum, tres quoque XII. Aruales, qui pro aruorum frugibus; iones XXX. qui pro ſingulis Curijs ſacrificarent, con- ptos eſſe ab eodem Romulo teſtantur hiſtorici &

ſcriptores ceteri. quare mirum eſt cur Augurum ſacerdotium Numæ, & promiſcuè cetera ſacerdotia confundens aſcribat.

3 Salios Palatinos XII. Gradiuo Marti ſacra operaturos Numa legit; dictos à ſaliendo, quia ſollenni ſaltatu tripudijsque Vrbem luſtrabant Ancilia portantes. Cetera apud Liuium, Dionyſ. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes qui quæue res ſacras diuinasque tractabant, è quibus aliquot ſingulis dijs operabantur, aut promiſcuè omnium deorum rationem habebant, de quibus iam diximus, Pontifices. Ex ijs qui ſingulis operabantur à Numa inſtitutos inuenio, Salios XII. qui Marti: Flamines tres, quorum qui Ioui operabatur Dialis, qui Marti Martialis, qui Quirino Quirinalis dictus eſt. quæ Veſtæ ſacra peragebant, ignemque cæleſtem cuſtodiebant, & pro populo ſacrificabant, quattuor Veſtales Virgines cum Veſtali Maxima creatas: Fetialesque viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque diſciplinam tenerent, delectos à Numa obſeruaui.

5 Numa rex annum ex Græcorum vſu ita ad Lunæ curſum digeſſit, vt trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis vndecim diebus cum quadrante anteuertere deprehenderetur, Lunaremque annum viceſimo quoque anno Solarem CCXXV. diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita diſpenſandam exæquandamque conſtituit, vt ſecundo quoque anno viciſſim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti poſt Terminalia Pontifices intercalarent. ea namque ratione futurum erat, vt viceſimo quoque anno, intercalatione CCXXV. dierum ita diſpenſata; Lunæ curſus cum ſolis conuerſionibus exæquaretur. vndecim namque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt. Perita admodum certaque tam rudi ſæculo inſtitutione, Lunæ Solisque curſus in ſuam rationem intercalatione tam iuſta reuertebantur, niſi poſteriorum Pontificum negligentia, vt Cicero de legibus; auaritia autem ipſorum, & cum publicanis fœneratoribusq; colluſione,

'ensorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.
· Pignora Imperij ideo vocat, quòd voce cælitus mi-
exauditum est, ciuitatem omnium fore potentissi-
n, quamdiu Ancile de cælo lapsum in ea mansisset.
acùlum etiam de Palladio, (Palladis simulachro quod
roia in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ ser-
atur) redditum erat, Vrbem fore sempiternam, si
imulachrum extra mœnia non portaretur. Anci-
este Festo & Ouidio in Fastis, scutum breue erat, ita
troque latere recisum, vt nullus angulus videri po-
& summum infimumque eius latus à medio sinua-
n orbem colligeretur. ita enim extant in numisma-
s Romanorùm aureis, & argenteis.

Iani templum ad infimum Argilletum, indicem
is belliqùe fecit, quod apertum, in armis esse ciui-
m; clausum verò circà omnes populos pacatos signi-
ret. Clausum autem intra DCLXX. annos bis tan-
post Numam, testantur Liuius, Plutarchus, Eu-
ius, Orosius, Velleius lib. 2. Primùm nempe anno
is conditæ DXVIII. T. Manlio Torquato Consu-
ace toto imperio parta. Iterùm post Actiacam An-
i victoriam.

Vsqueadeo ominosum, & piaculare habebatur Ve-
s ignis vel negligentia humana exstinctus: quòd
alis virgo, cuius id incuria acciderat, flagris à Pon-
e Maximo expiaretur, à P. R. hostijs maioribus velut
digium procuraretur, & supplicatio ad Vestæ habe-
r, teste Liuio lib. 38.

Sunt aliquot qui Egeriam vnam septem Musarum
unt, inter quos est Plutarchus: alij Nympham ita ab
rendo, teste Festo, dictam, quia ipsi sacrificabant
gnantes, quòd eam putabant facilè fœtum vtero ege-
.. Istam Egeriam consulere Numa sese super cultu
gionum, & cæremoniarum institutis simulabat;
opulum superstitione tali captum, ad ea quæ com-
ntabatur, faciliorem haberet. Vide Ouidium in Fastis.

ARGVMENTVM CAP. III. LIB. I.

TVllus Hostilius tertius Romanorum rex, populi iussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisq; senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos trigeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactos, ob fidem ab ipsis iterum Fidenati bello violatam, Alba diruta Romam traduxit.

COMMENTARIVS.

Tullus Hostilius ne P. R. otio senesceret (totis enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumphauerat) belli caussas cū Albanis ex agrestium mutua depr̨dationc ortas, auidissime suscepit. Bellum alterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum socijs, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreuerant. Prælio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisset, nisi ille in hostium cladem stratagemate & imperij simulatione vsus, à se imperatū vt hostem à tergo adorirentur Albani, simulasset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diuersum actis dilacerari imperat: Albanum populum, Alba euersa Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus iniecerant, neque res repetitas reddiderant; prælio ad siluam Malitiosam conserto victi sunt Sabini, & ijs petentibus pax data. Regnauit Hostilius annos XXXII. Fulmine ictum cum regia, vxore, filijs, omniq́ue familia conflagrasse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & ceteris accepimus. Sunt qui Anci Marcij successoris sui insidijs interemtum memorent. Mortuus est anno Vrbis condit̨ CXIII.

1 Albam Longam fuisse ab Ascanio Aeneæ filio exstructam ante Vrbem conditam CCCC. annis ex annalibus colligitur: dirutam anno Vrbis conditæ XXCVII. Stetit itaq. res Albana CCCCXXCVII. annis. Principē populū, hoc est, originis auctorem ideo vocat quòd & Romani Albanorum

...orum coloni essent, & genus & gentem Romani ...am patricij magna ex parte ad Albanos referrent.

2 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curatios pro ...lbanis pugnasse Liuius vt verisimilius testatur, itidem ...ionysius, & ceteri omnes.

3 Duumuiros Capitales, qui de Horatij paricidio ca...itis anquirerent, hoc primum anno creatos, eo consilio ...t iudicij inuidiam ipse Tullus declinaret, & tamen pa...ricidium puniret, inuenio; eosque cum prouocatione ad populum. Capitis namque damnato filio à Duumuiris, pater Horatius ad populum prouocat. Populus filij vitam lacrumis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes vsuri occasione ex euentu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidijs parabant: quos vt fœdere iunctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sopiebant. Fraude tamen & perfidia Fufetij, societatisque promissione ad arma contra Romanos sollicitantur. Flagrabat namque Dictator Fufetius domestica inuidia apud suos eo quòd publicam fortunam Trigeminorum fato experiundam commisisset; eam se Fufetius tali in Romanos insidiarum occasione exstincturum sperabat.

ARGVMENTVM CAP. IIII. LIB. I.

ANcus Marcius populi iussu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiam condit.

COMMENTARIVS.

Ancus Marcius superiori cuilibet pacis bellique artibus par fuit; septem bella gessit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimũ cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, sextum cum Volscis. Horum omnium bellorum communis caussa fuit, vt res Romanis ereptas, prædasque abactas quas iure non reddebant, armis repeteret. Regnauit annis XXIV. incertum quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi, caussam tamen illi neque auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui postea cùm L. Tarquiniũ Priscũ interfecissent, à Ser. Tullio in exsiliũ acti sunt. Mortuus est anno

Vrbis

Vrbis conditæ CXXXVII. ANCVS dictus ab adunco brachio, quodq. illud porrigere nõ posset, auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum auo suo Numa rege Ancum fuisse testantur omnes, quantum ad iustitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed belli gloria cuilibet Regum parem etiam fuisse iam docuimus.

2 Ancum muro cinxisse Ianiculum Auentinumque montes, vt eos contra hostium repentinos insultus ita munitos, Latinorum multitudini quam deuicerat, habitandam concederet. Pomœrio autem inclusisse montes istos non inuenio, neque vrbem totam ipsius solùm opera muro circumdatam verisimile est: vrbis enim pomœriũ pro Reipublicæ incrementis paulatim prolatum esse vel ex historijs constat, vel ex iure proferendi pomœrij conuinceretur. Tacitus enim lib. XIII. Gell. XII. ius proferendi pomœrij nemini datum esse testantur, nisi qui agro de hostibus capto, rem Romanam auxisset. Verior lectio itaque Iornandis hoc loco videtur, *ex muro mœnia amplexus.*

3 Pontem ligneum Subliciumque intelligit, ita dictũ, à Sublicis, hoc est palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis. quo ponte in Tiberim facto Vrbem &, Ianiculum commisit, Transtiberinamque regionem Vrbi coniunxit. quam ab re ξυλίνην γέφυραν Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4 Ostia condita XVI. ab Vrbe miliari, in ora Tiberis, eademq. colonia deducta anno Vrbis conditę CXXXIII. dicta quasi θύρα, id est, ostium, teste Dionys.

ARGVMENTVM CAPITIS V. LIB. I.

Tarquinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare iubet: qui nouos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis euentu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & imperij dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.

COMMENTARIVS.

1 Damaratus potens mercator, Tarquinij pater, Corintho patria per seditionem pulsus in Italiam nauigat, Tarquinios Etruriæ vrbem omnium fortunarum suarum,

em deligit: ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat. Lucumo, patre & fratre defunctis, iam lucem aliam sibi prudentia per diuitias quæsiturus Romam venit. legitur ab Anco Marcio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquinijs patria sua appellatur, dignusque habitus est, qui successor Anco mortuo iam omnium consensu regnaret. Idem pluribus prælijs Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrocinijsque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphauit. Regnauit annis XXXVII. occisus est percussoribus per Anci Marcij filios, habitu pastorali submissis, anno V. C. CLXXIV. ætatis suæ LXXXI. Reliquit autem filios duos Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius inuento postea Superbi cognomine regnauit, vt pars maxima auctorum confirmat, quam opinionem Dionysius infirmat, docetque ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit, quarum altera Seruio Tullio, qui post istum regnauit, nupsit: altera M. Iunio, patri Bruti illius qui reges eiecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnaret: quia pater iam ætate aliqua filium præcesserat, vel potius auus nepotem.

2 Centum Patres, ducentis à Romulo lectis, priscus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati sunt: factionem haud dubiè regis, cuius beneficio regnabat, teste Liuio.

3 Tres Centurias equitum Romulus scripserat, ijsq; nomina imposuerat (vti, iam diximus, capite primo) quibus alteras tres suo nomine insignes Tarquinius addere decreuerat: sed obnuntiante augure, Tarquinij institutum ita diremtum est, vt nominibus Centuriarum relictis, ipsorum numerũ duplicaret, hoc est, vt mille DCCC. equites in tribus Centurijs essent.

4 Fasces magistratuum maiorũ insignia fuerunt, quæ ipsis à lictoribus præferebantur. Primum Regibus, inde Coss. duodeni, Procoss. & Prætorib. seni. Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura. Virgis ex Betulla detractis ita circumuinciebatur securis, vt acies eius

eius tantùm prromineret, reliqua pars circumuincto virgis loro tegeretur: cuius rei caussam Plutarchus Problem. 81. explicat. hinc submittere populo fasces ille magistratus dicitur, qui se veluti priuatum populi Romani iudicio submittit, demissis à se lictoribus. De Trabeis, Paludamẽto, Prætexta, ceterisq. ornamentis, vide Lazar. Bayfium, itidem de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexũ est, diciturq. pro sella eburnea, & pro magistratu maiore: honoris enim gratia Senatores qui magistratũ maiorem ceperant, curru in Curiam vehi solebant, in quo sella eburnea esset cui insiderent.

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate, vel populi iussu deferri poterat illi, qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Huius verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipublicæ incremento & rerum gestarum magnitudine. Quis primum apud Romanos triumphum egerit, inter scriptores non conuenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, hoc est, vt aureo curru quatuorque equis triumpharetur: eumque triumphum alij à Poplicola consule primũ esse actum opinantur. De iure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latius dicturi sumus. cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Max. Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib. 2. Annalium, Liuium, Dionys. Plutarchum, Gellium, Dionem, & huius sæculi scriptorem elegantissimum diligentissimumque Carolum Sigonium de iure ciuium Romanorum.

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB. I.

Seru. Tullius matre serua, hoc est, bello capta natus, ob virtutem gener Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipse censum instituit, per quem P. R. non viritim, vt antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum vniuscuiusque facultate in classes distribuit.

COMMENTARIVS.

Seru. Tullius Romanorum regum sextus, matre Ocrisia bello Corniculano capta & prægnante, apud Tanaquilem Tarquinij vxorem natus est, & Seruius à matris fortuna

ina vocatus. Hic progreſſu temporis Tarquinio gener ictus, ſoceroque inſidijs filiorum Anci interempto, ſo- rus ſuæ auxilio regnũ occupat. Ipſe bellũ cum Etruſcis x. annos geſſit. Belli cauſſa à Veientibus, Cæretibus, Tarquinienſibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebel- andũ ſollicitabãt, orta eſt; vt qui factæ pacis cum Priſco rege conditionibus ſtare nollent. eos Seruius virtute & armis ita fregit vt ter de ijs triumphum egerit. Inde quẽ- admodum per Tribus & Curias Romulus populũ Rom. hoc eſt, ſecundum regiones & ſacrorum communionem diſtribuerat, ita Seruius fortunarum vniuſcuiuſque æſti- matione apud ſe profiteri iuſſa, populum Ro. ſecundũ cenſum, hoc eſt, fortunarum facultatem diſtribuit per claſſes ſex. Quarum prima, vt maximo cenſu, 110000. æris fuerit, hoc eſt 1500. coronatorum, reliquæ ſuis quaſi gradibus, per quadrantem ſingulæ, ad quintam vſque claſſem decreſcerent. Singulas iterũm claſſes ita in Cen- turias deſcripſit, vt CXCII. in ſummam colligerentur. quod eo conſilio feciſſe videtur, vt in numerato ſem- per haberet, quot eſſent qui arma ferre poſſent; & pecu- niarum magnitudinem, qua bellorum ſumtus ſuſtine- ret. Luſtrum autem primus condidit (quod ſpatium eſt quinque annorum, non quatuor vt multi ineptè conten- dunt) à luendo dictum, quia quincto quoque anno ve- ctigalia & vltro tributa per Cenſores ſoluebantur. Ser- uius etiam æs primùm ſignauit nota pecudum: vnde pe- cunia dicta eſt, teſte Plinio: antea enim rudi vtebantur & appenſo. Seruius filias duas habuit, Tulliam pri- mùm Arunti, inde L. Tarquinio elocauit, quorum ſce- lere occiſus eſt anno Vrbis conditæ CCXIX. Regni ſui XLIV.

1 Cùm repentina flamma circa caput Seruij pueri flagraſſet, increbuiſſe rumorem, ipſum Vulcano patre fuiſſe natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, ſpuriumque ex multorum relatione aſſerere conatur, cui accedit Plin. lib. 36. cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen cui Ocriſia mater capta, & grauida ex Tullo Corniculano marito, qui in expugnatione Cornicu- li occiſus eſt, dono à rege Tarquinio data fuerat, natum

natum & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hic enumeratione complectitur, hoc Liuius eloquenter, Dionys. lib.4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo iure ciuium Romanorum doctissimo compendio prosequitur: sed quòd Ser. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio, & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitasse scribunt.

ARGVMENTVM CAP. VII. LIB. I.

Septimus & vltimus Romanorum rex L. Tarquinius, à moribus Superbi cognomen inuenit; regnum quod soceri patricidio scelerate rapuerat, Senatorum etiam cæde & sanguine fœdauit. Fatigauit Patres populúmque superba dominatione per XXII. *annos. bello etiam Volscos & Sabinos fregit, Gabios dolo, & filij transfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Seruiuit autem populus tyrannide oppressus, quousque etiam vis pudicitiæ illata est, filiusq; alter Lucretiam stuprauerit; quæ ciues suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia eiectis tyrannis arma sumsit.*

COMMENTARIVS.

Quia Florus huius vitam & tyrannidem ita descripserit vt nihil nobis dicendum restet, pergemus ad reliqua, si prius rei ab ipso gestæ caussas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt: Volscos populantes primus bello aggressus deuicit: cum quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cùm regia dominatione ciues suos XXV. annis vexasset, Vrbe pulsus est ob tyrannidem iam canus, & ob filij libidinem, anno Vrbis conditæ CCXLIIII. Kal. Iunij. Inde ad Porsenam Clusium Tuscorum regem exsul, auxilij comparandi caussa fugit; cuius armis primo, deinde Latinorum quoque opera, nullo successu ad Regni restitutionem vsus, Cumas ad Aristodemum tyrannũ cognomento Malacum profectus moritur, anno Vrbis conditæ CCLVII. Cicero 3. Tusculanar. & Dionys. lib.4.

1 Diuersis inter se pugnant opinionibus scriptores, an Superbus Prisci regis filius fuerit, an nepos. filium fuisse pluribus

pluribus auctoribus confirmari & triumphorum tabulis posset. Scribit etiam Gellius lib. XVII. *Pythagoras Samius in Italiam venit Tarquinij filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionysius auctoritatem L. Pisonis secutus, L. Tarquinium Prisci nepotem facit, cui Florus accedere videtur, dum auitum regnum scribit tamquam ab auo Prisco ad Superbum hereditate successurum.

2 Ardea vrbs Latij quinque miliaribus Germanicis ab Vrbe distabat versus ortum; Rutulorum quondam regia: belli caussam prætexuit quòd Romanos exsules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed reuera inhiabat opulentissimæ vrbis diuitijs: ea vrbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem in exsilium pulsus est. Ardeatibus in quindecim annos datæ induciæ, teste Dionys. lib. 4.

3 Ocriculum Latinis, Ὀκρίκλοι Straboni, Ptolemæo Ὀκρίκολον, vrbs est Vmbrorum ad Tiberim via Flaminia: Stephano Ὀκρίκολα vrbs est Tuscorum, atque ille Dionysium auctorem laudat. Distat oppidum ab Vrbe versus Septemtrionem 22000. passuum.

4 Gabij Volscorum vrbs opulentissima distabat ab Vrbe versus Orientem via Prænestina centum stadijs teste Strabone lib. 5.

5 Suessa Pometia vrbs erat Volscorum vltra Lirim fluuium in Vulturnũ sita, ab Vrbe distabat 85000. passuum. hodie Sessa dicitur. Hanc diripuit Superbus, atque ex eius manubijs pecuniam fecit XL. talentorum teste Liuio, hoc est vt nunc computamus, 21060. coronatorum. Summa quam Dionysius nuncupat, omnem fidem excedit. Aurunci direptam & spoliatam à Superbo iterùm munierũt, deductis in eam colonis. vnde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuò tamen à Romanis capta & crudeliter habita est Coss. Sp. Casio, & Virginio, anno Vrbis conditæ CCLII.

6 A capite hominis dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitoliũ teste Arnobio pro templo Iouis in arce Tarpeia.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII. LIB. I.

Enumeratione artificiosa, quam ἀνακεφαλαίωσιν Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationemque sub regibus actam summatim colligit, vt memoriam repetitione prædictorum reuocaret, & quæ iam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGVMENTVM CAPITIS IX. LIB. I.

Reipublicæ Romanæ conuersio facta est, à regia dignitate ad Consulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populo Romano mandatur, ijsq; primis Coss. L. Iunio Bruto, L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus. quorum Collatinus quia regiæ gentis & nominis Tarquinij esset, coactus à Bruto collega abdicauit, cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis cæsos, securi percussit, tamquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIVS.

Consules (vt Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicæ, nominati sunt. Varro mauult dictos, quòd consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab Interrege Sp. Lucretio Lucretiæ patre Comitijs cẽturiatis, ambo è patricijs. Omnia iura, omnia insignia quæ regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, vt XII. tantùm haberent, atque alternis diebus alter Consulum; prior tamen fasces haberet qui vel ætate maior, vel prior designatus esset. Postea illud imperium & ius Consulare valuit solùm ad ea quæ foris gerebantur: quia in Vrbe Reipublicæ curam Senatus habebat.

1 L. Iunius Brutus Marci Iunij filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria dum sese ad imitationem stultitiæ effingeret, vt contemtu tutus esset, cùm patrem

eius & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos, Brutum ob stultitiam dictum vt Liuius ait: Dionysius ἠλίθιον interpretatur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriæ libertas & matronarum pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda. quare Consulem primum populus eum esse iussit, patres auctores fuere.

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat regiæ gentis & nominis: Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius auus Collatini præfectus fuerat à Prisco Tarquinio, teste Dionys.

3 Campus Martius antea etiam Marti sacer erat, teste Dionysio libro quinto, situs inter Vrbem & Tiberim, antea semper pratum fuerat equis & iuuentuti exercendæ accommodatum. id Tarquinius contemta religione coluerat. Coss. quidquid frumenti iam maturi erat, iusserunt collectum in Tiberim effundi: hinc insula frumenti stipularumque putredine, & ex ceterarum rerum alluuione nata est Aesculapio sacra.

4 Pari potestate creati sunt ambo Coss. eo consilio vt alter collegam suum si quid præter ius aut fas moliretur, æquali imperio coerceret. Annuus fuit magistratus, ne diuturnitate insolescerent, iustosque sese in consulatu ciuiumque studiosos præberent, memores anno exacto capti magistratus, vt priuatis iudicium esse subeundum.

5 Fascibus pro cōsulatu, hoc est, insignibus pro magistratu per synecdochen vsus est. Fascibus ergo abrogatis, hoc est, abdicato consulatu. Dionysius cum L. Pisone caussam abdicati consulatus, quam noster laudat, itidem Cicero, Liuius, ceterique derident, & rationibus infirmant. Ortam inquit Dionysius dissensionem inter Brutū & Collatinum, cùm Brutus supplicio de filijs sumto, eodem iure in sororum Collatini filios, Aquillios, Vitelliosque, eius coniurationis socios animaduersum vellet, eos cùm pro pari potestate qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum misso in suffragia populo, collegæ magistratum abrogasse.

6 Poplicola scribendum esse Capitol. Tab. testantur

idem conuincit nominis ratio, eo quòd à populo colendo illud cognomen in consulatu, antea Volusus dictus, inuenerit; tum quòd δημοκηδής, hoc est, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionysio interpretatur.

7 Cùm fasces summitteret in concione Consul, tunc profitebatur sese populi maiestatem agnoscere, honoresq. suos in populi iussu esse. Secures etiam, vt omnem metũ populo terroremque eximeret, à fascibus sustulisse Poplicolam testatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de prouocatione lata, vindex proculdubio erat patronaque publicæ libertatis; vt si quis magistratus ciuem Romanum necare, verberare, multare vellet, eum ad populi iudicium vocare ciuis priuatus posset; interea verò à magistratu damni nihil acciperet nisi quãdo populus iudicasset. atque hac lege fiebat, quòd fasces plus dignitatis domi quàm potestatis haberẽt: foris enim magistratui qui cum imperio erat, verberandi necandiq. potestas erat; domi autem nisi populi iudicio in eum qui prouocasset, animaduerti non poterat.

9 Consul Poplicola ædificabat in summitate Veliæ, hoc est, in editissima parte Palatini montis, vnde cùm despicere populum velut omnium ceruicibus immineret videretur, & vim quoque tamquam ab arce propellere posse, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in suspicionem affectati regni. quare vt eum metu liberaret, ædes vna nocte demoliri iussit, & sub ipsum collem substrui. cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreuerit, Plinius prosequitur lib. 36. cap. 15.

10 *Velificatus fauori* dixit per translationem, tamquã qui velis remisq. contenderet, vt verum vindicem sese libertatis publicæ, seuero etiam in filios supplicio, idque abrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo vsus est in malam partem ita, de leg. Agr. *Quòd si quis vestrum spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo, primùm me consule id sperare desistat*, &c. & hoc Bruti factum ita parricidij inuidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, vt verbi Velificatus significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur ſpatium illud auguratò conſecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teſte Liuio.

12 Latium ab ortu, ab occaſu Tiberis, & vltrà, Etruria erat, meridiem Veientes habebant, ſeptemtrionem Sabini: hoſtes omnes, & qui Romanam virtutem continua bellorum occaſione acuebant.

ARGVMENTVM CAPITIS X.

LIB. I.

Tarquinios eiectos Porſena Etruſcorum rex armis ſummaq; vi conatur reducere. ipſe Horatij virtute, Mucij fortitudine, Clœlia virginis audacia victus, populum Romanum iubet eſſe liberum. Sed Tarquinienſium ciuium non prius expugnata pertinacia eſt, quàm Aruns Tarquinius & Conſul Brutus infeſto vtrimque concurſu perierint.

COMMENTARIVS.

Florus ferè temporum ſeriem in rerum geſtarum recenſione perturbat aut confundit: verùm quia lucis plurimum lectoris iudicio memoriæque, ordo geſtarum rerum temporis etiam diſtinctione digeſtus adferat, nos eam ex fidiſſimis monumentis repetitam vbique religioſè proſequemur. Cuius hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne huius conſilij ratio ſingulis commentarijs eſſet nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita ſe habet. Primis Coſs. L. Iunio Bruto & Valerio Voluſo, poſtea Poplicola dicto, dum exſules Tarquinij res ſuas per vim repetunt, prima hæc arma ſumta ſunt à populo Romano pro libertate, contra Veientes & Tarquinienſes; qui dum reducere ciues ſuos Tarquinios in regnum conabantur, à Romanis ad Vrſum ſiluam victi ſunt, Arunte regis Superbi filio, Brutoque mutua vi & ita pridiè Kalen. Martias in prælio occiſis. Poplicola Bruti collega de Etruſcis poſtridiè primus quadrigis in Vrbem vectus triumphauit. Superbus rex eo prælio & filij morte fractus, ad Porſenam regem fugit, qui ad miſericordiam afflictis Tarquinij opibus allectus (vt regale nomen regibus & magnum & ſanctum eſt) ita Porſena anno proximo pro Tarquinij reſtitutione arma ſumſit. qui

etiamsi populum Romanum armis fameq. fatigauerat: tamen nouæ fortitudinis Romanæ exemplis, Horatij, Mucij, & Clœliæ virginis perculsus, pacem eodem anno, deserta Tarquinij caussa, cum populo Romano fecit.

1 Bellum Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebāt. Veij Etruscorum vrbs trans Tiberim opulentissima erat, sita c. stadijs ab Vrbe, quibus odij caussa in Romanos erat quòd Romulus agrum ipsis Septempagos dictum, iure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & ciues & gentiles fouebant. Porsena Clusij rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit, atque Romanis hoc Coclitis periculo monitis, religiosum fuit posthac eundē pontem ex alia materia quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsena ijs cōditionibus facta, quòd Septempagos agrum Etruscum à Romulo iure belli de Veientibus captum, Porsenæ restituerent, captiuos redderent, ipsi perfugas reciperent: darent quoque Romani pacis obsides prætextatos patricios decem, & totidem virgines. Clœlia obsidum vna cùm ad Tiberim cū ceteris lauaret, oblata occasione equo cōscēso tranauit, reliquas secum natantes adiuuit: cùm redditæ essent, à Porsena honorificè sunt remissæ, Clœlia equestri statua donata est.

4 Ista verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim attulisse, quē tamen omnes quos equidem legerim (præter vnum Seruium) Sextum vocant; etsi Dionysius eum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Liuius, Ouidius in Fastis minimū. Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse ideo Dio lib. 46. annotauit, quòd omnes qui collegę imperium abrogassent, eodem in magistratu perijsse obseruatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGVMENTVM CAPITIS XI.

LIB. I.

TRiginta Latinorum populi post annuas inducias, duce Mamilio Tusculano, quem Tarquinij excitauerāt, arma sumunt.

Romani

Romani ad Regillum lacum Dictatore Postumio pro libertate pugnantes strenuè vincunt. Inde à vicinis lacessiti, fines etiam dum propulsant iniuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus ex agro ad Dictaturā extractus, Aequos qui L. Minucium Cōsulem in Algido monte circumsepserant, sub iugum misit.

COMMENTARIVS.

Rebus adhuc florentibus, generum sibi vt subsidia suę dominationi Tarquinius Superbus confirmaret, Mamilium Tusculanum asciuerat. quare spe reditus, Porsena cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exsulatum ad Mamilium abierat. Huius auxilio fretus, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici iubet A. Postumium: qui laborioso & ancipiti prælio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prælio occisis. Postumius Dictator de Latinis triumphauit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulo pòst etiam Cumis Superbus rex, quò se post fractas Latinorum opes contulerat. atque ita tyrannis vbique sublatis, parta est Romanis libertas, idq́ue foris: quia domi adhuc sub patriciorum dominatione seruiebant. quod capite XXIII, explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab iniuria armis tuentur, agrum etiam de hoste vrbesque capiunt. Florus deinde Romanę rei angustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1 Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatusconsulto ab altero Coss. vel rei gerendæ caussa, vel seditionis sedandæ pro temporis necessitate cautum erat. Consul itaque nocte ex consularibus virum vnum dicebat, qui cum summa potestate & sine prouocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio; ceteri magistratus abdicarent, Dictatori parerent. ipse verò legiones ducebat, & equitare nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi Magistrum equitum dicebat, cuius summa in equites & accensos potestas erat, perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem

inuenio Dictatorem T. Larcium, Magistrũ verò equitum Sp. Cassium anno nono post reges exactos, dictosq. seditionis sedandæ caussa, dum plebs ære alieno demersa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est, belli gerendi caussa, atque imperij potestas dabatur ad sex menses si res gerenda erat; ceteris in caussis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimũ fuerat, rebus peractis magistratu sese addicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A Postumium Album, eiusque Magistrum equitum T. Aebutium Eluam, anno Vrbis conditæ CCLVII. rei gerendæ caussa creatum, ob Latinum bellum de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hîc Cosso tribuit, eidem à Liuio lib. 4. tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub Mam. Aimilio Dictatore, anno CCCXXVII. atque Fidenates ad internecionem concidebantur.

2 Ἀνιϛορησία est in nomine Cossus, pro T. Aebutio Elua Magistro equitum. Cossus enim Magister equitum fuit Aimilio Mamercino Dictatore, anno Vrbis conditæ CCCXXVII. cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3 Soram Volscorum oppidum in Campania fuisse inuenio, defecisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis anno V.C. CDXXXVIII. eamq. ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio captam. Colonorũ cædis ac deditionis auctores CCXXXV. Romæ virgis cæsos ac securi percussos.

4 Algidum oppidum est Aequorum nõ procul à Tusculo in alto monte situm, est & mons Algidus, qui distat ab Vrbe C. stadijs; & silua Algida, in cuius ingressu est Regillus lacus. Circa hunc locum Gracchus Aequorum dux, L. Minucium Cos. cum exercitu obsederat, quo nuntio cùm Romæ trepidatum esset, Dictatorem dici placuit: dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cuius historiam mox prosequetur.

5 Satricum Vrbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates vrbem agrosq. dediderant, anno V.C. CCCLXXVII.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio

Prisco

Prifco expugnatum,direptum & incenfum inuenio. Latinos,iftam cladem agri Romani populatione vlturos, à Prifco rege coërcitos, & excurfione in ipforum agrum facta æquali clade vltum effe.

7 De Veientibus triumphatum octies obferuaui, bis à Regibus,quater à Cofs. bis à Dictatoribus; poftremum egit Dictator Camillus Veijs vrbe expugnata direptaque anno Vrbis conditæ CCCLVIII. De Bouillis triumphatum effe non legi, vrbem fuiffe populi Romani fociam & florẽtem,antequam à Marcio Coriolano patriæ fuæ hofte caperetur, teftes funt Plutarch. & Dionyf. Sunt qui pro Veijs,Verulis legunt,quod oppidum Hernicorũ erat.

8 Tibur Latinorũ vrbs decimo fexto diftabat ab Vrbe lapide in ortum æftiuum. Tiburtes verò focietatem belli cum Gallis fecerant anno Vrbis conditæ CCCXCII. portæ etiam Vrbis Collinæ imminere aufi & infultare: quinto demum anno ad deditionem coacti funt,& bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9 Præneſte diftat ab Vrbe in ortum ftadijs ducentis. eius fitus à Strabone lib.5. defcribitur. Præneftini anno Vrbis conditæ CCCLXXIIII. ad portã Collinam figna intulerant, cum ingenti Vrbis, quæ tunc feditione laborabat,trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus, fugat ad Aliam flumen Præneftinos, & Præneſte capto triumphauit. Huic Vrbi frequenter exitiofa fuiffe fua munimenta,idem Strabo [illegible]atur,propter Romanorum feditiones. ob loci enim firmitudinem eò feditiofi ab Vrbe pulfi confugere folebant, & munitione vrbis fefe tueri: quos dum alij repetunt, & expugnant, Præneftini nulla fua culpa miferè affligebantur.

10 Fæfulæ Etruriæ ciuitas olim potens non procul à Florentia,nunc vicus modicus, diftans ab Vrbe CCXXC. ftadijs verfus occidentem.

11 Taphræ Vrbs eft in Tauricæ peninfulæ ifthmo occidentali fita, & quia (*nuper*) adijcit, putatur à Traiano imperatore fubacta. Sunt tamen qui Carræ fcribant Mefopotamiæ Vrbem Craffi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vicina Aricia Latinorum vrbe dicitur. diftabat ab Vrbe ad duodecimum lapidem

dem via Appia, teste Strabone.

13 Hercynius saltus in Germania celebris est.

14 Fregellæ oppidum Latinorum non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum anno V.C. CCCXLII.

15 Gessoriacum, portus Morinorũ in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, vt est opinio, dicitur. alij malunt Soiacum esse, iuxta Audomari fanum.

16 Tigris & Euphrates nobilissima Orientis flumina, quæ Mesopotamiam suis alueis complectuntur, olim limites imperij versus ortum dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent: Tiberis, quod Euphrates. eo sensu, vt limes Orientis Euphrates, ita Tiberis olim Occidentis.

17 Corioli Volscorum oppidum à C. Marcio captũ, ipsi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex personarum, temporis & locorum comparatione cognomen istud cum Africano & Numantino collatum obscurat. Marcius enim miles tantùm, P. Scipio Imperator: ille sub cõsulis sui Postumij auspicijs, oblata occasione Coriolos oppidulum inuasit; & cepit: iste suis auspicijs, & populi Romani Imperator, Carthaginem imperij æmulam, Africæ dominam; & Celtiberorum Numantiam XIIII. annis inuictam deleuit. ab illa & in triumpho Africanus, ab ista Numantinus dictus. Illéne ergo scilicet ob vnius diei laborem, vnius oppiduli & nũc obscuri expugnationem Coriolanus?

18 Antium Volscorum metropolis erat maritima, quam in suo consulatu C. Mænius expugnauit, & ex nauium rostris, suggestum antea in foro exstructũ exornauit. & id templum Rostra deinceps appellatum anno Vrbis conditæ CDXVI. ex Rostris ad populum concio deinceps haberi solebat. situm erat ante Curiam Hostiliam in foro. Rostrum erat in prora nauis pars prominẽs & acuminata ex ære vel ferro, ad rostri effigiem alicuius animalis formata. hinc naues rostris instructæ, rostratæ dicuntur. De Antiatibus Volsceis quater triumphatum esse obseruaui, postremum egisse triumphum, quantum in Annalibus exstat, C. Mænium anno V.C. CDXVI.

19 Perui-

19 *Peruicaſſiſimi*, adiecto admodum proprio dixit. Quid enim Aequis pertinacius? cum ijs namque annis ſeptuaginta duobus vario Marte pugnatum eſt, quouſque magna clade à Camillo Dictatore victi ſunt anno Vrbis conditæ CCCLXIV. Inde vt reſpirarent, ſub ſpecie pacis ſed infidæ XXCIV. annos quieuerunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipſos ſubmiſiſſe deprehenſum eſt, mouerunt in eos exercitum Conſules, oppidaque XLI. intra dies IX. expugnarunt, quo bello fracti iterùm rebellarunt, & à Dictatore Iunio Bubulco ad imperium coacti ſunt anno Vrbis conditæ CDLI. atque de Aequis eum fuiſſe decimumtertium, & vltimum triumphum obſeruauimus.

20 Volſcorum populus ſemel à Tarquinio Superbo motus, arma ad ducentos annos ſumpſit, teſte Liuio, nec quies fuit niſi per interualla, & infida: æmulatione enim inuidiaque in populum Romanum vſque adeo pertinaciter flagrabant, quòd ſeptem Conſules, tres Dictatores, & Rex Superbus de ipſis triumphum egerint, duo etiam Coſs. ouationem.

21 Aequos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, mouerunt duce Clælio Graccho. contra eos miſſus eſt L. Minucius Conſul, qui cùm in monte Algido circumſeſſus eſſet vnà cum exercitu, trepida ciuitas Dictatorem popoſcit, dictus eſt L. Quinctius Cincinnatus, qui Conſulem & legiones obſidione liberauit.

21 Tribus haſtis iugum fit, humi fixis duabus, ſuperq. eas tráſuerſa vna deligata, ſub tali iugo Dictator Aequos nudos miſit. Liuius.

ARGVMENTVM IN CAPVT XII.

LIB. I.

Rebus Romanorum accisis, bellum Reipublicæ nomine contra Veientes, ſuo periculo CCCVI. *Fabij mouerunt, qui ad Cremeram flumen cæſi ſunt: dies prælij inter nefaſtos relatus: porta quà ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta eſt. Veiorum vrbs decennio obſeſſa tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prælium ruunt, vt Romanam aciem percellerent,*

ipſis

ipsis faces à Romano ereptæ sunt, profligantur, cæduntur, vrbs eorum capta est. Faliscos Etruscorum populos Camilli iustitia vicit & probitas, remisso ad Falerios puerorum magistro proditore.

COMMENTARIVS.

Fidenæ Albanorum colonia, Latinorum oppidum distabat ab Vrbe in septemtrionem cis Tiberim ad quintũ lapidem via Flaminia. huius ciues Fidenates iniuria Romanos sub Romulo Rege læsisse ex historijs obseruauimus, quia frumentum quod ex Crustomino agro Tiberi deuehebatur ad Vrbem fame laborantem, diripuerant. Mouit itaque contra Fidenates Romulus, ipsos profligat, cædit, oppido expugnato dat nouos colonos. Sed istorũ pax semper insidiarum plenissima fuit. Tullo enim Hostilio rem cum Albanis gerente, cum Veientibus denuò conspirant, nullo tamen successu: vrbe enim ipsorum capta in violatores pacis animaduertitur. Marcius iterùm rex rebellantes & Fidenates agrum Romanum populantes obsidione capit, securi percutit defectionis auctores. Capiuntur etiam ab Etruscis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Prisco percusserant. Priscus dum illos asserit, oppidum expugnat & supplicio proditores plectit, sontes etiam aliquot in exsilium exigit, qui auxilio Sex. Tarquinij post eiectum Superbum regem, arcem dénuò occupant & oppidum, quod Romani Coss. obsidione & fame fractum, & à socijs Latinis desertum deditione occupant. inde aliquot annorum requies, donec iterùm societate Veientium sollicitati, victi sunt à Cos. Sergio, cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V.C. cccxv. Sed iterùm deficiunt ad Lartem Tolumniũ Veientium regem, legatos Romanorum occidunt, vt societatem belli scelere obstringerent. Vincuntur à Dictatore Q. Seruilio, & capiuntur, qui in hoc honore ideo Fidenas appellatus est anno V.C. cccxvIII. Inde post octênium iterùm Fidenas noui coloni sunt deducti, quos ipsi Fidenates post biennium iugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum transtulerant dum Mam. Aemilius prælium conferit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt, sed profligati dum fuga repetunt vrbem, Romanos quoque immixtos portis admittunt;

mittunt; vrbs capta diripitur, diruitur, ciues iam sexies iuris gentium violatores sub corona venduntur, Anno Vrbis conditæ CCCXXVIII.

Veij Etruscorum vrbs, Athenis non minor, & opulentissima teste Dionysio, intra vicesimum ab Vrbe lapidem distabat. Veientes huius ciues Fidenatium caussa, qui cum Romulo rege bellum sumserant in Romanos arma mouerunt. deinceps septies rebellarunt, in pace nunquam fidi, agros Vrbis semper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipsis auctores fuerant contra ius gentium opprimendi legatos, persuaserant occidendos esse colonos. Legatos P. R. læserant iniuria, Etruriam ad arma contra P. R. mouenda non semel sollicitauerāt: quare toties læsa tot iniurijs Romani populi patientia, decernitur vrbem infidam esse expugnandam. eaq. decennio pertinaciter obsessa à Camillo Dictatore tandem non vi nec operibus, sed cuniculo capitur, anno Vrbis conditæ CCCLVII.

1 Diem huius cladis apud auctores admodum inconstanter definitū esse obseruo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerensem & Aliensem faciunt XVII. Kal. Sextileis, Plutarchus in Camillo, & in Probl. Romanorum, μετὰ τροπὰς θερινὰς περὶ τὴν πανσέληνον, & Quinctili mense medio vtramque cladem accidisse ait. Liuius lib. 6. Tacitus lib. 18. A.D. XV. KL. Sextiles, quod cum Plutarcho conuenit. Ouidius tamen 2. Fastorū, de Idibus Februarij ita canit:

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus aruis
Tercentum Fabij, ter cecidere duo.

2 Stipendium primùm de publico peditibus datum est anno Vrbis conditæ CCCXLVII. cùm odio Veientium in obsidione hibernandum sub pellibus esse decretum erat. Equitibus triennio posterius, anno Vrbis conditæ CCCL, quando malè ad Veios pugnatum esset. Quantū verò illud apud priscos fuerit, nemo facilè putauerit. An Polybius etiam vocabulo ὀψώνιον, pro diurno stipendio vtatur, an pro parte eiusdem, non satis liquet, dum peditis quæstum diurnum obolos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polybius

lib. II.

lib. 11. ὀψώνιον, hoc Liuius lib. 38. (dum de seditione agit, qua in exercitu Scipionis ad Sucronem laboratum est) semper stipendium latinè vertit. Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium diurnum fuisse, ex Percennij seditiosa apud Tacitum lib. primo concione manifestum est. quod ad nostri pretij & huius prouinciæ numisma collatum duorum sestertiorum esset cũ Sembella, hoc est, trium (vt vocant) blancarum. Tempore Punici belli denarius XVI. assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argenteum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumnio Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno vt æquè ambiguum, Liuius in controuersiam trahit. Tribunũ militum fuisse auctorum suffragijs colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solùm illa, quæ dux duci detraxerit; duxq. ille sit, cuius auspicio res geritur. infirmat idem & à titulo, quem ipsius spolijs inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos nouem serius esse gestum quàm ab alijs prodatur. Liuij argumentis auctoritatem Varronis nostri sæculi scriptores opponunt, quem opima spolia descripsisse etiam dicunt illa, quæ manipularis miles detraxerit, dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabilius fieri potuisse, quòd opima spolia Magister equitum Cossus sub Dictatore Aemilio retulerit, præsertim cùm triumphũ egisse non legatur. Alij iterùm in consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt. sed hoc ideo infirmant, quia nulla sit eiusdem, qui cum imperio fuerit & suis auspicijs rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio: qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoque ἀνιστορησίας arguunt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in Vrbem vectum retulerit. Sed non est nostrum tantas componere lites. Titulum tamen quem de Consule Cosso Augustum legisse testatur Liuius, ceterorum opinionibus præferendum putarẽ. Hîc *ad Feretrium*, concisè dictũ est, pro ad Feretrium

Iouem:

Iouem: Ioui enim Feretrio à feretro nomen fecerat Romulus.

ARGVMENTVM CAPITIS XIII. LIB. I.

GAlli Senones à legatis Romanorum irritati, dum sponte Clusij obsidionem soluunt, ad Aliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Vrbē diripiunt, diruunt, incendunt. inde ad Capitolium sedent menses septē, sed Galli à Camillo Dictatore cæduntur, Roma liberatur. Galli iterùm ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino afflicti: tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad vnum omnes Senones concisi sunt.

COMMENTARIVS.

Galli Senones dum per iniuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia ciuitate legatos deprecatum misit, qui contemtim à Brenno Gallorum rege excepti, obsessis erumpendi auctores fiunt. ibi Fabius legatus à Brenno deprensus contra ius gentium pugnare, bellum aliorum in suos conuertit. Soluit enim rex irritatus obsidionē, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab Vrbe vndecimum lapidem progressi ad flumen Aliam Gallis occurrūt; funduntur, fugantur: hostes insecuti Vrbem inuadunt, incendunt, euertunt. Pars ciuitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem menses sustinet obsidionem. Interea M. Camillus qui Ardeę exsulabat, lege Curiata reuocatus, absens Dictator dictus est; is contracto exercitu dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemtionem, ipsos adortus Roma eijcit, & ad octauum lapidem via Gabinia assequutos profligat Idibus Februarij, anno Vrbis cōditæ CCCLXIIII. Iterùm Galli Senones ad pontem Anienis castrametati, tertio ab Vrbe lapide via Salaria, à Quinctio Dictatore victi sunt: ac T. Manlius à Gallo singulari prælio prouocatus ipsum occîdit, & ex torque ipsi detracto Torquatus dictus est. Galli proxima nocte in Tiburtinum agrum transierunt, societate belli cum Tiburtibus facta.

Anno iterùm Vrbis conditæ CDIIII. campos & maritima

matitima loca populabantur, qui à L. Furio Camillo Cos. in agro Pontino acie fusi, in Apuliam compulsi sunt. M. Valerius Tribunus militum, ex singulari pugna cum Gallo commissa, coruiq. auxilio victo hoste, Corui cognomine donatus est. vnde & eius posteri Coruini sunt appellati.

Anno tandem Vrbis conditę CDLXX. Senones Galli cum Boijs societatem, illi cum Etruscis & Samnitibus arma contra Romanos sociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur. Boij cùm Senones cæsos intelligerent, suis rebus metuentes, Etruscos euocant: sed Boij ad lacum Vadimonis cum Dolabella consule congressi profligantur, & maxima pats Etruscorum occiditur, teste Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis missi fuere tres Fabij, quorum Q. Fabius Ambustus quia contra ius gentium arma in Gallos mouetat, reposcebatur à Brenno rege: qui cùm legationem suam à populo Romano contemtã intellexisset, exercitum à Clusio mouit ad Vrbem, armis iniuriam vindicaturus. Fabio Ambusto ob hanc caussam à Tribuno plebis diem esse dictam lego, idque post liberatam Romam: sed illum tempestiua morte iudicio ereptum fuisse.

2. 3 Cremera Tusciæ fluuius ad quem à Veientibus Fabij cęsi sunt. Alia fluuius ex Crustominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Distabat ab Vrbe ad XC. stadia, vt Plutarchus supputat, sed Liuio ad vndecimum lapidem. Ibi profligatus est Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cùm vtraque clades ad eundem diem euenisset, relatus est ille inter nefastos. dictusque Aliensis & Cremerensis dies, de quo pręcedente capite latius diximus.

4 Liuius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendũ esse iudicaui, quia constanter ceteri scriptores ita numerant. & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Vrbem cepisse: sed à Camillo circa Idus Februarias exinde sequentes ab Vrbe exactos, quod spatium colligit numerum

rum ſeptem menſium. Itidem Polybius lib. 2. teſtatur.

6 Væ victis hinc in prouerbium veniſſe creditur teſte Feſto, quòd cum Roma capta Senonibus Gallis aurum, ex conuentionis pacto penſum vt recederent, de iniquis ponderibus vno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorũ ad pondera adiecerit gladium, & dixerit, Væ victis: quem poſtea Furius Camillus cùm inſidijs circumuentũ concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remuneraſſe dicitur.

7 Camillus quia dies ipſi dicta erat ab L. Appuleio Tribuno plebis ob prædã Veientanam iniquè diuiſam, Ardeam in exſilium abijt. abſens ab ingratis ciuibus quindecim millibus grauis æris damnatur. Zonaras 1500. δραχμὰς interpretatur, hoc eſt, vt nunc pretium eſt, centũ Regalib. aureis. ſed Nemeſis (mox capta à Gallis Vrbe) viſa eſt tantæ ingratitudinis pœnas de populo Romano repetere, vel ratam habuiſſe Camilli abeuntis imprecationem: ἔυξατο γὰρ τὴν ἀχίλλειον εὐχὴν ἐπιποθῆσαι ῥωμαίους κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀπάντησαι δ᾽ἐαυτῷ πολὺ ὕστερον, teſte Suida. Galli verò cùm ad Capitolium ſederent, frumentatum in agros proficiſcebantur, caſuq́ue Ardeam vſq. prouecti, vbi Camillus exſulabat, Camilli ductu & Ardeatium auxilio cæſi ſunt. atque confluebant vndique ex agris qui Alienſi cladi ſuperfuerant, vel Ardeam, vel Veios, ex quibus exercitum conſcripſit Dictator Camillus, patriamq́ue à Gallis liberauit.

8. 9. Noua Gallici belli fama anno V.C.CCCLXXXVI. perpulit ciuitatem vt Camillum fere octogenarium diceret quinctùm Dictatorem; qui cæſos, caſtriſq́ue exſutos ingenti victoria profligauit. ſed de loco prælij diuerſæ ſunt opiniones. Plutarchus cum Polyæno pugnatum eſſe à Camillo hoc tempore ad Anienem narrant. Liuius & Polybius ad Albam dimicatum eſſe produnt, ſed ad Anienem T. Quinctio Dictatore, quorum ſententiæ & Florus noſter accedit; quia T. Manlium aureum torquem Gallo ad Anienem pugna detraxiſſe omnes cum ipſo conſentiunt.

10 De Satyria alite quam alij conſtanter coruum vocant, vide Rhodig. lib. 19. quem tamen fruſtra ſe

torquere video in eius vocis significatione ex hoc loco desumta, cùm veteres libri, & Iornãdes *sacra alite*, pro *Coruo* scribãt. Coruus cognomine nõ Coruinus ab hoc euẽtu scribitur M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorũ monumentis: Manlius tamen poëta Coruinum nõ Coruum in carmine scripsit,

Et cum militia volucris Coruinus adeptus

Et spolia & nomen.

11 Vadimonis lacus in quo insulæ fluctuant, distat ab Vrbe circiter XLVI. passuum millibus, iuxta Ameriam Vmbriæ ciuitatem, quæ ab Vrbe proficiscentibus via Flaminia ad sinistram erat. cetera de lacu graphicè & eleganter Gallo suo Plinius Secundus lib. Epistolarũ VIII. depingit.

12 Conspirarant vno tempore Samnites, Bruttij, Lucani, Senones Galli. cum ijs ad Arretium Etruriæ vrbem congressi Romani superantur, L. Cæcilio prætore occiso, & cum ipso in eo prælio XIII. mill. militum & VII. Tribunis. M'. Curius in Cæcilij locum sufficitur, qui legatos in Galliam misit pro redimendis captiuis, quos illi violato iure gentium interemerunt. Itaque nouo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandemque Senones & Senonum socij ad lacum Vadimonis, à Cornelio Dolabella Cos. ingenti prælio concisi sunt. Atque de tanta victoria Dolabellam, etsi nullus extet triumphus, triumphasse tamen verisimile est.

ARGVMENTVM CAPITIS XIIII.
LIB. I.

Latini responso feroci, quo alterum Consulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in se conuerterunt. Manlius Torquatus *Consul filium securi percussit, quia contra edictum Consulis pugnauerat.* P. *Decius sese pro legionum salute deuouet.*

COMMENTARIVS.

Latini post pugnam ad Regillum lacum in fœdere non satis fido, tamẽ cum populo Romano annis centũ quinquaginta & sex manserant. Sed dum ipsi Samnites Romanorum socios bello lacessunt, arma ponere iubentur: qui responso etiam ferociore Consulem alterum ex Latinis

creari postulant, & ciuitatem: qua indignitate commoti Romani, arma mouent contra Latinos. Torquatus & Decius consules dum castra ad Capuam habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum Dijs manibus, Terræque matri deberi: addici autem victoriam illi parti, populoque, cuius exercitus Imperator legiones hostium, superque eas se quoque deuouisset. Conuenit itaque inter Consules, vt vtrius cornu in acie primum laboraret, is sese Dijs manibus deuoueret. Prælio commisso Decij cornu fluctuabat, qui sese hostesque Latinos deuouit, M. Valerio Pontifice verba sollennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hostes irrumpens, morte sua suis victoriam vindicauit.

1 *Ius ciuitatis*, hoc est, libertatem ciuis Romani petebant, qua Tribũ cum honorũ petitione consequerentur.

2 Edixerant Coss. ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. T. Manlius consulis filius dum à Geminio hostium duce, cum verborum etiam ferocia insultante prouocatur, præ iracundia aut dolore consularis edicti oblitus, hostem aggressus, singulari certamine occidit. Pater quia contra edictum pugnauerat, iubet filium securi percuti; atque hinc Imperiosi cognomen Manlio datum (quod ἐπιτάκτην Plutarchus interpretatur) multi contendunt. cùm tamen Imperiosi cognomen huius consulis pater ex acerbo & imperioso delectu, filijque relegatione inuenerit, quod deinde in filium iure hereditario transiuit. potius namque à seuera in filium animaduersione Duri & Asperi cognomen ipsi, quàm Imperiosi tribuendum erat.

ARGVMENTVM CAPITIS XV.

LIB. I.

MAnius Curius Dentatus consul Sabinos in potestatem populi Romani redigit.

COMMENTARIVS.

Hoc bellum ceteri scriptores ferè cum Samnitico & Lucanico confundunt. Sabini quia rebellauerant, à Curio deuicti sunt, atque ipsum Curium, quod Florus de Sabinæ victoriæ relatione scribit; alij de Samnitium

victoria ad Senatum retulisse recensent. tantū agri ipsum cepisse, vt solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepisset: tantum porrò hominum cepisse, vt fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepisset. Triumphasse de Sabinis Curium anno Vrbis conditæ CDLXIII. ex Capitolinis Tabulis constat.

1 Dentatus cognomen inuenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia solidum vnum os pro dentibus habuerit.

2 Sabini quasi Seuini dicti sunt à religione & deorum cultu, angustum incolebant agrum, teste Strabone, à Nomento vsque ad Tiberim, secundum longitudinem vsq. ad Vestinos 1000. stadijs. Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis, Tiberimque ex his petens replet. qui è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Rheate in eosdem conditur. ita ferè Plinius lib. 3. cap. XII. Videturq. hoc Flori desumtum ex septimo Aeneid.

Sulfurea Nar albus aqua, fontesq; Velini.

ARGVMENTVM CAP. XVI.

LIB. I.

PRo Capuanis dediticijs populus Romanus arma contra Samnites mouet. inde Campaniæ laudes à situ & fertilitate prosequitur. adhæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptā, Samnitibus eadem ignominia repositam.

COMMENTARIVS.

Anno Vrbis conditæ CCCCX. Capuani Samnitium armis oppressi, vt populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerent, sese suaque populo Romano per legatos dedunt. Mouent itaque ad dediticiorū propugnationem, consules contra Samnites; Coruus in Campaniam, Cossus in Samnium, atque victor vterque triumphauit. hinc pacem Samnites à Senatu impetrant, à qua, ipsi frequenter interea infidi, apertè deficiunt anno post datam pacem vicesimosecundo, victique à Papirio Dictatore, anni vnius indutias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorum dux abrupit,

Samnitesq́.

Samnitesq̃. à Dictatore Cosso fusi fugatique sunt, & ita fracti vt vltro fœderis ruptorem Brutulū dederent, resq̃. ablatas restituerent, etsi pacem à Senatu non impetrauerint. Quare anno Vrbis conditæ CDXXXII. C. Pontio duce, T. Veturium & Postumium consules in insidias cum exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos sub iugum mittunt, eosque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus deduntur, nec ab ipsis recipiuntur, ita solutis religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertiùm consule, qui ignominiam ante receptam, ipsorum ignominia acerrimè vltus est anno V. C. CDXXXIIII. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Aemilio Dictatore circūsessam, sed ipsi fugati Plistiā socios populi Romani circumsident. Romani Saticula, Samnites Plistia potiuntur, atque abhinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est: fœdus namque ipsis redditum est anno Vrbis conditæ CDXLIX. idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adiuuarant. Atque deinde sexennio quieuerunt, quousque Lucanos populi Romani socios, armis inuaderent, & bellum decennale mouerent; sed à Curio Dentato ita fracti sunt, vt octennio sese non mouerint, nec prius quàm sociorum periculo territi, dū Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumserint: sed post septennium ita à L. Papirio consule debellati sunt, vt nunquam deinceps potestatem Romanam præterquā bello Sociali excusserint, idque factum anno ab V.C. CDLXXI.

1 Campani opem tulerant vicinis à Septemtrione Sidicinis per iniuriam à Samnitibus vt potentioribus oppressis, sed prælio victi Sidicinorum bellum in se conuerterunt. Samnites namque Campanā gentem luxu & mollitia fluentem adorti pugna ad Capuam fractos, in vrbem compellunt. Campani magna clade debellati, Romam legatos auxilij petendi caussa mittunt, atque ipsis ob societatem quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum, quare lega-

tus vt populum Romanum ad sua non aliena defendenda impelleret; dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio nouo ab occasu terminatur; ab ortu Sarnum habet limitem. Samnites Septemtrioni prætenduntur; clauditur Etrusco siue Infero mari à meridie. Celebratur Campaniæ tractus ob situs amœnitatem,& agrorum montiumque fertilitatẽ. Dicta Liberi Cererisque certamen, illud ob vini generosissimi copiam, istud ob frugum optimarum fecũditatem. Miror equidem Plinium, ex quo Florus noster sua descripsit, non adiecisse & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cùm nihil Venafrano oleo celebrius sit, & melius. Vide Plinium lib.3.cap.5.

3 Caietam Latio nouo, quia citra Lirim sita est, multi adscribunt. vrbs est & portus in ora Formiani sinus occidentali. nomen habet à Caieta Aeneæ nutrice, siue à littoris curuitate, teste Strabone. & hodie nomen retinet, distatque ab Vrbe in ortum æstiuum ad sexagesimum lapidem. ab Aquilone Formias habet aduersas ad quintum lapidem, Formiano sinu intermedio.

4 Misenus portus & promontorium est, olim vrbs quoque satis celebris, quæ nunc diruta est. Vltra Caietam in ortum vergit ad quadragesimum ferè lapidem: dictus à Miseno Aeneę tubicine, teste Virgil. Cumę eodem tractu sitæ erant sed in occasum æstiuum XVI. stadijs.

5 Baiæ promontorium, & vrbs & portus ob tepentes aquas saluberrima; ab Vrbe ad centesimũ lapidem in ortum brumalem distabat. cingebatur à septẽtrione Auerno, à meridie Augusti portu, ab occasu Lucrinum lacum habebat, ab ortu Puteolanum sinum; ita vt nihil eo situ amœnius neque salubrius esse posset. quare à Romanis frequentissimè otij caussa & deliciarum habitabatur: nũc ferè suis ruderibus obruta iacet, etiamsi ob fontium & aquarum salubritatem etiam hodie commendetur.

6.7 Lucrinus & Auernus ex pręcedenti Baiarum descriptione noti sunt. & Strabo libro 5. & Plinius cetera.

8. 9. 10 Gaurus mons initium habet à ripa Liris orientali, atque ostio eiusdem fluminis, quod à Gauri

vicinitate

vicinitate Gaurianus. vnde vulgò Gargiliano dicitur. Huius montis pars occidẽtalis Gaurus, orientalis & iuga eiusdem, Massicus, septemtrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager eius montis ad septemtrionẽ decliuitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum; quod medijs, Faustianum; quod imis, Falernum vocari solitum est, teste Plinio.

11 Vesuuius mons, nũc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, clauditq. ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nũc Græcum vocant, & frequenti etiam incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoq. lato pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrasse sub Tito, maximo incendio Xiphilinus testatur & Zonaras, itidem Suetonius: antea etiam flagrasse ex Strabone constat & Vitruuio. Plinium Natural. historiæ scriptorem, dum illud sub Tito incendium Vesuuij, eiusque caussas propiùs inuestigare contendit, crassa aëris caligine suffocatum interijsse, ad Tacitum Plinius eius nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Aetna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, eiusque caussam Iustin. lib. 4. reddidit.

12 Puteoli vrbs Campaniæ Auerno ab occasu abluitur; ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit. ipsa olim Dicæarchia dicta fuit à iustitia magistratuum teste Strabone, condita à Samijs, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit teste Strabone & Festo: alij tamen à puteorum frequentia illud nomen faciunt. hodie Pozzuolo voce parum deflexa dicitur.

13. 14. Herculanium & Pompeij vrbes Vesuuio mõti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuuij montis cineribus sepultę iacent.

15 Capua olim inter celeberrimas orbis totius vrbes tertia, à mari in septemtrionem ad XII. lapidem distabat, eamq. Vulturnus mediam perlabebatur. De nominis ratione vt variæ sunt apud scriptores opiniones, ita nulla verisimilior, quàm quæ à Capy conditore dictam credit.

nam hoc effossa, Cæsare Iulio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, vt scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine conuenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitiũ iniuria vindicatam defecisse in gratiam Annibalis à Romanis, iterumque ab ijs expugnatam defectionis & proditionis pœnas dedisse, ex historijs constat, & ex Ciceronis Rulliana.

16 Ita fulgebant auratis armis & versicolori veste eo prælio, quo cæsi sunt à L. Papirio Dictatore, speciosumque fecere ipsius tot spolijs triumphum, anno Vrbis conditæ CDXLIV. Iterùm eodem apparatu fulgentes, & linteatis etiam sacratisque legionibus splendentes, L. Papirius Cos. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concidit anno V.C. CDLX.

17 Ità circumuentum & cinctum siluarum montiumque indagine Cos. Cornelij Cossi exercitum, Decius Tribunus militum sua virtute & fortitudine expediuit. Iunius consul exercitui spe prædæ digresso, insidijsque ad Bouianum perturbato, armis sanguineque hostium viam aperuit. Iterùm Cornelio Aruinæ Cos. ita vias saltusque obsepserant, vt ne quâ commeatus subueheretur: sed & ille ferro hostes submouit. Nulla autem fraus ipsis successit in Romanorum cladem pronior, quàm ad Caudinas furcas; nisi oblatam occasionem infelici consilio corrupissent, de qua mox dicturus est Florus.

18 *Sacratis legibus* ideo dixit, quia Samnites à ducibus suis coacti erant ad sacramentum (diri cuiusdam carminis in execrationem capitis, familiæ, stirpisque compositi) nisi issent in prælium, quò Imperatores duxissent, si aut ipse fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplò non occidisset. hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati sunt, proiectique inter stragem victimarum, vt documento ceteris essent, ne abnuerent. hinc sacratæ legiones dictæ, & linteatæ conscriptæ sunt. Linteatæ verò legiones, quòd singuli intrantes ad aram velis linteis circumdatam, iurauerant. Cetera vide apud Liuium libro decimo & Festum.

19 Quòd Florus quinquaginta annorum spatio Samnites

nites bello edomitos esse colligit, ἀντογνησία est, sunt enim anni LXXI. Cœptum namque hoc est bellum anno Vrbis conditæ CDX. in potestatem redacti sunt Samnites anno Vrbis conditæ CDLXXXI. quo victor L. Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit secundum. Appianus etiam excessit hunc annum imprudenter decennio, Eutropius etiam XXII. annis contrahit istud bellum iniqua temporis digestione; proximè accessit lib. XXXI. Liuius, qui Samnites cum Romanis septuaginta annos bellasse dicit. Consentiunt etiam historiæ omnes nullum in Italia fuisse hostem, qui populum Romanum diutius aut pertinacius fatigauerit quàm Samnites.

19 Samnites dicti sunt à Samnio colle, in quo è Sabinis venientes consederunt, & nomen vrbi quam ibidem condiderant, Samnio fecerunt. eos ab occasu Sabinos, Pelignos, Aequos; ab ortu Picentinos & Apulos; à meridie Cāpanos & Sidicinos; à septemtrione Marucinos, Daunos, Apulos habuisse ex historijs obseruauimus.

20 Obseruaui triumphatū esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphum egerunt, bis Dictator L. Papirius, & qui primus cum imperio proconsulari triumphauit Publilius Philo, alter etiam pro consule Q. Fabius. quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorū triumphos quatuor, Papitiorum quinque recensitos numerabis; victos fractosq́. postremo L. Papirij, L. F. cum Samnitibus prælio ex eiusdem triumpho colligitur anni V.C. CDLXXXI.

21 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum siluarumque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Vrbe in ortum iter tridui, & describuntur à Liuio lib. 9. elegantissimè, vnà cum turpi Coss. sponsione. Deinde à populo Romano Veturium & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, vt ciuitatem pace obnoxiam religione soluerent: verùm à Poncio Samnitium Imperatore deditos non fuisse receptos.

22 Sponsione non fœdere factam ad Caudium deditionem, Liuius lib. 9. conuincit.

23 Istud prælio, quo Samnites ad Gaurum montem

consul Valerius profligauit, accidisse, prima cum Samnitibus pugna Liuius lib. 7. auctor est.

24 Samnitium copijs bis ad Luceriam, quam Papirius consul obsidebat, profligatis cæsisque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionem Liuius prodit, vt receptis DC. equitibus, qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dediticij vnà cum Poncio imperatore sub iugum emitterentur, atque ea ignominia acceptam cladem vlcisceretur. Sed ambiguitatem quam Liuius proponit, fueritne res ad Luceriam gesta, & ignominia Caudinę deditionis reposita, Papirio tertiùm consule, an ipso equitũ magistro, Dictatore Lentulo? eam Capitolini triumphi dirimunt: qui Papirium de Samnitibus secundùm triumphasse, cùm consul tertiùm esset, constanter recensent, anno V. C. CDXXXIV.

ARGVMENTVM CAPITIS XVII.
LIB. I.

Samnites, Etrusci, Vmbri, Galli armis sociatis mouerant contra Romanos: prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam siluam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur. ibi P. Decius Cos. P. F. cuius sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo deuouit: Q. Fabius V. Consul victoria potitus est.

COMMENTARIVS.

Florum hoc capite bellum prosequi, quod societate armorum Etrusci, Samnites, Galli, Vmbri contra Romanos gesserunt, ex tota relatione manifestum est: sed confundit rerum gestarum seriem, atque ex varijs prælijs vnicum facit: trans Ciminiam enim siluam profectus Q. Fabius Maximus pro consule, ad Perusiam ita Etruscorũ opes fregit, vt à Perusia, Crotona & Arretio legati venerint pacem petentes, atque XXX. annorum indutias impetrarint, anno Vrbis conditæ CDXIV. Interea Etruscos violato sæpius fœdere, aliquot etiam prælijs fractos esse: quia triumphasse inuenio de Etruscis Valerium Coruum Cos. anno V.C. CDLII. atque Fuluium Centumalum Cons. anno CDLV. Inde Q. Fabio V. Decio IIII. consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Vmbri collatis armis grauissimum bellum inferrent. Etrusci magno & vtili

vtili consilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus, Gallisque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decij cornu sinistrum cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decij exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim deuouerat) secutus: morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso, Gallos à tergo circumuentos concîdit: & de Samnitibus, Etruscis, Gallis triumphum egit anno V.C. CDLIIX.

1 Etruria enim ab occasu prætendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legant ex Iornande, *latè per Etruriam infesta, quattuor, &c.*

2 Sociauerant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Vmbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3 Ciminius saltus antequam à Fabio aperiretur, innius, qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusiam, DCCC, ferè ab Vrbe stadijs: quantum ex Strabone colligo.

4 Caledonia Britanniæ silua, ea parte insulæ quę nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante, etsi fama eius aliqua fuerit Iulio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc vrsis nobilitatam referunt, vt Calydoniam Aetoliæ siluam apris: illam Britanniæ Caledoniam, istam Aetoliæ Calydoniam scribi obseruo.

5 Hercynię silug Germanorum apud Romanos primus meminit Iulius Cæsar lib. 6. eamque latitudine nouem dierum, longitudine sexaginta dierum itinere, nec visu nec auditu satis exploratam fuisse: Iulianum Cæsarem hanc primùm perlustrasse, ex ipsius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denuntiationem hanc à Senatu serò factam esse testatur Liuius, vtpote qui referat quinq. legatos cum duobus Tribunis plebis penetrata iam silua, & hostibus profligatis superuenisse, nuntiosq. victorię Romam reuersos.

7 De fratris huius pręnomine, Kæso'ne an M. Fabius fuerit: itidem an C. Claudius frater ille cõsulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Liuium in ambiguũ distrahitur.

8 Gigan-

8 Gigantis vocabuli compositionem latinè per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum, ἐκ τοῦ γίνομαι καὶ γῆ conflatum putant. Nota est ex poëtis pugna deorum in Phlegræis campis cum Gigantibus, vt pote qui Iouem de cæli possessione deturbare moliebantur.

9 Confundit hîc duo prælia non sine temporum & rerum gestarum confusione. historia autem sic habet. Anno Vrbis conditæ CDXLV. Etrusci & Galli ad Ciminiam siluam à Q. Fabio proconsule cæsi sunt. sed anno Vrbis conditæ CDLIIX. alterum prælium in Sentinate agro gestum est, & Decius collega sese ob exercitus sui fugam deuouit.

10 *More patrio:* hoc ad Decium huius Decij patrem referendum est, qui sese Latino prælio ad Veserin ante annos XLV. deuouerat, quando ipsius etiam cornu sinistrum laboraret.

ARGVMENTVM CAPITIS XVIII. LIB. I.

Populus Romanus in Tarentinos arma sumsit: ob legatos iniuria læsos. Tarentini auxilia Samnitium, Lucanorum, Bruttiorum, Apulorum asciscunt; sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Leuino consule ad Sirin flumium non satis prosperè pugnatur, ob nouum ex elephantibus terrorem. melius ad Asculum Aemilio Fabricioq; Coss. pugnatum est: ibi elephantes cõsternati, suos proterunt & dissipant. Claudius Cæcus pacem cum Pyrrho dissuadet. victus Pyrrhus, castrisq; exsutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIVS.

Tarentinum bellum omnium quæ P. R. in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno V.C. CDLXXII. debellatum est anno V. C. CDLXXVIII. sexennio enim durauit. eius caussas, & euentum Florus fusissimè prosequitur; quare nos breuiores erimus, nisi locus occurrat, qui nostram operam desideret.

1 Pyrrhus Aeacidæ filius Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat. eius vitam Plutarchus descripsit. habuit cognatã Olympiadem

piadem Alexandri Magni matrem, vtpote Neoptolemo auunculo genitam.

2 Tarentinorum conditores siue colonos, Strabo l.6. vrbisque situm describit. cetera Florus prosequitur.

3 Istria & Illyricum porriguntur secundū littora maris Adriatici septemtrionalia. Epirus & Achaia Græciæ regiones per Ionium mare in ortum petuntur. Africa in meridiem iacet. per mare mediterraneum.

4 Occisum à Tarentinis Duumuirum, hoc est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab ijsdem fuisse direpta, auctores habeo, legatosq. fuisse pulsatos. Valerius Maximus vrina respersos fuisse affirmat.

5 Anno V.C. CDLXXII. Pyrrhi bello, Italiam elephātes vidisse primùm, Plinius testatur lib. 8. cap. 6.

6 Sirin pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores: est enim Heraclea ad Sirin sita, teste Strabone lib. 6. Plutarcho in Pyrrho, Plinio, & Stephano de vrbibus.

7 Frentanum natione, turmæq. pręfectum, nomine Oplacum Plutarchus vocat: vt dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum pręfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum, in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum. quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: Pręfectum & Pyrrhum infestis hastis concurrisse, vtriusque equo vulnerato quoque excussos, sed præfectum à satellitibus Pyrrhi concisum: ipsum regem eo periculo edoctum, communicasse cum suis insignia, vt errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hic est error. Curio enim nunquam in consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendum itaque, *Fabricio & Æmilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Bruttijs, Tarentinis, & Samnitibus pugnatum esse, Triumphorum tabulæ recensent. Obseruo namque Pyrrhum tunc spe occupandę Sicilię euocatum fuisse, victum tamen paullo antè Fabricij virtute, vtpote qui medicum Timocharem contra regis sui caput spe pręmij venenum deferētem, ad dominum suum reduci curauerit. ita ferè Eutropius, Epitome

tome XIII. Liuij, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contrà Florus, & ſcriptor de viris illuſtribus. Frontinus, Plutarchus recenſent cum Pyrrho bis ad Aſculum eſſe pugnatum. priore die prælium ob noctem fuiſſe diremtum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læſum ex acie deceſſiſſe, victoriam penes Fabricium fuiſſe. Pyrrhum deinde à Syracuſanis in Siciliam, qui à Carthaginienſibus obſidebantur, euocatum, Plutarchus & Pauſanias auctores ſunt. Nonnulli ſcribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Conſulibus, cum Pyrrho pugnatum eſſe, ſed anno ſuperiore. Pyrrhum fuiſſe vulneratum, ſed Decium conſulem hoc in prælio cecidiſſe, Cicero in Tuſculanis auctor eſt.

9 Pugnatum eſſe in Lucania in campis Aurufinis à M'. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cũ Oroſio teſtantur. Plutarchus ad Beneuentum, à Curio victum eſſe Pyrrhum prodit, iam ex Sicilia reuerſum. Itidẽ Cor. Lentulum, Curij collegam profligaſſe copiarum partem, quam vt ipſum distineret, obuiam miſerat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio coniungeret.

10 Victoriam Læuini ad Sirin flumẽ, terrore belluarũ perturbatam fuiſſe omnes teſtantur: vt Fabricio pugnãte ad Aſculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem fluctuantem, ad ſua caſtra dubio adhuc Marte recurriſſe. M'. Curio prælium conferente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hoſtium aciem repellunt, magna ſtrage Pyrrhum deuictum fuiſſe.

11 Appij Cęci oratio apud Plutarchum in Pyrrho extat. Cineas namque orator eloquentiſſimus erat miſſus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis cauſſa, quando Romani prelio ad Sirin vtcunque fracti erant. agebatque Cineas pacem ijs conditionibus, quòd Pyrrhus in Vrbem reciperetur. Mox Appius & cæcus & ſenex in Senatum ſeſe iuſſit deferri, & ſua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demoſthenis diſcipulum fuiſſe apud omnes conſtanter ſcriptum inuenio: nec minus ipſum eloquentia, quàm Pyrrhum armis confeciſſe:

ſed victum fuiſſe Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria coniunctam ſolùm admirabantur. Eum, aut ipſius collegas pulſum ab Vrbe fuiſſe nuſquam legi. quare Florus legatos cum muneribus ab Vrbe pulſos, pro repulſis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixiſſe videtur.

13 Illud Cineæ *ἀπόφθεγμα* ita refert Plutarch. *ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη*. hoc eſt, Senatum ſibi multorũ regum conſeſſum viſum fuiſſe: putoq́ue in Floro ſcribendum, *Senatum regum concilium*.

14 Imprudentia quadam aut ſecuritate ſcriptoris, *Curium*, pro *Fabricio* poſitum eſſe credo: quià conſule Fabricio inſidias medici Pyrrho ſignificatas eſſe, conſtanter omnes habeo auctores. ſed in iſto diuerſa eſt opinionum controuerſia, fuerit'ne Fabricij imperio medicus ſuo domino remiſſus, an ipſius medici litteræ ad Fabricium datę. itidem, fuerit'ne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam eſſe de medici nomine diſſenſionem, apud Gellium lib. 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemtum fuiſſe Ciceronis quoque Cato adfirmat, & ſcriptor de viris illuſtribus, maximaq́ue pars ſcriptorum. Alij eam continentię laudem Fabricio adſcribunt, ſed iterùm in eo diſſident, quòd nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contemta fuiſſe; alij Samnitium liberalitatem à Curio non fuiſſe receptam referant.

16 Fabricius cenſor cum Aemilio Papo anno Vrbis conditę CDLXXVIII. Cornelium Rufinum bis conſulatu, & ſemel dictatura functum ſenatu mouit; quia decem pondo argenti facti, hoc eſt, argenteorum vaſorum haberet: ſtrenuum alioqui ducem, ſed furacem auarumq́. recitat etiam dicterium Fabricij in Rufinum, Ciceronis Orator lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum eſſe Sullam Dictatorem teſtatur.

17 Sexennium fuit, nam cœptum eſt bellum cum Tarentinis anno Vrbis conditę CDLXXII. debellatum cum ijſdem, rege Pyrrho ab Italia expulſo anno V.C. CDLXXVIII. Sed Tarentini nondum omnino fracti ob Milonem,

Milonem, qui à Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat (postquam Pyrrhi regis mortem comperissent) Carthaginiensium auxilia euocarunt. Tarento tãdem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore II. & Sp. Caruilio II. Coss. anno Vrbis conditæ CDLXXXI. Maximaq. Italiæ pars iam deuicta erat: venerant namque in populi Romani potestatem Tarentini, Samnites, Lucani, & paulo antè etiam Etrusci.

18 Quod hic vicesimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse quàm Plutarchi exactiorem Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce vrbem prospexisse dicat. Præneste distabat ab Vrbe ducentis ferè stadijs, teste Strabone; qui numerus vt ad Florum propius accedit, ita & dimensioni terrestri propius conuenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi; qui contigua ferè regna habitabant. Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populi, Thessali & Macedones merebant.

20 Bruttius, Apulus, Lucanus: extrema Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi; istis Bruttij in magna Græcia, quibus ad superum mare transuersa ferè latera claudebant Apuli.

ARGVMENTVM CAP. XIX. XX. XXI. LIB. I.

Picentes in populi Romani potestatem rediguntur, itidem Salentini; sed Vulsinienses Etruriæ populi seruitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COMMENTARIVS.

In Picentes bellum mouisse anno Vrbis conditæ CDXXCIIII. auctorem habeo Eutropium, Q. Ogulnio, C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primùm esse signatum Plinius & Epitome XV. testantur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Caussam huius belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociassent: victos esse Picentes proximo anno, Coss. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio,

idq́ue

idque maximo & laborioſiſſimo prælio Oroſius teſtatur. De ijs triumphatum eſſe, ſeries Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant: quondam vberrimæ multitudinis, vt 360000. Picentium in populi Romani poteſtatem aliquando venerint, ſi verus eſt Plinius. habitantque inter Rubiconem & Aufidum fluuios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ortu Lucanos & Silarim fluuios, à tergo Auſones & Sarnum habent, à latere mare Tyrrhenum. Suntq. Picentium coloni, teſte Strabone; quorum iſti Picentes, illi Picentini frequentius dicuntur. De Picentibus triumphatum eſſe ab vtroque cos. Sempronio Sopho & Ap. Claudio triumphorū ſeries prodit anno V.C. CDXXCV.

2 Aſculum oppidum Picentium Apulorum, ſitū erat loco natura munitiſſimo, muro etiam & montibus vix vlli exercitui penetrabilibus incluſum, teſte Strabone l. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricij ibidē conſertum. hodie Aſcoli dicitur.

3 Sallentini peninſulam illam incolebant, cuius iſthmum ſinus Tarentinus & Brundiſinus ab occaſu conſtringunt, ad latitudinem vnius diei itineris, porrigiturq. longa fronte in ortum. eam peninſulam confusè Meſſapiam, Iapygiam, Calabriam, & Sallentinā ab auctoribus vocari Strabo auctor eſt. victos quoque Meſſapios eſſe proximo anno, Triumphorum ſeries teſtatur. Quatuor quidem Coss. de Sallentinis triumpharūt, quod biennio ferè hoc bellum fuiſſe prodit, nec Atilio Regulo & Iulio Libone Coss. edomitos eſſe. ſed anno ſequente quando Coss. Iunius Pera, N. Fabius Pictor de Sallentinis & Meſſapijs triumphum egerunt, in deditionem fuiſſe receptos, anno V.C. CDLXXXVII. Cauſſam quoque huius belli non inuenio, niſi Tarentini etiam iſtos in ſocietatē receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus iuſſerit. Zonaras populum Romanum opinatur inuitatum eſſe ad cauſſas belli, vt portus Brūdiſini commoditate potiretur.

4 Brūdiſij portum elegantiſſimè Strabo lib. 6. deſcribit: diſtat à Roma in ortum æſtiuum millia paſſuum tre-

centa sexaginta. estque ex Brũdisio nauigatio commodissima ad transmarina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas, & Macedonicas gentes. Idem Strabo βρεντέσιον Messapiorum vocabulo cornu ceruinũ significare asserit, & βρεντέσιον, quod Latini Brundisium, à situs, quã habet cum cornu ceruini figura similitudine, appellatum esse.

5 Ducem belli Vulsiniensis Fabium Gurgitem fuisse, præterquam apud Florum, nusquam me legere memini. nam Fabium etiam quẽ sine cognomine Zonaras prodit, in oppugnatione vrbis Vulsiniorum occisum esse refert. Consulẽ deinde qui Vulsiniensium mancipia expugnatá in potestatem redegit, non nominat, cum verisimile est fuisse M. Fuluium, qui consul de Vulsiniensibus triumphum egit, anno V.C. CDXXCIX. Scriptor de viris illustribus cap. 36. imperatorem huius belli Decium Murem vocat. prælio victos, inde obsessos, expugnatos, & summo cruciatu enecatos esse, vrbémque euersam, idem Zonaras prodidit.

ARGVMENTVM CAPITIS XXII. LIB. I.

POstumium Tribunum per seditionem ab exercitu suo lapidatũ esse. Appij ferociam miles contumacia vltus est. Voleronis tumultu fracti Coss. fasces. Coriolanum vrbe pulsum, eiusq; in vindicando ferociam mater Veturia lacrymis mitigauit. Camillũ ab ingrata plebe eiectum, patriam à Gallis asseruisse.

COMMENTARIVS.

Laborauit etiam intestino malo Romanus populus, seditionésque domi forisq. concitauit. Foris, quando P. Postumium Tribunum consulari potestate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterùm, quando Appij Claudij consulis ferocia miles irritatus vinci à Volscis voluit. sed Appius consulari imperio in legiones animaduertit, & decimum quemq. fuste, centuriones qui ordines deseruissent, securi percussit. Domi quidem Volero Publilius in delectu citatus, quia ordines duxisset, negabat se militem fieri debere. Coss. lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri iubent: ille ad populum prouocat; crescente

crescente deinceps certamine, violantur lictores, fascibusque fractis è foro in curiam compelluntur. Volerò anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis iudicium contemnens, exsilio multatur: quam iniuriam vlturus, Volscorum exercitu vsus, patriæ bellum infert grauissimum, à cuius oppugnatione matris suæ pietate & lacrymis deterritus est, ipse sibi mortem tandem adfert, vel vt ab alijs proditum insidijs Tulli Volscorum ducis occiditur, quia adiutorem contra patriam inueniret neminem. huius casum cũ Themistocle Cicero comparat.

Furius Camillus iniustè & per ciuium suorum ingratitudinem, die ipsi dicta à L. Appuleio Trib. pl. ob prædã Veientanam non satis æquè distributam, in exsilium Ardeam abijt: absens quindecim millibus grauis æris dãmnatus est. ipse tamen huius iniuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Vrbemq. liberauit: vti iam de bello Gallico dictum est.

ARGVMENTVM CAPITIS XXIII. LIB. I.

OB fæneratorum sæuitiam in nexos, plebs in Sacrum montem secessit, nec redijt ad Vrbem, prius quàm Tribunos plebis impetrasset; etiam Agrippæ Apologo persuasa.

COMMENTARIVS.

Primam plebis secessionem ex dominatione nimiã patriciorum proritatam fuisse, & pro libertate, vt ciues ob æs alienum nexos assererent, inuenio: qui enim creditoribus soluendo non erant, ipsis addicebantur, vt in neruo & compedibus vincti essent, quousque apud creditores seruiendo nomina liberassent. Atque cùm in addictos etiam crudelior creditorum dominatio sæuiret, Patresq. de nexis liberandis exspectationem plebis sæpius frustrati essent, plebs armata à Coss. secessit duce Sicinio in montẽ Sacrum (qui trans Anienem distabat ab Vrbe ad tertium milliarium) ibique hæsit anno ferè vno, quousque à Patribus sacratam legem extorqueret. hoc est, vt ipsis è plebe magistratũ suũ creare Tribunos plebis liceret, qui plebẽ ab iniuria patriciorũ defenderet: vt nemini patricio cum

magiſtratum capere liceret: vt ipſe magiſtratus ſacroſanctus eſſet. hoc eſt, ſi quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipſum impunè occidi poſſe, ac ſacrum eſſe. idque accidit anno poſt exactos reges, vt teſtatur Ciceronis Brutus, decimoſexto. De numero Tribunorum plebis ſtatim ab initio creatorum ſibi non conſtant auctores, vt nec etiam de nomine. apud Liuiū Piſo teſtatur primùm duos creatos eſſe: quinque autem creari cœptos anno Vrbis conditæ CCLXXXII. ſatis conſtat. Decem verò anno V.C. CCDCVI. ad quem numerum deinceps ſemper ſtante Republica creati ſunt. Quod ad nexum attinet, deſierunt necti ciues Romani ob æs alienum anno V.C. CDXXVII. idque ob L. Papirij libidinem & contumeliam in C. Publilium: bonaque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus à nexu liberabatur.

ARGVMENTVM CAPITIS XXIIII. LIB. I.

Appius decemuir ingenuæ virginis ſtuprandæ libidine ardens, eam in ſeruitutem trahere conatur, eam pater ſua manu iugulatam ſceleſtæ eripuit dominationi. Decemuiri plebis ſeceſsione coacti abdicarunt.

COMMENTARIVS.

Altera ſeceſſio pro pudicitia fuit. Decemuiri legū ſcribendarum cauſſa creati erant cum imperio conſulari & ſine prouocatione, vt ipſi ex patrijs moribus, peregriniſque legibus ius populi Romani ſelectum conſcriberent, quæque ij ſcripſiſſent ſi Patres auctores fierent, & populus iuberet, ea populum ſemper tenerent. Decemuiri autem ſemel ita occupatam Rempublicam prætextu ſcribendarum adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutua etiam conſpiratione oppreſſerant. ſed Appij Claudij libido iſtam quoque ſeruitutem excuſſit: dum enim ille exarſit in Virginiam plebeiam puellam, omniaque clauſa & obſepta pudore experiretur, conatur eam in ſeruitutem ſpe ipſius potiundæ aſſerere per Claudium clientem ſuum. ſed L. Virginius pater filiam ſua manu occidit potius, quàm ea Appij libidini dederetur. eius atrocitate plebs

plebs commota, castris relictis in Auentinum, mox in Sacrum montem secessit anno post reges exactos sexagesimo. V.C.CCCIII. Plebs autem paulo pòst placata est ijs conditionibus, quòd Tribuni plebis ipsis restituerentur, abdicatisque Decemuiris iterùm Consules crearentur. Appius verò Decemuir sibi manus in carcere intulisse dicitur.

ARGVMENTVM CAP. XXV.

LIB. I.

P*Lebs connubiorum cum patricijs societatem impetrat.*

COMMENTARIVS.

Legem à Decemuiris quoque in XII. tabulas relatam esse, ex Liuio constat, & Dionysius testatur: *Ne patricijs promiscua cum plebe connubia sunto.* idque ipsius Claudij Decemuiri odio in plebem factum fuisse. quam legem C. Canuleius Tribuuus plebis non sine magnis Reipublicæ motibus abrogauit, tulitque nouam legem, vt patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: vtcumque fremerent patricij, qui sanguinem suum contaminari, confundi iura gentium ea rogatione vociferabantur; qua tamen ad concordiam ciuium nihil deuinctius esset. atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum sua occasione aperuit, vti proximo capite notabimus.

1 In Ianiculo connubiorum promiscuorum caussa tumultuatum fuisse Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facilè inuenias. Certatum quidem eam ob caussam seditiosè inter patricios & Trib. plebis contentionibus varijs ex Liuio constat: secessisse autem plebem in Ianiculum propter æs alienum post graues & longas seditiones anno V.C. CDLXVII. inuenio, atque à Q. Hortensio Dictatore inde deductam, cumque legem tulisse in Esculeto, vt quod plebs iussisset, omnes Quirites teneret, nec aliam tertiæ secessionis caussam auctores recensent.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVI. LIB. I.

ORdo plebeius honorum cum patricijs communicationem post longas contentiones obtinuit. Populus Romanus libertatis vsqueadeo acris vindicator fuit, quòd libertatis suæ per largitionem insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam, Sp. Mælium per frumenti donationem, M. Manlium Capitolinum per addictorum redemtionem regnum affectantes morte multauerit.

COMMENTARIVS.

Canuleij Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consulum è plebe creando promulgata est anno Vrbis conditæ CCCVIII. idque vt dominationem patriciorum infringeret; tenuitq́. ea contentio Patres plebémq. annos ferè octoginta, résque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgata metuentes ne perferretur, C. Claudij auctoritate in eam sententiã ierunt, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex patricijs, totidem communicatione honoris ex plebeijs crearentur; facilè plebs patrum auctoritatem iussit; sperabat namque fore quia tot plebeij sese candidatos profiterentur, quòd aliquorum ratio haberetur, & magistratum caperent. sed id frustra fuit, quia tres tantum, & patricij omnes creati sunt; ijsq́ue plebs contenta fuit, propterea quòd sui ratio in comitijs habita videretur, anno V.C. CCCIX. atque varijs deinceps patrum cum plebe contentionibus, iterùm consules è patricijs quadriennio sequenti creantur. Mox iterùm euicit Trib. pleb. contentio, quòd Tribuni militum sex crearentur, atque spe iterùm cõmunicandi honoris magistratus istius cũ plebe frustrati sunt: suntq́. proximo quadriennio quieta plebe Tribunisq́. eius, coss. e patricijs creati: sed assiduæ Trib. pl. conciones obtinuerunt, vt Tribuni militum anno Vrbis conditæ CCCXX. crearentur. petebant autem vt ex plebeijs tres, totidem ex patricijs designarentur. sed patricij tres tantum creati sunt; quod & proximo etiam anno vsu venit, quibus coss. per quinquennium successere; inde Tribunos militum plebis certatio, vario & alternãte cum coss. successu obtinuit; accrescente sensim Tribunorum

militum

militum numero ad ſenarium, quorum terni patricij, totidem plebeij eſſent. idque quindecim ferè annis, ab Vrbe condita CCCXLV. ad CCCLX. Sed biennium proximum conſulare fuit, cui ſucceſſerunt XVI. annis Tribuni militum Cons. poteſtate, atque tunc mutata quoque Reipublicę forma Tribb. plebis per quinquennium ſeditiosè in ceterorum magiſtratuum ſolitudine dominati ſunt. ſed ijs contentionem tandem de plebeio conſule remittentibus, per comitia iterùm creati ſunt Tribuni militum; tenuitq. is magiſtratus annos quatuor, quouſque Tribuni plebis euicerunt, vt per comitia alter coſs. è plebe fieret, anno V.C. CCCLXXXVII. creatusque eſt primus è plebe cõſul L. Sextius Lateranus, huiusq. legis patres auctores fuerunt, idq. pro conceſſo ipſis alio magiſtratu, qui in ciuitate ius diceret, atque is è patricijs tantum creatus, prętor diceretur. creatusq. fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & vt Curules ędiles patricij tantùm deſignarentur, conuenerat. Iamq. ordines in concordiam conciliati, honorumq. cõmunicatione moderata erat reſpublica, quia patebat via nitẽti per virtutem ad magiſtratus capiendos patricio ęquè atque plebeio, promiſcuique deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt. Dictator enim primus, è plebe dictus eſt à plebeio conſule Popillio Lęnate, C. Marcius Rutilus anno Vrbis conditę CCCXCVIII. isque de plebe ſibi equitum Magiſtrum cooptauit C. Plautium; etſi tamen hic primus è plebe Magiſter equitum non fuerit, ſed C. Licinius Stolo anno Vrbis conditæ CCCLXXXV. à Dictatore C. Manlio primus è plebe dictus fuit, non ſine grauiſſima Patrum in Manlium offenſione, quod Manlius patricius certamina plebis cum Patribus tali occaſione præiudicaſſe videbatur.

Cenſorum magiſtratus cum plebe euulgari cœpit anno Vrbis conditæ CDII. primusque Cenſor plebeius fuit C. Marcius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebeia facta eſt, primusque Prætor è plebe creatus Q. Publilius Philo anno V.C. CDXVII.

1 Sorores Fabiæ in domo Sulpicij Tribuni militũ fortè confabulabantur, redit è foro domum Sulpicius, lictor

 (vt mos

(vt mos erat) forem virga percutiebat, expauit ad insuetum domi suæ morem vxor Stolonis, & risui fuit sorori miranti id ab ea ignorari. æmulatione itaque accensa, patrem maritumq. ita impulit, vt honores & magistratus etiam in Stolonis plebeiam domum contulerint. Factus enim Stolo Tribunus plebis cum L. Sextio, honorum euulgationem à Patribus extorsit. primusque Magister equitum è plebe dictus est, & binos gessit consulatus. Capitolinæ tabulæ hunc Caluum cognominant, ceteri scriptores Stolonem.

2 Sp. Cassius elatior factus tribus consulatibus, triumphisque duobus in regni affectati suspicionem ideo venit, quòd legem promulgauerit de agro Hernicorum Latinis socijs, & ciuibus Romanis diuidendo. sed ista Cassij largitio apud ciues euilescebat, quia socijs, ciuibusque distributionem comparandam censuerat. qui vt alio munere sibi ciues reconciliaret, iubebat pro Siculo frumento acceptam pecuniam populo retribui. id verò non aliter plebs est aspernata, quàm præsentē regni mercedem. quare simulatque magistratu abijsset, damnatus necatusque est. Auctores habeo qui domi à patre damnatum, verberatum, necatum referant, sed populi iudicio damnatum esse, Liuius, vt probabilius, sequitur.

3 Sp. Mælius Eques Romanus dum frumenti largitione quod sua pecunia comparauerat, regnum à plebe esuriente emercari videretur, affectare ipsum tyrannidē defertur à L. Minucio annonæ præfecto. Senatus tanta rei nouitate commotus, ex sententia T. Quinctij consulis Dictatorem dici iubet. L. Quinctius Cincinnatus iam octogenarius dicitur seditionis sedandæ caussa. atq. is equitum Magistrum sibi cooptat C. Seruilium Ahalā. Seruilius Mælium iussu Dictatoris in ius vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno V. C. CCCXIV. Dictator iustè factum esse pronuntiauit. nihilque postea egisse Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis, quia ciuem indemnatum occidisset, Liuius testatur. Contrà Cicero & Valerius auctores sunt, exsilio postea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 M. Manlius, dictus Capitolinus, ob Capitolium à Senonibus Gallis, qui noctu obrepserāt, defensum anno Vrbis conditæ CCCLXIII. qui rerum gestarum magnitudine gloriaque immoderatius sese efferens, ciuium quoq. patronum sese professus, addictos creditoribus sua pecunia redimebat: cœpitque domi agitare regni consilia. quare ipsi à Trib. pl. M. Mænio & Q. Publilio dies est dicta. Aulus & Titus fratres in eius iudicio vestem non mutarunt, quòd ad eum diem vsu non venerat, quin tāto in discrimine proximi quoque sorditati ad mouendam populi iudicis misericordiam comparuissent. Damnatus è saxo Tarpeio quod in Capitolio erat, quodque à Gallis vindicauerat, præceps datus est, anno septimo post Vrbē à Gallis receptam. Gellius Nepotem laudat auctorem qui Manlium verberando necatum scripserit. Adiectas mortuo notas, Liuius, Sex. Pom. Herodes Atticus apud Gellium, auctores sunt: alteram publicam, quòd cùm domus eius ex populi iussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, vbi postea ædes atque officina Monetę, latum ad populum est, ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret, domusque eius diruta est, bona publicata. Gentiliciam alteram, ne quis ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita vt vocabulum quoque illud cum ipso deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille qui de viris illustribus Plinij Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlij eiurasse ne quis postea cognomine Capitolino vteretur; ἀνιστορησία est: constat enim ex consulum Annalibus, Capitolinorum cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECVNDI
CAPVT I.

ENumeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo R. intra Italiam fortiter gestas, hinc armis ipsorum Europam, Africam, Asiam CC. annis domitam.

1 *Prope quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V.C. ad primum bellum Punicum anni tantum sunt CDLXC. rotundiore itaque numero vsurus vndecim annos qui ad 489

 quingen-

quingentesimum vsque desiderabantur, vnica dictione, *prope*, inclusit.

IN CAPVT II.
LIB. II.

P*Ro Sicilia annis* XXIII. *terra mariq; Romanus cum Pœno bellum gerit. classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt: variaq; victoria, tempestatum sæuitia, & imperatorum audacia magnis cladibus vtraque pars conflictata est, victorq; tandem Romanus, pacis leges Carthaginiensibus imposuit.*

COMMENTARIVS I. CAPITIS.

Primi belli Punici caussas variè referunt auctores. nonnulli eò referunt quòd Pœni siue Carthaginienses classe Tarentinos contra fœdus cum populo R. ictum adiuuissent. Fœdera autem Carthaginiensium cum Romanis inde à primis coss. repetit libro tertio Polybius. sed tamen ille belli istius caussas ferè cum Floro easdem recenset. refert Plutarch. Pyrrhum à Sicilia recedentem respexisse, suisque dixisse: O qualem nos, ô amici, Carthaginiensibus & Romanis palæstram relinquimus! idq. vt is coniecerat, haud diu post ita euenisse. cetera Florus.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ oppido prætenditur, vrbem nobilissimam, Campani Mamertini qui sub Agathocle Syracusano in Africa meruerãt, reuersi hostiliter occupauerant. Inuaserat etiam paulo pòst ciuibus eiectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Romanorum duce Iubellio: sed deuicto Pyrrho & Tarentinis debellatis à L. Genucio cos. Rhegium quoq. expugnatum est: legio Romæ virgis cæsa & securi percussa est, anno V.C. CDLXXXII. atque cùm simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, essentque aduerso prælio ab Hierone fracti, alij ad Carthaginiensium societatem, nonnulli ad Romanorũ auxilium respicere cœperunt. Carthaginienses presidium miserunt, quod à Mamertinis receptũ est. Romani metuentes ne opportunitate ista vsi Carthaginienses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanã & Syracusas vniuersam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferẽdã esse decreuerunt. Appius Claudius cos. primus omniũ cũ

exercitu

exercitu in Siciliam missus est anno V.C. CDLXXXIX. inuenitq. cognomen Caudex, quòd primus Caudicem, hoc est, nauem belli gerendi in Siciliam caussa conscenderit, cuius Senecã & Suetonium auctores habeo. Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorũ quem in arce receperant eiecto, qua indignitate Pœni irritati Messanã obsident, vocato in societatem obsidionis Hierone Syracusanorum rege: quibus cos. Appius primum pacis conditiones nonnihil cõsternatus hostium multitudine proposuit. eas hostis reijcit: inuadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumq. prælio fractum à Messana repulit, fugaq. Syracusas petentem secutus Appius, eas quoque obsedit. Proximo deinceps anno qui erat annus V.C. CDXC. M'. Valerius, & M'. Otacilius coss. in Siciliã traijciunt. plereq. Carthaginiensium vrbes sine prælio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone iam rebus suis diffidente ijs legibus faciunt, vt captiuos Romanorum sine pretio dimitteret, argenti talenta cẽtum penderet, socius populi R. esset. atque ita ferè Polyb. ista prosequitur. Sed rem fortiter & prælio quoque ab istis coss. hoc anno gestam testantur Plin. Eutrop. Oros. Macrob. Epitome Liuiana XVI. & Capitolini triumphi. Tauromenitanos, Catanenses, & quinquaginta ciuitates in fide acceptas, itidem Valerium deinceps Messallam à Messana expugnata cognominatum.

2 De Scylla & Charybdi intelligit. Charybdim fretũ inter Rhegium & Messanam vocari Thucydides lib. 4. scripsit: alij Charybdim vorticosum & altissimum mare ante Messanam tradunt, quod suis vorticibus naues in gyrum tractas absorbeat, & tabulata attrita partesq. nauium ad Tauromenitanum littus euomat. Scyllam verò iuxta Rhegium immanem & cauernosum scopulũ esse, qui anfractibus suis vndas receptas & collisas veluti canum latratus & vlulatus referat: estque Scylla ob saxa & scopulos infamis naufragio. De fabulosis in hoc freto monstris Virg. lib. 3. Homer. Odyssea M. & ipsorum commentatores lectoris desiderio satisfacient. Distabat Messana à Rheginorum vrbe in Bruttijs interuallo stadiorum sexaginta.

3 Sicilia

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari insula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra est, dicta Thucydidi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontorijs quibus sese in mare protēdit, quorum illud quod Scyllæo siue Bruttio Italiæ aduersum iacet, Pelorū vocatur; huic aliud prætensum in meridiem desinens Pachynū dicitur. Tertium quod in occasum brumalem porrigitur, quasique verticem trianguli constringit, Lilybæum dicitur, Africæ obiectum.

4 Pœnos primum classe à C. Duilio cos. ad Liparas insulam esse victos, primumque eum egisse naualem triumphum anno V.C. CDXCIII. fidissima priscorum monumenta testantur, & eam ob caussam ei perpetuum honorem habitum, vt reuertenti à cœna, tibicine canente funale præferretur, & columnam ipsi publico in foro erectam esse huius victoriæ caussa Plin. lib. 34. c. 5. testatur.

5 Ferreas manus vocat, quas vt agilitatem Punicarum mole suarum nauium retardaret, Duilius consul excogitauerāt. quas vt Coruos vocat Polyb. ita eos lib. I. eleganter describit. Erantque Corui veluti pontes quidam nouem pedum, in gradus secundum longitudinem digesti, qui circa nauium proras erecti stabant: ij libramentis quibusdam remissi, & præcipiti rotæ volubilitate ponderéque impetum adiuuantes, quacumque parte in aduersam nauim irruebant, eam manu ferrea siue harpagone astringebant, militibusque per substratum ita pontem via in hostium naues patebat. Cùm Pœni Romanos vt rei naualis imperitos duce Annibale temerario impetu inuaderent; implicatis eius machinæ vsu à prora & ex obliquo quacunq. irruerent nauibus, vincuntur à Duilio, capiturque & Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat. ipse dux ægrè elapsus Carthaginem fugit.

6 Lipara insulæ & vrbis in eadem nomen, estque vna ex Aeolijs septem: dicta Lipara à Liparo rege, qui Aeolo successit, abéstque ad Italia in meridiem XII. mil. passuum, ipsaq. circuitu paulo minori. Vide Plin. l. 3. cap. 9. Strab. lib. 6.

7 Cn. Cornelius Asina C. Duilij collega, dū Liparas cum XVII. nauibus contendisset, opportunitate aliqua inuitatus,

inuitatus, tamen aliquanto quàm necesse erat celerius, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur, teste Polyb. lib. I. Ceteri auctores cum Floro de Punica fraude & iureiurando deceptum consulem consentiunt: dum enim eum adduxerunt ad suum ducē, quasi visendi ægrotum gratia, mox captiuum abripuerunt in Africam è Sicilia cū XXII. nauibus, vt Appian. in Lybicis scribit. idem Cornelius sexennio postquā captus fuerat, de Pœnis pro consule triumphauit, cuius & Valer. l. 6. & Capitolini scriptores meminerunt.

8 Temerè hic à Floro adscribitur Dictaturæ A. Atilij Calatini quod consulatui ipsius tribuendum erat anno V.C. CDXCIV. Dictator enim ipse Calatinus suffectus est in locū M. Claudij Gliciæ, qui scriba fuerat, coactusq. abdicauerat anno V.C. DV. atq. in ipsius Dictatura nihil memorabile gestum inuenio, etsi primus Dictator fuerit, qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio: eoq. latere Sicilia Africæ littoribus prætenditur, ἄκραγας Græcis dictum, biennio prius quàm consul esset Calatinus, in potestatem P.R. venit per obsidionem coss. L. Postumio, Q. Mamilio, anno V.C. CDXCI. describitur Agrigentum à Polyb. lib. 9.

10 Lilybæum extremum Siciliæ in brumalē occasum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Hellespontium porrectū iacebat, distabatq. ab Africæ littoribus mille stadijs, vt Polyb. vt Srab. testatur, mille quingentis. Sed Plin. ad Mercurij promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendā acutissimi visus, cùm in speculam ascendisset, naues Carthaginiensium portum egredientes Lilybetanis numero renuntiasse, quod sanè sphærica ratio ob maris cōuexitatem interea ad tria mill. p. turgescentem non patitur, aut oportuit trium millium p. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoq. promontorio Lilybæum vrbs firmissima & Carthaginiēsium præsidio munita, de qua hic loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum

11 Drepanum à Lilybæo in Septemtrionem distabat, teste Polybio, stadijs ferè centum viginti: nomen habet ab incuruato situ instar falcis; δρέπανος enim Græcis falcem significat, nunc Trapani dicitur.

12. 13 Panormus vltra Drepanum in Septemtrionem sita est, distatque à Lilybæo 48. mill. p. Eryx mons est inter Drepanum & Panormum mari imminens, sed Panormo quàm Drepano vicinior, qui magnitudine ab Aetna secundus est: in eius vertice planicies erat vbi Veneris Erycinæ templum; paulo infra verticem vrbs erat eiusdem cum monte nominis; erat & in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina vrbs Siciliæ, Syracusanorum colonia in latere Lybici maris à Pachyno in occasum distabat 50. mill. pass. teste Strabone. ad huius vrbis saltum, cùm temeritate consulis Calatini exercitus in vallem (cuius colles vndiq. hostes insedissent) demissus esset, Calpurnij stratagema consuli occasionem dedit, ad exercitum inde extrahendum. aliter ista quàm Florus narrat Frontinus lib. 1. cap. 5. & lib. 4. cap. 5. itidem Gellius l. 3. cap. 7. & varia huic Tribuno nomina adscribunt.

15 Thermopylæ angustiæ montium atque saltuũ sunt in Thessalia, quà in Maliacum sinum, orientemq. vergit, ad Sperchij fluminis ostia, lutulenta admodum & limosa via, & non nisi sexaginta passuũ patens; quæ vna militaris via est, & quâ traduci exercitus, si non arceatur, possit. eã Leonides Spartanorum rex contra Persarum ingentem multitudinem cum trecentis Spartanis occupauerat, magnamque barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec superatus foret nisi per proditorem Epialtem circumductus Trachinium hostis, eos à tergo oppressisset. Variant admodum in huius historiæ traditione auctores, Cicero CCC. Spartanos, itidem Frontinus & Herodotus numerant; Gellius ex Catonis Originibus CCCC. itidem Iustinus DC. qui eruptione in hostes, & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos scribit. Thermopylarum situs venustè ab Aeliano lib. 3. Variarũ hist. describitur.

16 Collectum ab Atilio Calatino Cos. adhuc inter cadauera

cadauera suorum spirantē Calpurnium Flammā, eumq. conualuisse, & strenuā deinceps P.R. adhuc nauasse operam, M. Cato apud Gell. auctor est lib. 3. cap. 7. comparatque Leonidæ cum Calpurnij fortitudinem. Sed quod noster subindicare videtur sanguine scripsisse Leonidam, memoriæ lapsus est, vtpote confundentis Othryadis strategema cum Leonidæ. Cùm namq de Thyrea agro inter Spartanos & Argiuos controuersia esset, ita prælio conuenerat inter vtrosq. populos, vt lis ea armatis vtrimque trecentis prælio decerneretur. Otryades Spartanorū dux erat, suisq. cæsis ipse vulneratus, interq. cadauera neglectus, hastę fragmentis innixus, occisorum Argiuorum scuta collegit, erexitq. Ioui Tropæum quod proprio sanguine inscripsit, suisq. ea ratione agrum asseruit, vt in Parallelis Plutarchus narrat.

17 L. Cornelium Scipionē Cos. de Pœnis, Sardinia, & Corsica triūphasse anno V. C. CDXCIV. in Capitolinos triumphos relatum est, de Pœnis quidem, quia Annibalē à C. Duilio prius victum, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam reuectū ex improuiso circumsedit, classemque eius cepit. Annibal domum reuersus ob rem toties malè gestam in crucem sublatus est. Anno eius successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ vrbe pugnans, à Scipione quoq. victus & occisus est. De Sardinia, ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomē habet) Sardinię nobilissimam vrbem ab ipso expugnatam triumphasse; Corsicos etiam vtcumque armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, etsi scriptores quid à Cornelio in Corsica gestum sit, disertè non referant.

18. 19 M. Atilius Regulus, L. Manlius Vulso coss. anno V. C. CDXCII. parabant, vt bellum in Africam transferrent: Pœni id pro viribus impedire conati prælium ineunt ducibus Annone & Amilcare: victoria naualis penes Romanos fuit, qui reparatis etiam quas ceperant nauibus ad Mercurij promontoriū (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeam dictam, quæ à littore prima est, veniunt, eaq. in deditionem accepta, in agrum Carthaginiensium impetum faciunt. cetera Florus prosequitur. Bagrada autem fluuius Africę inter Vticam & Cartha-

Carthaginem in mare labitur. de portentosæ ista magnitudinis serpente Gellius lib.6.cap.3.Valer.de Miraculis. Plin. lib.8. cap.14 .cxx. pedum longitudinis fuisse, pellemque eius & maxillas vsque ad bellum Numantinum, hoc est, 115. annis Romæ in templo durasse testatur, eamque balistis tormentisque, vt oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthaginienses vtcunque cladibus fracti viderētur, tamen acerbiores Reguli pacis conditiones repudiarunt, acciuerùntque externum ducem Xantippum Spartanum, cuius militari peritia, & sua elatione confidētiaq. victi sunt Romani, qui dum crebra victoria insolescerēt, Græculum hominem vt imbellem contemserunt, quæ temeritas ipsis cladem attulit, quam ab elephantis acceptā esse Polybius auctor est: eam tamen Frontin. peritiæ Xantippi in instruenda acie lib.3. Stratagem. adscribit. Appianus confidentiam Atilij accusat, dum ęstuoso die, grauibus armis, siti, ęstuq. confectum exercitum, varieq. fatigatum & iniquissimo loco in hostem ducit. atque ex triginta millibus, quibus præerat, paucos Clypeā euasisse, reliquos cæsos, aut cum duce captos fuisse. auctores in captorum & cęsorum, & fuga elapsorum numero ferè omnes variant. Eutr. numerū habet prę ceteris amplissimum. Xantippus victoria potitus mox in Græciam prudenter cogitabat, ne apud Carthaginienses barbaros sese ęmulationi aut inuidię obijceret: ipse donis & muneribus benignè à Carthaginiensibus ad suspicionem dimouendam habitus, Punica fraude, quę gloriam eius belli ad se trahebat, in mari dum nauigat, oppressus & submersus esse creditur teste Appiano in Lybico.

21 Pœni à Metello cos. ad Panormū victi, Regulum iam quadriennio captiuum Romā de pace aut de captiuis commutandis vna cum suis legatis miserunt. ille vtrumq. in Senatu dissuasit, & Carthaginem redijt, etsi ad crudelissimum hostem, & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat: tamen iusiurandū quo se reuersurū astrinxerat nisi vtrumque impetraret, conseruandum putabat. Latiùs ista Eutrop. Oros. Gell. lib.6. cap.4. Valer. lib.1. Cicero Officior. itidem Horat. Carm. lib.3. & alij.

22 De

22 De supplicio Reguli variant scriptores; Cicero in Pisoniana, Regulum in machina relegatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum. eam machinam Appianus caueam vocat stimulis intus exstantibus, necubi se sine corporis laceratione proclinare posset. Tubero apud Gellium lib. 6. aliud & inauditum tradit, talionéq. nobilissimis Pœnorum captiuis repensum esse à Reguli liberis, eósq. in armario muricibus præfixo inclusos, insomniaque excruciatos interijsse. Florus crucis supplicio enecatum, ceteri omnes insomnia, etsi alio atq. alio cruciatus genere tradant. laudatur constanter ab omnibus Reguli in aduersis animi fortitudo, in patriam pietas vitę prodiga, & hosti ad internecionem vsque fides seruata.

23 Post deuictum in Africa Regulũ, & sæuissima aliquot naufragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ Siciliæ capiunt, Asdrubalémque cum exercitu in insulam mittunt, qui cùm C. Furium Metelli collegam cum media parte copiarum Romam esse reuersum ex transfugis didicisset, mouit versus Panormum, vt Metellum opprimeret: ille vt hosti confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitum, atque traijcientem flumen adortus, elephantisq. quos in Romanos impulerat, vulneribus telisq. irritatis, atque in hostium agmen conuersis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatosq. ex obliquo inuadit, & magno prælio vincit. duxit enim in triumphum XIII. duces hostium, & CXX. elephantos. quibus Eutropius X. elephãtos, Plinius XXII. addit. at Orosius XVI; noster Florus XX. ab ea summa deducit. Pro consule triumphasse L. Cæcilium Metellum de Pœnis VII. Idus Septembris, anno DII. Triumphi Capitolini testantur, quo præterea consilio elephãtes in Italiam Metellus traiecerit, docet lib. I. Front. cap. 7. & Plin. lib. 8.

24 P. Claudius Pulcher Ap. Cæci filius consul in Siciliã anno V.C. DIIII. vt exercitui præesset missus, cùm Drepanum vbi Adherbal erat, ad eum opprimendũ confidentius nauigaret, cum eodem occurrente congressus, vix cum XXX. nauibus fuga elapsus, XCIII. naues ab hostibus captæ sunt, estq. à Romano populo condemnatus,

 eò quod

eò quòd ipsius temeritate cladem acceptam esse satis cō-
staret. Sed Valerius lib. 8. non fuisse damnatum, quia imbris superuenientis beneficio, populi comitia dissoluta sunt, auctor est, etsi Cicero & Polybius ab eo dissentiant. non vixisse autem Claud. Pulchrum ab hac clade vltra biennium constat vel ex petulanti voce eiusdem sororis, quæ à spectaculo ludorum reuersa, cùm à confluente hominum multitudine & turba premeretur, optauerit fratrem suum viuere, & iterùm classem ducere; vt scilicet vrbem à tanta turba exhauriret, cuius petulantiæ caussa, ipsi ab ædilibus pl. multa dicta est xx M. æris, teste Gellio, Suetonio.

25 Per iocum Deos irridebat, teste Cicerone, P. Claudius. cùm enim cauea liberati pulli non pascerētur, mergi, eos in aquam iussit vt biberent quando esse nollent: superatusq. nauali prælio, cùm Dictatorem dicere à Senatu iuberetur, veluti iterùm illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit, vltimæ sortis hominem, vt habet Suetonius & Epitoma Liuij. L. Iunius Pullus P. Claudij collega tempestate classem amisit cùm auspicijs etiam non paruisset, itaq. necem sibi ipse consciuit, teste Cicerone. Romani tot naufragijs afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis Punica insequentibus post Claudium annis, Italiæ oram infestauit, eamque longè lateque vastauit.

26 M. Fabium Buteonem qui consul fuit cum C. Atilio Bulbo, anno DVIII. nauali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem præter Florum auctorem habeo. Aegimurus verò insula est in mari Africano, quæ sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago xxx. M. feré passuum ab Vrbe, teste Liuio lib. 30.

27 Regulo capto, & exercitu Romanorum à Pœnis cęso, duce Xantippo, Aemilius Paullus & Fuluius Nobilior consules anno CDXCVIII. in Africam cum cc. nauium classe nauigare iussi, Clupeam petunt. Eò Carthaginienses cum pari classe confestim occurrunt: nauale prælium, quod differri non poterat, committitur, in quo Romani superiores sunt, CIIII. Carthaginiensium naues demergunt, xxx. cum pugnatoribus capiunt. xxxv.
millia

millia militum cæsa sunt. Post autem cùm Romana classis ad Italiam prędis onusta remearet, deformi naufragio euersa est, nam ex ccc. nauibus ccxx. perierunt; LXXX. vix abiectis oneribus liberatæ sunt. Consules vtrosque pro Coss. de Cossurentibus & Pœnis triumphasse, anno V.C. CDXCIX. Triumphi Capitolini testantur, ita vt calamitas ista Coss. quo minus victoriæ honorem meritum adepti sint, impedimento fuisse non videatur. Cossura autem insula in mari Africo sita est.

28 Anno D. Consules, Cn. Seruilius Cæpio, C. Sempronius Blæsus CLX. nauibus in Africam traiecerunt. vniuersam oram maritimam quæ circa Syrtes est, depopulati sunt; ignari autem locorum in Syrtium vada breuiaque impulsi, onera abijcere omnia vt naues subleuarent coacti; cùm retro in Siciliam, atque ex Sicilia in Italiam redirent: coorta tempestate CL. naues onerarias, & prædam amiserunt. Triumphasse tantùm Consulem Sempronium Blæsum de Pœnis anno D. testantur Capitolinæ Tabulæ.

29 C. Lutatius Consul anno DXI. reparata classe, aduersus Pœnos ineunte vere missus est, ipsique adiutor datus est. Q. Valerius Falto, quia collegam ipsius A. Postumium Albinum, flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in vrbe tenuit, nec passus est ipsum ad bellum proficisci, ne à Sacris recederet. itaque hoc anno primum duo prætores creati sunt; alter vrbanus iuris dicendi, alter qui rei gerendæ caussa Consuli adesset. C. Lutatius Catulus rebus aduersus Pœnos à pluribus ducibus prosperè gestis, summā victoriæ sua celeritate imposuit, eò quòd postero die, hoc est, VI. Idus Martias, quàm hostem vidisset; classem ipsius grauem commeatibus, suo apparatu & instrumento impeditam oppresserit. Carthaginienses ea clade victi fractique, coacti sunt XXIIII. anno, postquam bellum istud primum Punicum cœptum est, pacis conditiones accipere; factique sunt Pœni P. R. vectigales & stipendiarij. Leges autèm pacis teste Polybio tales latæ sunt. *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto. duo millia & ducenta talenta Euboica* (Euboicum talentum, vt nunc

f 2 pecuniæ

pecuniæ ratio est, quadringentorũ coronatorũ erat) *in annos XX. pendunto, in præsens mille. Captiuos Romanos sine pretio reddunto. Vtriusque populi socij apud vtrumq. populũ tuti sunto. Alterius socios neuter in amicitiam recipito, neuter in alieno imperio imperato, néue milites conducito.* Liuius libro vigesimo-primo ait Pœnos Sicilia & Sardinia hac in pace cessisse; quod tamen paullò pòst infirmare videtur, dum scribit Sardiniam inter motum Africæ, (quem mercenarij milites ob stipendia non soluta in Africa mouerant) fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito interceptã, quod etiam Polybius testatur. idque factum esse obseruo, anno DXVIII, imperatore T. Manlio Torquato consule. Orosius auctoribus Pœnis Sardiniam rebellasse, mox à Romanis subactam, pacémque supplicibus datam refert. Facta itaque prima P. Romani prouincia est Sardinia anno DXX, Consule M'. Pomponio Mathone de Sardis triumphante; nam Sicilia etiamsi hoc tempore à Pop. Romano administrari in formam prouinciæ cœperit; tamen illa non est vniuersa redacta in prouinciæ formam ante Marcelli victoriam captis Syracusis secundo bello Punico anno DXLII, teste Velleio: sunt etiam Corsi subacti à Pop. Romani imperatore C. Papirio Masone, qui primus in monte Albano quia à Senatu non impetrasset, triumphauit, anno DXXII, atque deinceps ab vno prætore vtraque prouincia & Sardinia & Corsica administrata est; ter autem de Sardis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cetera quæ de prouincijs istis recensenda erant, & vt iterùm armis Romanorum recuperata sint post bellum Punicum secundum, suo loco prosequemur.

ARGVMENTVM CAPITIS III. LIB. II.

IAnus clausus mouentibus Gallis iterùm patefactus est, et Ligures latrocinijs omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIVS.

Numa Pompilio regnante Ianum Geminum belli pacisq. indicem clausum fuisse primùm omnes consentiũt; iterumq. pace terra mariq. parta post Punicum bellum

primũ Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. anno V.C. DXVIII. clauſum fuiſſe teſtantur Plutarch. in Numa, Liuius libro primo, Velleius, Oroſius, & alij. Oroſius toto anno clauſum fuiſſe Ianũ, D. Auguſtinus æſtatẽ ſolùm vnã, Varro quidẽ l. 4. de lingua Latina eodẽ anno & clauſum & patefactum fuiſſe. Ligures longo & difficili bello poſt centeſimũ & viceſimumſecũdũ annũ, in prouinciæ formam redactos demum eſſe, ex triumphis Capitolinis colligitur, de ijs quindecies triumphatum eſſe, primum autem egiſſe Conſ. Cornelium Lentulum anno DXVI. poſtremum egiſſe Aimilium Scaurum Conſulem anno DCXXXVIII. belli cauſſam Liguſtinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi R. prouinciam infeſtabant.

1.2.3.4 Ligures trans Alpes ad Rhodanum vſque, occupaſſe olim Galliam Narbonenſem itidem, vt à Varo, qui Galliæ & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam cõſtat, quare impeditè admodum noſter & obſcurè de bello Liguſtino tradidit, dum ſcribit bellatum cum Liguribus qui in Italia inter Varum & Macram flumen habitabant, quo loco Ingauni, & Intemelij ab alijs cenſentur, vtpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatia habitarũt. quando paullo pòſt dum enumerat Liguſtinos bello ſubactos, eos quoque cum iſtis confundit, qui trans Alpes vltra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonenſi habebant; Deceates enim ad Vari oſtia, Oxybij iſtis orientaliores, ad oram Gallici maris habitabant. eſtque ibidem portus Oxybius à vicina eiuſdem nominis gente dictus Straboni libro quarto. Euburiates autẽ Plinius citra Alpes in Liguria numerat. nam quod Salyes ſiue Saluios hìc etiam aliquot exemplaria recenſent, mẽdum eſſe credibile eſt. Saluios enim bello Allobrogico & primos trans Alpes arma Romanorũ expertos, & tunc primũ in ditionem à C. Sextio Caluino redactos, Florus libro tertio capite ſecundo; Strabo libro quarto teſtãtur. Epitoma addit, victa Saluiorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidiſſe, triumphaſſe autem conſtat de Saluijs anno DCXXXI.

5 Aequè impeditum hoc eſt de Fuluio atque præcedentia,

dentia, nec enim satis liquet quisnam Fuluiorum, de quo loquitur, fuerit. Varij enim Fuluij cum Liguribus bella gesserunt. Propior est coniectura, (est enim diuinandũ, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab alijs scriptoribus diuersa.) Q. Fuluium Flaccum fuisse de quo loquitur, qui anno DLXXIV. Consul de Liguribus triumphauerit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Liuius testetur: tamen ipsum per deuios saltus, per inuios montes, impeditas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exsuisse, ex collibus in campestrem agrũ deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macran flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominũ in naues imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indéque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fuluio Nobiliore Ligures Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis exstat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bæbios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno DLXXIII. ille anno superiore Aimilium Paullum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphasse. Apuanos autem Ligures Cornelius & M. Bæbius victos, & in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt; traductosque ex Liguria in Samnium, (eo consilio ne latebras & inuios saltus ad rebellionem repeterent,) quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerísque publico sumtu, in agrum Tauraninorum quem de Samnitibus Romani ceperant, collocarunt. vocatique sunt à ducibus, Ligures Bæbiani & Corneliani, qui in hoc Samnitium tractu, à Plinio recensentur. quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reuersum, cùm L. Aimilius interea cum Ligurib. Ingaunis prosperè dimicauerit, testatur Liuius; & Aimilium de ijsdem triumphasse Capitolinæ tabulæ

lib. 3. cap. 11.

tabulæ produnt, anno DLXXII.

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnij Pisonis, qui vitricus fuit Fuluio Flacco: quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno DLXXIII. etsi tres fuisse Consules. L. A. SP. Postumios qui bellum Ligustinum sortiti fuerint; tamen Liuius de isto disertè refert quæ ad Flori relationem conueniunt, cùm ita inquit; *Ab A. Postumio Montanorum Ligurum vineæ cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerũt, armaq; tradiderunt.*

ARGVMENTVM CAPITIS IIII.
LIB. II.

Cisalpini Galli sociatis cum Transalpina gente armis bellum populo R. mouent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertio, M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege, tertia retulit.

COMMENTARIVS.

Cisalpini Galli, Boij & Insubres, cùm lege Flaminia latum esset de agro Piceno & Gallico, vnde Senones pulsi erant, viritim diuidendo, suis etiam rebus vt iniuria proximi metuere incipiebant. quare Boij Senonibus vicini, cum Insubribus ineunt societatem; & euocãt etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos Gessatas à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocari: alij, à Gessa telo quo in bello vtebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroestus magnis inuitati pecunijs cum ingentibus copijs per Alpes in Italiam transeunt, atque cùm se Boijs & Insubribus Trãsalpini coniunxissent, ipsi tunc peditũ quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Atilio Regulo Coss. anno DXXVIII.

1 Insubres Galli ab oriente Cænomanis (qui hoc bello quieuerunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Nouariam. Boij ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab

dentia, nec enim satis liquet quisnam Fuluiorum, de quo loquitur, fuerit. Varij enim Fuluij cum Liguribus bella gesserunt. Propior est coniectura, (est enim diuinandũ, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab alijs scriptoribus diuersa.) Q. Fuluium Flaccum fuisse de quo loquitur, qui anno DLXXIV. Consul de Liguribus triumphauerit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Liuius testetur: tamen ipsum per deuios saltus, per inuios montes, impeditas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exsuisse, ex collibus in campestrem agrũ deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macran flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominũ in naues imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indéque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fuluio Nobiliore Ligures Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis exstat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bæbios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno DLXXIII. ille anno superiore Aimilium Paullum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphasse. Apuanos autem Ligures Cornelius & M. Bæbius victos, & in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt; traductosque ex Liguria in Samnium, (eo consilio ne latebras & inuios saltus ad rebellionem repeterent,) quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerisque publico sumtu, in agrum Tauraninorum quem de Samnitibus Romani ceperant, collocarunt. vocatique sunt à ducibus, Ligures Bæbiani & Corneliani, qui in hoc Samnitium tractu, à Plinio recensentur. quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reuersum, cùm L. Aimilius interea cum Ligurib. Ingaunis prosperè dimicauerit, testatur Liuius; & Aimilium de ijsdem triumphasse Capitolinæ

lib. 3. cap. 11.

tabulæ

tabulæ produnt, anno DLXXII.

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnij Pisonis, qui vitricus fuit Fuluio Flacco: quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno DLXXIII. etsi tres fuisse Consules. L. A. SP. Postumios qui bellum Ligustinum sortiti fuerint; tamen Liuius de isto disertè refert quæ ad Flori relationem conueniunt, cùm ita inquit; *Ab A Postumio Montanorum Ligurum vineæ cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerũt, armaq; tradiderunt.*

ARGVMENTVM CAPITIS IIII. LIB. II.

Cisalpini Galli sociatis cum Transalpina gente armis bellum populo R. mouent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertio, M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege, tertia retulit.

COMMENTARIVS.

Cisalpini Galli, Boij & Insubres, cùm lege Flaminia latum esset de agro Piceno & Gallico, vnde Senones pulsi erant, viritim diuidendo, suis etiam rebus vt iniuria proximi metuere incipiebant. quare Boij Senonibus vicini, cum Insubribus ineunt societatem; & euocãt etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos Gessatas à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocari: alij, à Gessa telo quo in bello vtebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroestus magnis inuitati pecunijs cum ingentibus copijs per Alpes in Italiam transeunt, atque cùm se Boijs & Insubribus Trãsalpini coniunxissent, ipsi tunc peditũ quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Atilio Regulo Coss. anno DXXVIII.

1 Insubres Galli ab oriente Cænomanis (qui hoc bello quieuerunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Nouariam. Boij ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab

occasu Liguribus Cispadanis ad Trebiam amnem proximi erant, sed à meridie Apennino, à Septemtrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Regulo Coss. Italiam nuntio Gallici tumultus allato solam, sine externis auxilijs, equitum LXXX. millia, peditum DCC millia armasse Plinius auctor est. ad hæc etiam Polybius eundem numerũ, sociorum Italicorum exercitu nũcupato, conficit. Aimilius cum parte copiarum Ariminum ad arcendos à transitu Gallos profectus, prætorem ad Fæsulas acie victum, & circumsessum liberat. Gallos inde cum præda in Etruriam abeuntes, à tergo Aimilius, à fronte Atilius ex Sardinia reuocatus adorti: ita ad Telamonem, Etruriæ maritimam vrbem, pugnarunt, vt Gallorum XL. millia occiderint, X. millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prælio occisus est. Aimilius vastato Boiorum agro Romam triumphans redijt, ac Capitolium armis & torquibus Gallorum exornauit. ita ferè Polybius. Zonaras addit, θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, vt exsuerẽt in Capitolio Aimilium iussisse. Britomari ducis nomen, cuius hic Florus meminit, apud alios non legi, vt nec sequentis Astrionici.

Lib. 3.

3 C. Flaminius & P. Furius Coss. anno DXXX. inauspicatò creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renuntiauerant: quare ab exercitu subitò litteris à Senatu reuocatus Flaminius, eas acceptás non priùs aperuit, quàm collatis signis Barbaros iuxta Aduæ fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorũ cæsa, XVII. millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum, ardoremque fatigauerint, Polybius describit. ægrè triumphum impetrasse à Senatu Plutarchus auctor est; quia ex ipsa acie dijs atq. hominibus eum reuocantibus non paruisset. Capitolini triumphi auctores, eum Consulem hoc anno triumphasse VI Idus Martias testantur.

Lib. 2. in Marcello.

4 Pacem petebant Insubres fracti fessiq. frequẽtissima clade, sed à Coss. M. Claudio Marcello, & Cn. Cornelio

Scipione in ipsos anno DXXXI. mouentibus, ad arma inuiti compelluntur. Coss. Acerras ipsorum oppidum, Insubres Clastidium Romanorum obsidebant (erat enim Clastidium ad Padum, quantum obseruaui, modò Ligurum, aliquando Insubrum oppidum) Marcellus eo ad socios obsidione liberandos cum equitatu profectus, cũ in Gessatarum obuium exercitum incidisset; eum, rege ipsorũ Virdumaro, (cuius spolia Feretrio Ioui vouerat) interfecto, fudit, fugauitque. Marcellus deinde Acerras cepit, cum ij qui Acerris præsidio fuerant, Mediolanum, quod Insubrum caput erat, confugissent. Cn. Cornelius ipsos prælio fudit, & Mediolanum expugnauit. Insubres desperatis iam rebus suis se Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Consul de Gallis Insubribus & Germanis: (quod in Capitol. Tabulis est, pro ijs; quos apud Polybium Gessatas legimus,) triumphauit. isque spolia opima retulit de duce hostium Virdumaro ad Clastidium interfecto, anno DXXXI. kal. Martijs. quod & Epitoma xx. & Virgilius lib. 6. Aeneid. Frõtinus lib. 4. Plutarch. in Marcello testantur. Bellatum itaque cum Insubribus colligitur triennium. Boiorum gentem biennio prius deuictam fuisse Q. Fuluio, T. Mãlio Coss. anno DXXIX. Polybius auctor est, atque ijs Coss. primùm exercitus Romanos trans Padum ductos esse Epitoma xx. & Orosius scribunt.

ARGVMENTVM CAPITIS V.
LIB. II.

ILlyrij Italicos mercatores prædati sunt: legati qui res repetitum veniebant, Teutæ reginæ iussu securi percussi sunt. Fuluius Cẽtumalus eam iniuriam armis vlciscitur.

COMMENTARIVS.

Nondum deprehendere potui, quos annales secutus fuerit Florus noster, quod Illyricum bellum Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum. cum Illyrijs enim bellum initum est anno V.C. DXXIIII. Cùm namq;. Phœnicẽ Epiri emporium Illyrij per vim occupassent, mercatores Italicos commerciorũ caussa eò nauigantes, etiam Illyrij iam prædationibus

adſueti, deprædati ſunt; legatoſque qui res repetitum veniebant, iniuria affecerunt. dum namque Teuta Illyriorū regina ſuperbè cum legatis ageret, ſuperbiusq. alter reſpondiſſet, iuſſu reginæ retractus ex itinere, occiſus eſt. ea de cauſſa Romani claſſe comparata ad vlciſcendam legati necem Fuluium Centumalum miſerunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyrijs captam regebat, recepit. Inde Apolloniā in poteſtatem redegit; ſecuti ſunt & Dyrrachini hanc victoriam atque alij etiam populi ſeſe Romanis tradiderunt. Teuta tot aduerſis fracta pacem à populo R. ijs conditionibus impetrauit, vt quotannis tributum pēderet, ac Illyrio ferè omni excederet. neq. ei extra Liſſum vrbem niſi cum duobus inermibus lembis nauigare liceret. ita ferè Polybius hāc hiſtoriam proſequitur: variat ab eo Appianus in Illyrico. ſed Zonaras ab vtriſq. diſcedit.

1 Teuta vidua erat Agronis regis Illyriorū, nouerca Pineos filij Agronis.

2 P. Iunium & T. Coruncanios legatos à Teuta interfectos, & ipſis à P. R. ſtatuas eſſe poſitas, (quod tribui ſolebat iniuria cæſis) teſtis eſt Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fuluio Centumalo, qui prioris anni DXXIII. Conſul cum Poſtumio Albino fuerat, imperium aduerſus Illyrios fuiſſe prorogatum in hunc annum, & pro Conſule de Illyrijs triumphaſſe, ex Eutropio & Oroſio, & Triumphorum tabulis manifeſtum eſt. Iterùm Illyrij cùm rebellaſſent anno V. C. DXXXIII. ab Aimilio Paullo, & M. Liuio Coſs. edomiti ſunt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum Populi R. Illyrica oppida Romanis ſubiecta vaſtabat, & fines fœdere deſignatos tranſcendebat: aduerſus quem Aimilius Conſul miſſus Dimalium vrbem præſidio firmatam intra VII. dies expugnat. Demetrium in Pharum, inſulæ Phariæ vrbem, cum 6000. veteranorum contendentem Aimilius infeſtus proſequitur, oppidumque capit. Demetrio prius fuga ad Philippū Macedonum regem elapſo, Illyrium reliquum occupat Aimilius, Pineoque Teutæ priuigno Agroniſque filio ſtipendium vt daret imperauit. ita Polybius, & Iuſtinus.

ARGVMENTVM CAPITIS VI.

LIB. II.

ANnibal XVII. *annis in visceribus Italiæ hæret, Populum R. multis cladibus frangit: ipse Scipionis virtute coactus pro sua patria pugnare, in Africam reuersus, magno prælio à Scipione debellatur.*

COMMENTARIVS.

Annibal Amilcaris filius in odium Romanorum sacramento, ex patris auctoritate à nono ætatis suæ anno obstrictus, iam agens XXVI, & ab exercitu suo imperator salutatus, deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Romanis icta violat. ipse superato Pyrenæo per Gallias & Alpes in Italiam degressus, Scipionem Consulem equestri prælio ad Ticinum fluuium superat; quem vulneratum, filius admodum adolescens, (quique postea ab Africa deuicta Africani cognomen inueniet) ne in manus hostium veniret, protexit. Iterùm calliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Ti. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore sub Brumæ tempus Romanis, acie funditur. Tertiam cladem, ad Trasimenum in agro Pe- DXXXVI.
rusino lacum, Cōsul Flaminius accepit, cùm ab Annibale iam lusco, veluti indagine captus esset, vnà cum exercitu cæsus est. Quartam & maximam, Varronis Consulis DXXXVII.
temeritate, Annibalis insidijs & vafricie, ad Cannas pertulit, quæ luctum & vltimum diem Romanis attulisset, si Annibal victoria vti sciuisset. Eneruatus inde Campanorum mollicie Annibalis exercitus, & Q. Fabij Dictatoris cunctatione fractus, Populo Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit. fatigatus deinceps frequenti impetu Marcelli, supplementis etiam, quę ab Africa Asdrubale fratre Annibalis, in Italiam mittebātur, à Salinatore & Nerone Coss. vnà cum Asdrubale ad Senogalliam deletis: Scipio inde in Africam bellum transfert, Asdrubalis & Syphacis castra incendio vna nocte delet, cæsa aut flammis consumta sunt quadraginta hostium millia, Syphacem per Massanissam & Lælium capit. inde perculsi Carthaginienses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem

ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prælio congressus, eum acie fundit fugatque, & Carthaginiensibus leges pacis imponit.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quieuisse Romanum, à tempore scilicet quo Iani porta secũdùm clausa est, Manlio Torquato, & Atilio Bulbo Coss. anno DXVIII. etsi interea cum Sardis & Corsis sit bellatum. alioqui si supputemus à primo vsque ad Secundum Punicum bellum, erunt anni intermedij viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cepit anno CDLXXXIIX. pax Pœnis data est anno DXII. sunt itaque anni intermedij XXIV.

3 Initum est hoc bellum, P. Cornelio Scipione, Tib. Sempronio Longo Coss. anno DXXXV. finitum debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginiensib. supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Pœto Coss. anno DLII. sunt itaque anni intermedij in hoc secundo bello Punico septemdecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est: quas ita ferè Polybius refert. *Pœni Sicilia et omnibus insulis quæ inter Italiam et Africam sunt excedunto. duo millia et ducenta talenta in annos* XX. *pendunto, in*
lib. XXI. *præsens mille, etc.* Liuius itidem. Pœni nauali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessere, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

5 Vltimum cum Asdrubale Amilcaris genero Pœnorumq. duce fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen traijcerent, néue Saguntinos Populi R. socios, qui vltra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio, quo fœdere violando Annibal, satis magnam caussam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntus vrbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthijs condita, distabat à mari Balearico septem stadijs, vt Polybius & Liuius numerant.

6 Octauo mense quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum Liuius, Poly. *τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.*

7 Sagunto capto Annibal Carthaginem nouam in hiberna concessit, vere adulto à Carthagine profectus,

quincto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarũ occultationem superatis.

8 Prætextatum vocat filium Scipionis, ob ætatẽ, quia prætextam nondum deposuerat, vt virilem togam sumere posset. erat enim vix XVII. annorum teste Polybio, cùm Lib.x. patrem ab hostis impetu protegeret. at prætexta, decimo septimo anno exacto corã prætore vrbano deponebatur, vt virilem togam ipsis gestare, & in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

9 Aquila exigua quædã est sacelli effigies, teste Dione, Lib.40. in qua est aquila aurea collocata. constituitur autem in omnibus legionibus Romanis, neque prius hibernaculis effertur, quàm vniuersus exercitus egrediatur. eam aquilã hastæ impositam vnus quidem vir portat, cuius hastæ infima pars præacuta est, vt terræ infigi posset.

10 *In torrente Gello* suspicatur legendum Cuspinianus ex Valerio Max. Cuius de crudelitate verba sunt. *Eorum dux Annibal, cuius maiore ex parte virtus sæuitia constabat, in flumine Gello corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit, etc.* Cor. etiam Lentulus, apud Appianum Carthaginiensibus dum pacem supplices petijssent, obijcit; quod captiuos Romanorum in fossas fluuiosq. conieciſſent, vt vsum pontium præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale esse missa Plinius testatur, atque hinc promiscuum tunc fuisse annulorum vsum colligit. alioquin cùm annuli distinguerent ordinem Equestrem à plebeio; ingentem oporteret fuisse equitum numerum, si annuli ipsorum digitis detracti tantam mensuram explerent. sed Liuius; *Fama*, inquit, *tenuit quæ propior vero est, haud plus fuisse modio.*

12 Hoc ita Cato in Originib. refert. *Igitur Dictatorem Carthaginiensium Magister equitum monuit. Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi cena cocta erit.* eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat; qui hic, & apud Liuium est Mahatbal. sententiam eius ita Plutarch. ex Liuio vertit. σὺ νικᾶν οἶδας, νίκῃ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.

13 In militiæ Romanorum iure obseruatum est; ne in le-

in legione alios quàm ingenuos, nec eos XVII. annis minores, vel XLV. maiores conscriberēt: si quid cōtra fieret, hoc in dubijs Reip. rebus, vt necessitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc est, eos qui manumissi erāt militasse primū bello Sānitico & Etrusco obseruauimus; sed hoc bello Punico, seruitia nouo exemplo à dominis suis esse redemta, vt centuriarentur & armarētur, Liuium & ceteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuisse apud Romanos inuenio; Vnum quod in capita collatum fuit, quo onere ex ęquali diuites & pauperes premebantur, vsque ad censum Seruij Tullij regis. Alterum inde ex ratione census est collatū, hoc est, pro cuiusque facultate & opibus; ita vt ab hac collatione liberarentur, rei familiaris angustia impediti. Tertium fuit temerarium; cùm priuatæ opes sine discrimine in publicum ob periculi magnitudinem sponte conferebātur; vt quod hoc tempore Læuino & Marcello Coss. à Senatu inde Equestri & mox plebeio ordine certatim collatum est. quod tamen à scribis in Tabulas Aerarij ideo referebatur, vt locupletato ærario, pecuniæ suæ cuique redderentur: quod post bellum Punicū tribus æquis pensionibus factum est.

15 Tribus prerogatiua, Veturia Iuniorum, Consulē T. Manlium Torquatum anno DXLIIII. declarabat, quî vitio oculorum sese excusauit, & vt meminisset bellum Punicum in Italia, hostiumque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Iuniorum Centuria, petijt Veturiam Seniorum à Consule citari; quos postquam in Ouili, (erat is locus septus in Comitijs, in quem transibāt per pontem, qui suffragij sui tabellā in cistas demisissent,) consuluissent: M. Claudium Marcellum, & M. Valerium Læuinum vt bello clarissimos; neque petentes tamen Consules renuntiarunt: auctoritatémque prerogatiuę omnes centurię secutę sunt. Antea etiam anno DXXXIX. prerogatiua Iuniorum Consules rei gerendę imperitos designauerat, sed reuocata Fabij Maximi auctoritate, mutauit sententiam, creauitque Consules M. Marcellum III. Q. Fabium Maximum IIII.

16 C. Flaminio Consule ad Trasimenum, magna cum

Romanorum

Romanorum clade cęſo, itidem quattuor milibus equitum, qui à Seruilio Conſule per C. Centenium proprętorem ad collegam Flaminium miſſa erat, per Annibalē in Vmbria circumuentis; in magna vrbis conſternatione ad Dictatorem dicendum confugiebatur. ſed abſente Conſule Seruilio, (erat enim ſolius Conſulis, & in agro Romano; dicere Dictatorem.) nec ad illum propter Italiam armis Punicis vndique clauſam, erat expeditum vel litteras vel nuntium mittere, nec Dictatorem Populus R. creare poſſet, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Populus R. creauit Q. Fabium Maximum: qui cum Annibale caſtra conferens, nec congrediens; eius impetum mora & cunctatione ſeneſcentem infregit, quem ceteri hactenus, & deinceps aliquot alij temeritate & audacia ſua ſuperiorem fecerant.

17 Nolam Campanię vrbem ſeſe plebis proditione, etiamſi à Marcello prętore prętidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter ſperauerat; ſed re per Senatum Nolanum ad Marcellum delata, ſpes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congreſſus, victus, & tunc primum à Romanis intra quinquennium ſemper victor, fugatus eſt. Cęſa ſunt hoſtium quinque millia, Romanorum quingenti. docuitque hac pugna Marcellus Annibalem vinci poſſe, quod & Ciceronis Brutus ita teſtatur. *Poſt Cannenſem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prælio populus ſe Romanus erexit, poſteaque proſperæ res deinceps multæ ſecutæ ſunt, &c.* Marcellus iterùm Annibalem ſpe Nolę potiundę venientem poſt biennium vicit, victorięque confeſſionem hoſti expreſſit, dum ille altero die ad pręlium prouocatus ſeſe in caſtris continuerit, & Tarentum ſpe potiundæ vrbis per proditionem profectus ſit.

18 Cannenſi clade fracti Romani vetera hoſtium ſpolia templis detra'hunt, porticibusque; octo millia ſeruitiorum validiorumque iuuenum publicè emta armant: ſciſcitantes prius vellentne militare? illi velle ſe dixerūt, inde Volones deinceps vocati ſunt. ipſi duce Ti. Graccho proconſule ad Beneuentum contra Annonem Pœnorum

ducem

ducem benè pugnauerunt: quorum egregiam operam vt remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, si strenuè se gererent, stipulatus erat, liberauit; & Volones liberos esse iussit.

19 Sicilia Hieronymi regis, (qui Hieroni successor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat: quare Marcellus Consul III, Syracusas iam à Populo R. abalienatas, missus oppugnauit, eiusque omnem impetum Archimedis Mathematici industria, triennio ferè toto remorata est. expugnatæ enim sunt Syracusæ anno V.C. DXLI; oppugnari cœptæ DXXXIX.

20 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardinia Imperij fuisse, haud facile inuenias, cùm neque prætura functus sit, & prætores hoc ferè tempore solùm in eam prouinciam (erat enim in prouinciæ formam ante hoc bellum annis quatuordecim redacta, per M'. Mathonem Consulem) mittebantur. nam hunc Gracchum in Aedilitate Magistrum equitum à M. Iunio Pera Dictatore dictum fuisse Liuius testatur; inde mox Consulem designatum anno DXXXVII. iterumque post biennium cum Q. Fabio Maximo consulatum cepisse. & semper illi bellum cum Annibale in Italia, idque in Lucania, mandatum fuisse, quousq. proconsul ipse anno DXLI. hospitis Lucani sui fraude, insidijs circumuentus, à Magone Pœno interfectus est. Sed Consularis facta est, propter belli magnitudinem, Sardinia anno DLXXVI, hoc est annis XLI. post huius belli initium. eamq. tunc sortitus est Sempronius Gracchus Consul, huius de quo diximus, nepos; déq. ijs proconsulem Gracchum triumphasse testantur Triumphi Capitolini. tantumq. captiuorum Romam deportasse, vt in prouerbium abierit, Sardi venales. Quod si rem tanto interuallo gestam cum hoc Punico bello confundit, intolerabilis est ἀνιτοῤῥηστία. Verùm isto, quo cum Annibale bellatum est tempore, rem benegestam aduersus Pœnos & Sardos in Sardinia à T. Manlio prætore qui Q. Mucio Scæuulæ valetudinario successor datus est, Liuius testatur. vt qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Harsicoram & Hiostum Sardorum duces cæsos esse scripserit.

Insanorum etiam montium Liuius meminit; quæ Prole. μαινόμενα ὄρη libro secundo Geograph. vocat. DXLI. lib.xxii.

21 Cn. Scipio sub primum Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonē egregiè vicit; militumque qui cum Annibale in Italiam profecti erant impedimenta carissima à Romanis diripiebantur. Inde Asdrubalem toto cis Iberum agro cedere cogit; Punicam classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & toto eius oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater eius post consulatum prorogato imperio in Hispaniam mittitur; coniunctis itaque viribus in hostem mouent: Acedu cis artificio obsides Hispanorū, qui Sagunti custodiebantur, Romanis traditi sunt, & domum ad deuinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero anno Scipiones cum Asdrubale, (qui vt in Italiam descenderet, ac se cum fratre Annibale coniungeret, ad Iberum copias traduxit) collatis signis bene pugnauerunt, castra hostium diripiunt, reliquæ Hispaniæ ciuitates Romanis hoc tam felici prælio adiunctæ sunt, ita vt Asdrubali vix tuto manendi in Hispania spes relicta fuerit, Castulonem inde recipiunt; ad Mundam, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriam impediret, egregiè pugnant. Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur, inde versæ tam lætæ res in luctum. Scipiones à Celtiberis mercenarijs deserti propè cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio vndeuicesimo die quàm frater Scipio cæsus esset, in turri, quam hostes igne circūdederant, crematus est; sexto quàm in Hispaniam venerant anno, amissaque Hispaniæ possessio foret, nisi L. Marcij equitis Rom. virtute, & fortitudine cōtractis exercituū reliquijs, eiusdē hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostiū cæsa essent anno V.C. DXLI. Cum verò reliqui omnes, post tātas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos Hispaniæ imperium oblatum recusarent: P. Scipio, P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum XXIIII. natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse iusserunt. quò profectus est

anno DXLII. Reuersus est Romam exactis ab Hispania Pœnis, anno DXLVII. neque victor triumphauit, quia ad eum diem nemini triumphus datus erat, qui sine magistratu rem gessisset. quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitijs mandabatur, sine magistratu erant, qua de caussa etiam M. Marcello de Syracusis à Senatu negatus est triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniam à Gallia ab ortu disterminãt, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septemtrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontorijs, quæ columnæ Herculis vocantur, disiungitur: cetera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico abluuntur.

23 Campani parum memores societatis & beneficij Popul. R. quo armis ab Samnitium iniuria ante CXXVI. annos vindicati erant, Virio auctore legatis ad Annibalē missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt. idque eodem anno, quo Cannensi clade Romani premebantur. eam vsque adeo insignem iniuriam & perfidiam Populus. R. tanta pertinacia, vt vlcisceretur, exarsit: vt Annibalem spe auertendæ per metum aut necessitatem, quod per vim non poterat, à Capua obsidionis, Romam properantem; & ad tertium lapidē supra Anienē castra metantem, alter Proconsul Q. Fuluius Flaccus ad prohibendā obsidione patriā XV. M. peditibus: M. equitibus secutus sit: alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum II M. equitum vt vrbis situm exploraret, obequitasset, & per triduum vtrimq. acies in procinctu starent; imbribus & cęlesti ira à prælio diremtæ; ipse Annibal ab vrbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani iam desperationi imminentes sese dediderunt, posteaquam ipsorum principes veneno se necassent. Cum Senatus Campanorum ad palum ligatus securi percutiendus esset, litterasque à Senatu Romano missas (quibus iubebatur vt parceretur Senatui Campano,) Q. Fuluius recepisset, etsi de clementia Senatus conscius esset, tamen eas in sinu posuit, & lege agi iussit, hoc est, in eos animaduerti,

antequam

antequam legeret. Capua ob perfidiæ & defectionis culpam, in Præfecturæ formam redacta eſt, hoc eſt, vt ius & magiſtratum quotannis à Præfecto, qui cum legibus à Prætore Romano præſcriptis mittebatur, acciperet: itidē vt vectigalis & ſtipendiaria eſſet.

24 C. Claudius Nero, Annibalem tumultuarijs aliquot prælijs in Lucania à Grumento profligatum, Canuſium in Apuliam nunquam eius veſtigijs abſiſtens proſequebatur; atque ibidem ex interceptis quæ ad Annibalem à fratre ſuo Aſdrubale mittebantur litteris, quibus ſe in Vmbriam occurſurum fratri ſuo Annibali eſſe ſignificabat: metuens Nero, ne Liuius collega eius ſolus par eſſe poſſit Aſdrubali venienti, VI. M. peditum, M. equitum robuſtiſſimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Aufido flumine vſque ad Metaurum Vmbriæ, longitudinem Italiæ ſexto die emenſus, auxilio Salinatori Liuio accurrit. nihil quieti datum. altero enim die Aſdrubalis copias ipſumque ducem ad Senam maritimam Vmbriæ concidunt. Cæſa hoſtium quinquaginta ſex millia, capta quinque millia, redditaque Annibali clades Cannenſi æqualis, & ducis & exercitus interitu. Metaurus cruetus Punico cruore, vt Aufidus Romano. Sena Vmbrorum, nobilitata clade Pœnorum, non aliter quàm Apulorum Cannæ erant calamitate Romana. Nero eadem nocte, eadémque celeritate ad Annibalem, eiuſdem errore hactenus feliciter vſus, dum ipſum à caſtris hactenus, quæ ſuis aduerſa erant, non ſenſerat abfuiſſe, properat, & ſexto die reuertitur.

25 M. Liuius Druſus anno antequam in Italiam Annibal deſcenderet, conſul cum Aimilio Paullo de Illyrijs triumphauerat, populique iudicio ob Illyricam prædam iniquè diuiſam condemnatus, in exſilium abijt, ignominiæ contumelia ſqualoréque efferatus. ſed octauo ferè anno poſt damnationem reductus eſt in Vrbem à M. Marcello, & M. Læuino coſs. Ipſe iterum conſul omnium ſuffragio cum Nerone creatus eſt, & Aſdrubalem Neronis auxilio debellauit. Cenſor quoque poſt biennium cum codē Nerone quattuor & trigiuta tribus, DXLVI.

 hoc eſt,

hoc est, pręter Metiam omnes, ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas leuitatis & inconstantiæ notabat, quòd innocentem ipsum condemnassent, condemnatū, consulem & censorem creassent: neque infitiari possent, aut iudicio semel, aut comitijs bis ab se peccatum esse. & vt se de plebe vlcisceretur, ex Salaria annona vectigal constituit; vnde Salinatori nomen factum est. Inter Liuium & Neronem eius collegam cùm odia priuata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condonarunt, & in gratiam redierunt.

Lib. xxix.

29 Syphax rex Masæsylorum, quę gens est Mauris vicina, opulentissimus erat: cùm Scipionem, qui ab Hispania in Africam nauigarat, sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & contra Pœnos consilia cum Scipione iniuerat. Eam societatem, & tantā virium accessionem vt à Romanis diuelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat: ita vt ille hoc libidinis ardore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitiæ Scipionis antequam in Africam appelleret, per legatos renuntiaret. Cuius perfidię magnas mox pœnas dedit. castris enim & exercitu vna nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus, Romam, inde Albam in exilium relegatus, & à Scipione in triumpho ductus est, teste Polybio, quem alij tamen morte ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contrà Massanisa Massyliorum rex à Syphace regno exturbatus erat. exsul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregiè coluit: quare à Romanis rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum, florens opibus, gloria & dignitate. tanti est seruasse fidem, aut ad felicem inclinasse parietem.

27 Pœnis deuictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones & ex x. legatorum sententia paciscendæ cū Pœnis permissæ erant, pacem istis legibus fecerunt: vt Pœni liberi viuerent suis legibus, quas vrbes, quosque

agros,

agros, quibúsue finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitiuos, captiuos omnes, & rostratas naues præter x. triremes traderent, elephantosque quos haberent domitos, neque domarent alios: bellum neque in Africa, neque extra Africam iniussu populi Romani gererent: Massanissæ res redderent, fœdusq. cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in annos 50. soluerent: obsides centũ arbitratu Scipionis darent. Liuius, Appianus, &c.

ARGVMENTVM CAPITIS VII. LIB. II.

Bellum Macedonicum.

Philippus Macedoniæ rex cũ Annibale in Italia magnis populi R. cladibus grassante, fœdera sociauerat: & hinc belli caussa, quam etiam Athenienſium preces augent. Læuinus prætor, Attalus rex, & Rhodij socij Græciam occupant, regemq; profligant. Flamininus consul summam bello imponit, victumq; regem ad pacis leges compellit, Nabin Spartanorum tyrannum impotentius sese efferentem compescit. Græciam libertate donat.

COMMENTARIVS.

Philippus Demetrij filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit Philippicum & Macedonicum) cum Annibale post Cannensem calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœdus & societatem belli per legatos contra P.R. sanxerat. Romani, interceptis legatis & litteris de hoc fœdere edocti, vt Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valer. Læuino prætori imperium mandãt: is Apolloniam & Oricum à Macedonibus obsessas liberat, Philippumq. regem in regnũ suum retro abire coëgit, anno DXXXIX. Læuinus deinde cum Aetolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato & Scerdilaido Illyriorum regibus societatem aduersus Philippum cõfirmat. Consul declaratus, in Vrbem reuocatur anno DXLI. huic successor mittitur Sulpicius Galba proconsul, qui aduersus Philippum & Achæos rem bene gerit: quousque & huius successor, P. Sempronius proconsul inter Aetolos eorũq. socios, & Philippum pacem fecit anno DXLIX. Romani autem Africo bello leuati, infensique iterùm Philippo ob in-

ob insidam cum Aetolis, ceterisq. Graeciae socijs pacem, tum quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœnisque submiserat, & Athenienses de eiusdem iniurijs conquesti, calamitate sua commiserationem commouerant, bellum cum Philippo omnes centuriae iusserũt, Sulpicio Galba, & Aurelio Cotta coss. anno DLIII.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liuius lib. 43. recitat. *Philippus ducentarũ nauium classe in Italiam traijceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra mariq; gereret: vbi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa vrbe Roma Carthaginiensium atque Annibalis esset, prædaq; omnis Annibali cederet: perdomita Italia nauigarent in Græciam, bellumque cum quibus regibus placeret, gererent: quæ ciuitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, eæ Philippi regniique eius essent.*

2 Valerio Læuino prætori contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, consuli nunquam, ex Liuio & ceteris constat. nisi pro *Læuino, Sulpicio consule* scribas, ἀνιστορησία erit. ille enim cum Philippo bis sed tumultuarijs pugnis congressus est, ceteraque quæ hic referuntur, gessit. & in eiusdem prætoriæ nauis puppe lauream natam scribit Liuius lib. 42.

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, vt prima statim offensione necessariò flecteretur; alioqui emissum semel ab hostibus remitti posset, anceps vtrisque telum futurum. γρόσφον autem siue pilum armatum fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medio in cuspidem desinente, Polybius lib. 6. testatur, & veteres picturæ, itidem Liuius lib 31. in descriptione Falaricæ. Fuitque hoc telum γροσφομάχοις, siue, vt Liuius vertit, velitibus proprium. Erat & aliud pili genus quod quidam Verutum vocant, cuius hastile longum pedes ferè quattuor semis, eiusdem longitudinis spiculum ex ferro erat vtrimque hamatum, estque hastile illius vel teres, vel quadrilaterum, istud, latus vnum palmi latitudine, illud teres, diametrum palmi crassitudine habebat. hoc telum hastatis & Principibus asscribit Polyb. vt hastam triarijs.

4 Chaonia

4 Chaonia Epiri regio est, quæ à meridie Ceraunijs montibus clauditur, cuius populi postea Molossi dicti sunt. ab occasu Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & vrbe clauditur, à septemtrione Macedonia, à meridie Ceraunijs montibus, & Thesprotijs populis.

5 Cynoscephalæ, quæ nomen hoc à situ & figura canini capitis inuenerunt, impedita sunt multorum tumulorum iuga æquali spatio distantia, teste Plutarc. in Flaminino, iuxta Scotussam Pelasgiæ regionis in Thessalia vrbem. Polybius lib. 17. & Liuius 43.

9 Eubœa est maris Aegæi insula, quæ Euripo, mari irrequieto æstuosoque à Bœotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum societate Philippi regis adiutus, Argos occupauerat, præsidioque tenebat: hoc, vt Quinctius Flamininus inde detraheret, Argosq. liberaret, in Laconiam mouit. itaque tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, auertit. Gythæo enim deditione capto, coëgit Nabim ad leges pacis, & Argis cedere, & Lacedæmona ipsi relicta contentū esse.

8 Nemea vrbs est & silua Argiæ in Peloponeso, in qua tertio quoque anno Nemeæ ludos Græci, ob leonem in ea silua ab Hercule occisum, Ioui celebrare solebant. hoc in solenni totius Græciæ conuentu Quinctius Flamininus postquā Nabidem ad pacis leges coegerat, Argosque liberauerat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præsidijs Romanorum deductis, eas quoque per præconem pronuntiare iussit esse liberas. vti antea Isthmiorum ludorum frequentia, qui in Isthmo Neptuni gratia celebrabantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat. ibi audita voce præconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis tantum cum clamore plausum fuisse exortum, testatur in Flaminino Plutarchus, vt corui fortuitò superuolantes in stadium deciderent; idque vel tanta vocum collisione aërem quo se suspendunt alites dissipante, vel contorquente velut attonitos & vertiginosos corruisse.

9 Populus Romanus vt cum Annibale pro Saguntinis, ita cū Philippo pro Atheniensibus bellū gessit. Philippo deuicto libertas Græciæ nec opinātī data est. Pacis

Philippo datæ leges fuerunt: vt Macedoniæ regno contentus Græcia tota cederet: talenta mille penderet, naues n.si x. haberet, Demetrium filium obsidē daret, vt Nabis Armenem, cuius victoriæ caussa T. Quinctius Flamininus pro cons. per triduum triumphauit anno DLIX. obsidesque duxit ante currum duos alterum regis, alterum tyranni.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII. LIB. II.

Syriacum siue Antiochinum bellum.

Antiochus Aetolorum adulatione & Annibalis societate inflatus, bellum mouet populo R. sed rex ignauia atque voluptatibus diffluens, & vno atque altero prelio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIVS.

Antiochus Syriæ rex Seleuci Callicini filius, ob deuictas aliquot Syriç gentes, cognomēto Magnus; Thoantis Aetolorum legati adulatione & promissorum vanorum elatione, Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis terrore Romanos debellaturus, in Europam bellum mouebat. Chalcidem Eubœæ profectus, & ibidē amore virginis, hospitis suæ filiç captus, nuptias celebrat, se suosque lasciuia eademque luxuria eneruat: oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam. è Thermopylis, quas insederat, non solùm natura loci tutis, sed & præsidio & muro obseptis; Acilij Glabrionis cos. virtute deturbatur, profligatur, Ephesumq. in Asiam ab Europa expellitur. L. Cor. Scipio cos. cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleç ægrotabat, Eumene Pergami rege adiuuante, cùm arcus hostium amentaque pluuia essent laxata, apud Sipylum montem ad Magnesiam aciç vicit, ac bellum confecit, & ipse ab Asia deuicta Asiaticus in triumpho dictus est.

1 Xerxes Darij Hystaspis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, vt in Grçciam moueret, exercitum numero & fide maiorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum

censa

censa fuisse Herodotus lib.7. testatur: auget relationem, quod flumina ipsis prandentibus epota, quod mare sex millium omnis generis nauium classe quasi constratum, & à superbo rege tamquam à Neptuno suo flagris, quia tumultuosius turbaretur, cęsum, Asiam Europę ponte ad Hellespontum fuisse coniunctam, Athon montem perfossum, vt compendiosius per ipsum nauigaretur, Græci scriptores in sua scripta retulerint. tantas copias remorata est exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce Leonida, classis ad Salaminem insulam deuicta & depressa consilio & prudentia Themistoclis, ita vt rex tam elati animi, mox vt perditis rebus vna scapha trepidè per Hellespontū elapsus in Asiā fugerit. Mardonius Xerxis Imperator ad edomandā & malè multandam Græciā cū exercitu relictus, iuxta Platęas Bœotię à Pausania & Aristide acie fusus est, & terror ille Persarum è Græcia propulsus. Xerxes ob aduersum prælium & totidem clades contemtior, domi ab Artabano auunculo occiditur. Diodor. l. XI. numerum militum modestius ad octies centena millia contrahit. itidē in Panathen, Isocr. ad septies centena millia. Mouisse in Græciam Xerxem, Sp. Cassio III. & Proclo Virginio coss. Diodor. lib. XI. scribit; fuit is annus V.C. CCLXVII. sed Dionys. lib. 9. Kæs. Fabio, & Sp. Furio coss. anno CCLXXII.

Darius Hystaspis filius, qui hinnitus equini prærogatiua rex Persarum designatus & inauguratus erat, (quem temporis & rerum gestarum comparationem secuti, Assuerum cui Esther, vt in Biblijs est, nubit, multi opinātur) expeditionem DC. millium in Græcos misit, Sardeis incendio ab ipsis deuastatas vlturus, Date & Atapherne ducibus, qui collatis cum Miltiade & X. millibus Atheniensium & mille Platæensium signis, ab ijsdem in campis Marathonijs nobili ad omnem posteritatem victoria victi sunt, 63000. Persarum cæsa, reliqui fugati. Atheniensibus paruo impendio ingens victoria parta est, 192. tantùm in acie desiderati sunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginiensi consul siue Sufes, (ita enim illi summum magistratū vocant) creatus esset, multosque iudices peculatus argueret, vt qui vecti-

 galia

galia ciuium oneribus leuandis imperata, in suos vsus conuerterent, ab optimatum factione, vt se vlciscerentur, Annibali Romæ suspicio creatur. vt qui in pace res nouas, & cũ Antiocho secreta belli cõsilia contra Romanos moliretur. Odijs itaq. Romanorum, ciuiumq. suorũ factionibus & accusationibus tẽpestiuè cedendũ esse sentiens Annibal, in Asiam ad Antiochũ, qui Ephesi erat, nauigat. à quo benignè exceptus & in honore habitus est, quousque iterùm magna Annibalis cũ populi R. legatis familiaritas, qui id studio agebant, nouam de se malè suspicandi Antiocho eiusque purpuratis occasionem præberet. sed eam regis à se alienationem purgatione libera amouit, dum sibi cum Romanis odium vt esset perpetuum ab anno ætatis nono fuisse iureiurando à patre adactum asseuerat. Annibalis autem de hoc bello consilium, cùm hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quòd Antiocho si in Italiam mouisset, vbi fragiles erant Romani, forsan gloriosum fuisset; versum est ob regis molliciem & ducum suorum imperitiam in clades & calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit. quare Annibal dum se à Romanis posci intelligit, ad Prusiam Bithyniæ regem fuga elabitur, à quo ipse poscentibus Romanis T. Flaminino proditus, venenum hausit, vt liberaret diuturna cura populum Romanum, cui graue erat exspectare mortem senis. mortuus est Libyssę in Bithynia anno ætatis suæ quinquagesimo nono, anno V. C. DLXVI. quo anno & Scipio Africanus Literni quoque in exsilio obijsse putatur.

4 Lysimachia à Lysimacho Macedoniæ rege condita est in Isthmo Chersonesi Thracicæ xxx. ferè annis ante aduentum Pyrrhi in Italiam. eam cùm post Lysimachi mortem Thraces deleuissent, Antiochus iterùm instaurat, colonisque donat, oportuna & maritima vrbe vsurus ceu horreo in belli quod cum Romanis destinabat, apparatibus.

Polyxenidas exsul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ab Aimilio Regillo prætore ad Myonesum Ioniæ promontorium nauali prælio victus est, tredecim nauibus captis, XXVIII. aut incensis aut depressis. Regillus

post

poſt naualem victoriam Epheſum quò ſe Regia claſſis ſubduxerat,profectus,directis ante portum nauibus,confeſſionem conceſſi maris vltimam hoſti expreſſit. Sunt qui Annibalem quoque ei prælio interfuiſſe referant, ab ijs Appianus in Syriacis diſſentit.

5 Mæander Cariæ fluuius,multis adeò flexibus ſinuoſus,vt tortuoſa & inuoluta Mæandros à ſimilitudine vocemus. Hic campis per quos labitur, Mæandri nomen fecit: in ijs eſt mons Sipylus, qui à meridie Magneſiam habet diſtantem ab Epheſo in ortum XVI.M. paſſuum, teſte Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, vt Europa abſtineret, Aſiaque omni quæ cis Taurum montem eſt, decederet. pro impenſis in bellum factis XV M. talentorum Euboicorum daret, mille talentum per XII. annos penderet.

ARGVMENTVM CAPITIS IX.

LIB. II.

AEtoli gens inquieta & arrogans, deditione à Fuluio conſule capta Ambracia, ad pacis leges coacta eſt.

COMMENTARIVS.

Aetoli cum populo Romano arma ſociauerant bello Philippico, atque cùm ibi parum honoratam militiam ſuam fuiſſe accuſarent, ad Antiochum deficiunt, quem miſſo Thoante multis promiſſis fœdereque percuſſo ad bellum ſollicitauerunt: ſed Antiocho victo & ipſi à Romanis perdomiti, coacti ſunt imperata facere, M. Fuluio Nobiliore conſule. Aetolia Græciæ pars, à ſeptemtrione Corace monte, à meridie Ionio ſinu, ab ortu Locris Ozolis, ab occaſu Acheloo fluuio diſtinguitur.

1 Cephallenia inſula eſt maris Ionij, Epiro & Acarnaniæ oppoſita. ab ea Zácynthos in meridiem diſtat LX. ſtadijs. De Aetolis & Cephallenia Fuluium triumphaſſe triumphi Capitolini teſtantur, anno DLXVI. Inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum iugum Laconiæ promontorium multæ paſſim iacent inſulæ, quas hoc bello etiam populo Rom. acceſſiſſe teſtatur.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS X.

LIB. II.

ISTRI castra Manlij consulis diripiunt: comessabundi verò iterùm à Romano exturbantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIVS.

Istris quia maritimos populi Romani agros latrocinijs infestassent, bellum indictum est anno DLXXV. quò A. Manlius Vulso sine Senatus consulto profectus, ad lacũ Timaui fontis castris incursu Istrorum magna cum militum trepidatione exsutus est. Istri cùm in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magna securitate ad epulandum conuertunt. interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisq. sopitos inuadit, ad VIII M. Istrorũ in castris sunt cæsa: Aepulo rex raptim à suis in equum impositus, Nesactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Iunius coss. oppidum vi capiunt: Rex ne viuus in hostium potestatem veniret, sese gladio traiecit. Istria inde duorum adhuc oppidorum excidio pacata est. ita ferè Liuius lib. 51. ita vt antequam C. Claudius Pulcher consul in prouinciam cum imperio legitimo venisset, bellum ab istis coss. confectum fuerit. Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, vt pote qui C. Claudium Pulchrum de Istris triumphasse testentur anno DLXXVI. Istria à Carnis siue occidente, oppido Tergeste; ab ortu Arsia amne; à Septemtrione Alpibus & Iapudibus populis; meridiem claudit Adriaticus sinus. Istam prouinciam fuisse factam anno DCXXV. C. Sempronio Tuditano consule, & cum Illyrico cõiunctam, quousque Augustus illam in decima regione relatam, Italiæ cum Carnis & Venetis, testibus Strabone & Plinio, coniunxerit, obseruo.

ARGVMENTVM CAPITIS XI.

LIB. II.

CN. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos ob societatem quam cum Antiocho iunxerant, mouit, & ipsos debellauit. Reguli Orgiagontis vxor à Centurione stuprum passa est, quod eiusdẽ nece vlciscitur.

COM-

COMMENTARIVS.

Cn. Manlius Vulſo ad ordinandam Aſiam cis Taurū miſſus, in Gallos Aſiaticos mouit ſine S. C. aut populi iuſſu. Toliſtobogij Galli in Olympum montem ſeſe, & ſua ſubduxerunt, tamquam eius prærupta altitudine, aut aditus difficultate ſeſe contra Romanos defenſuri: ſed Manlius cum copijs in illos irrupit, eoſque partim in præcipitia egit, partim occidit, & XL M. cepit. Tectoſagę & Trocmi Magna montem petierunt: ipſe Manlius vt cum Regulis eorum paciſceretur veniens, ex inſidijs niſi à ſuis protectus fuiſſet, opprimebatur, quare magna vi Gallos adortus, VIII M. ipſorum occidit, ceteroſq. vltra Halym fluuium fugauit, Galloſque Aſiaticos in ſuam poteſtatem redegit: ipſum triumphaſſe Capitolini triumphi teſtantur, & Liuius.

1 Centurio qui cuſtodiæ captiuorum præerat, praua libidine exarſit in Chimoarā Ortiagontis Reguli captiuam vxorem, à quo ſtuprum paſſa, dum aurum quod ſui redemtione afferebatur, centurio appenderet, à ſuis neceſſarijs (quibus hoc Chiomara Gallica lingua imperauerat) iugulatur, cadaueris; caput præciſum marito in vltionem violatę pudicitię attulit. Centurio hîc proprium nomen non eſt, ſed ordinis ductorem qui centum peditibus pręerat, ſignificat, quibus ferè captiuorū turba mandabatur cuſtodienda.

ARGVMENTVM CAPITIS XII.
LIB. II.

PErſes Macedoniæ rex Thracia ſibi ſociata contra Romanos mouet: victus à Paullo Aemilio, captusq; in triumpho ductus eſt.

COMMENTARIVS.

Perſes Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetriū fratrem iuſta matrefamiliâs ortum, regniq. ſucceſſorem, inuidia, calumnijs, & confictis criminationibus apud patrem pernicioſè degrauatum, ex inſidijs & patris mandato, vt per Didam Pæoniæ prætorem veneno interficeretur, effecit. Philippus mœrore ob innoxij filij mortem ſenioque conſumtus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perſes regnum quod patricidio ſcelereque

occupauerat,

occupauerat, accipit, & quasi hereditarium sibi cum P.R. à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad eius apparatum & caussas conuertit, regesque P.R. socios inuadit, Abrupolin Sapęorum regulum regno expellit. Arętarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pergamenorũ regem Delphis grauissimè per submissos percussores affligit, Græciam contra Romanos ad arma sollicitat. Legatos P. R. ad res repetendas missos, superbè & contemptim exceptos, regni finibus intra triduum exire compellit. atque ijs de caussis ipsi bellum indictum est, quod à Perse Persicum, & Macedonicum secundum dictum est. P. Licinius Crassus cos. contra regem profectus tertio & vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prælio ad Sycurium Thessaliæ iuxta Ossam oppidum à Perse victus est: pacem tamen petenti regi, nisi Senatus arbitrio sese permitteret, negauit. iterumq. cum rege in Phalannæo agro congressus meliore successu pugnauit. Licinio Hostilius cos. successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina; socios tamen cum fide coluit, & à Regis iniuria egregiè defendit. Q. Marcius Philippus cos. Macedoniam per inuios saltus ingressus, regem necopinantem aduentu suo ita perterrefecit, vt præcipiti fuga omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudauerit, aurique magnam vim Pellæ demergi iusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam cos. L. Paullus Aimilius venit, & ad Pidnã Pieriæ vrbem collatis signis III. Nonas Septemb. Perseum, XX M. peditũ cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exsuit, atq. Macedonum vrbes per deditionẽ accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octauio classis præfecto cũ tribus filijs Philippo, Alexandro, (tertij nomen nusquam comperi) captus, & in triumphum ductus est. Hũc regẽ auaritia sua sociorũ auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate sua ab amicis desertum, indignumq. maiestate tanti nominis ob seruilem & degenerem animum, & Demetrij fratris sui manibus seruitute & domus suæ calamitate parentasse. ipse enim Albæ squaloribus carceris & filij duo perierunt. Alexander quidem

tertius

tertius filius, scriba magistratuum Romanorum fuit.

1 Aemus mons qui Thraciam à Mysia diuidit, tantæ altitudinis esse opinatur, vt ex eius summo vertice Adria versus occasum, Euxinus versus ortum cernatur: ita enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonem l. 7. Polybius testatur. quod ideò non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus & montosus visum abrumpit. bene quidem & rectè Strabo: cùm namq. per Mędicā Thracię Philippus cum Perseo ad Aemum contenderit, vt ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liuius lib. 50. narrat, non potuit longus esse prospectus. obstāt enim versus Adriam Rhodope, Orbelus, Scardus montes altissimi & perpetui. At vt nihil sit quod visum impediat, cùm Aemus centum Germanicis miliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur eius perpendiculū ad eam altitudinē quę deuexitatem terreni globi tantò interuallo tribus milliaribus Germanicis cum sextante intumescentem, despiceret. siquidem Plinius Aemi altitudinem VI M. passuum supputat. at in tanta specula opus erat XIII M. passuum altitudine. Ista paulò latius sum hoc loco prosecutus, vt lector benignus intelligeret, multam veritatis lucem apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quę Geometrię beneficio illustretur. ita eadem erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alij aliter. Quod ad hunc locū attinet, bene Florus consilium ab ipso Perseo institutum narrat, ab Aemo regni sui situm ideo fuisse speculatum, vt aditus obstrueret commodiùs Romanis propter inuios saltus & pręruptos montes.

2 Maximum Lunę deliquium, ea nocte quę prelium pręcessit, Sulpicius Gallus Tribunus militum explicata caussa, & condicta hora futurum prędixit, conuocata ex Paulli consulis permissu concione; vt ne lunę obscuratę caligine exercitus consternaretur. accidit ea quarto Nonas Septemb. anno V.C. DLXXXVI. ante natum Christū CLXIV. annis.

3 Samothrace contra Melanem sinum insula est in mari Aegæo sita, à Samone Mercurij filio & Thracia vicina conflato nomine Samothracia dicitur; aut vt alij

volunt

volũt à Samijs tyrannorum sæuitiã fugientibus ibique Coloniam deducentibus ita vocata fuit. hęc tota sacra erat, & omnibus ius asyli aperiebat, exceptis ijs qui homicidio polluti erant.

ARGVMENTVM CAPITIS XIII.
LIB. II.

Illyrij socij Macedonum à L. Anicio prætore vincuntur.

COMMENTARIVS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum Perse societatem belli pepigerat: sed auaritiã regis fidem, missis x. talentis elusit. Romani ob hanc Gentij cum Perse pactionem, L. Anicium Gallum pro prętore in Illyricum cum exercitu mittunt, qui intra xxx. diem expugnata Scodra, capto Gentio cum coniuge & liberis, & fratre Caruantio bellum confecit, & de ijs triumphauit. Gentius & liberi & frater Spoletium ex Senatus consulto in custodiam ducti sunt. ita rex Gentius x. talentis acceptis in tam miserabilem fortunã prolapsus est.

ARGVMENTVM CAP. XIIII.
LIB. II.

Andriscus qui sese Persei filium mentiebatur, Macedoniam occupat, M. Iuuentium prætorem contra se missum cum exercitu cecîdit. idem à Metello pretore victus, totaq; Macedonia exactus est.

COMMENTARIVS.

Andriscus infimę sortis homo, ob oris similitudinem sese Philippum vocauit, & Persei regis ex pellice filium constanti asseueratione mentitus est, & eam ob caussam à Demetrio Syriæ rege ad quem spe auxilij venerat Romã missus, elapsus custodia multis ad eam fabulam cõfluentibus, ipse contracto exercitu totam Macedoniam aut deditione aut armis occupat. M. Iuuentium prætorem contra se missum vnà cum exercitu occidit. ea victoria elatus & Thessaliam inuadit, à qua auxilio Achæorum per legatos Romanos eiectus est. Inde Q. Metellus prætor contra Pseudophilippum mouit, eumque cęsis xxv M. militum fugauit, & Macedoniam recepit, confectoque

bello

bello de Pseudophilippo à Byzo Thraciæ regulo, ad quē confugerat, recepto triumphauit anno V.C.DCVII: atque tunc Macedoniam in prouinciæ formam esse redactam cum Floro Iornandes etiam testatur. vectigalemque esse factam ex Pisoniana Ciceronis constat idq. per circũlocutionem Florus satis eleganter. quia Macedoniã seruitute multare, idem est ac si diceret in Prouinciæ formam redigere.

Annis post deuictum Pseudophilippum quattuor, Pseudoperses qui se Persei filium esse ferebat, etiam in Macedonia collectis seruis rebellauit, cùm XVII. millia armatorum haberet, à Cn. Trebellio Quæstore Licinij Neruæ prætoris cum exercitu cæsus est. Trebellius Quæstor ibi Scrofę nomen inuenit: quia cùm hortatus esset milites vt in hostes castris suis ob absentiam prætoris audacius insultantes erumperent, dixerit: celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum. Varro lib. II. de re rustica.

ARGVMENTVM CAPITIS XIIII. LIB. II.

CArthago triennio toto obsessa & varijs machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione Aimiliano capitur & incenditur.

COMMENTARIVS.

Carthagini malè iamdiu cogitanti, & quia cõtra Massanisam Numidiæ regem P. R. socium violato fœdere arma sumserat, ad hæc quòd naues plures quàm ex lege permissæ erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum indicitur, instigante ad eius excidium Catone: fœdus enim quod cum Massanisa percusserant ante 50. annos immisso in eius agro exercitu violarunt. Luxuriabant iterùm Pœni opibus & potentia. vsi enim pace per 50. annos, & agrorum fertilitate, & maritimis commercijs in pristinam dignitatem conualuerant. Quare in vrbe opulenta, vt fit, ciues in factiones tres scindebantur, Romanam, quam Anno Magnus, Regiam Massanisæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar Sanus & Carthalo principes ciuitatis fouebant. Oborta de agro in regione Tysca cum Massanisa controuersia, popularis

factio Regiam eiecit, XL. ciuibus in exsilium pulsis, & iureiurando sancientes ne vnquam exsules reciperentur. Massanisa Gulussam filium Carthaginem legatum misit pro exsulum reditu impetrando, eum vrbe exclusum immisso ex insidijs equitatu violarunt. qua iniuria irritatus Massanisa Horoscopam obsidet, Punicum exercitum XXV M. peditum & CCCC. equitum, deficientibus etiam à se Asasi & Suba ad Asdrubalem cum VI M. equitum, fundit fugatq. in tumulos: obsessum & pestilitate tabescentem sub iugum misit, & exsules recipere coëgit. hac occasione vsus P. R. & Vtica sese per legatos dedente, exercitum cum duobus coss. L. Marcio Censorino, & M'. Manilio cõtra Carthaginienses miserunt, qui tanta calamitate & trepidatione oppresi per XXX. legatos pacem à Senatu & coss. petiere, qui Carthaginiensibus arma tradere, classemq. cõburere imperant, mox illi ea iussa diligentissimè facientes, protinus à mari procul passuum X. millibus migrare vrbe relicta iubent. ad tam acerba iussa incensi Carthaginienses ex desperatione & rei indignitate acuunt animos, Asdrubalem statim toti bello imperioque præficiunt, & non ferrea solùm & ænea arma sed etiã ea deficiente argentea & aurea parant. Coss. ad vrbẽ mouent sperantes sese infirmas & imparatas Pœnorum vires antequam conualescerent, oppressuros: sed is conatus dũ pro patria & salute sese acerrimè defendunt, triennio irritus fuit. cetera Florus, & nos per partes acturi sumus.

1 Rectum consilium Nasicæ saluberrimumq. futurũ erat P. R. si illud ab euentu sequentium sæculorum ponderabimus: nam si æmula Romę Carthago deleta excisaque non fuisset, non ita in otio & securitate diffluentes Romanos luxuria & auaritia cum Asiaticis triumphis in vrbem inuectæ eneruassent, aut mores ad ambitionem leuitatémq. inclinassent externo metu non amoto. neq. ipsi tot domi ciuilibus bellis, tot factionibus se suaque viscera ferro proscriptionibusq. dilaniassent, neque sua mole suis vitijs oppressa P. R. libertas, tandem vnius dominationi in perpetuum seruitura non erat.

2 L. Hostilium Mancinum hoc bello non fuisse consulem satis certum est, sed proximo anno post deuictam

Carthaginem Annales Coss. & Plinius l. xxxv. testantur: quia L. Mancinus primum cum exercitu Carthaginem irrupit, & pictam Carthaginem prœliaque facta in foro cùm triumphum Scipio Aimilius duceret, proposuit: proximis comitijs cos. creatus est. quare hîc aut *legato* aut *classis præfecto* scribendum est. legatus enim pro collega Sp. Postumio Albino datus est Calpurnio Pisoni cos. & classis præfectus fuit, quousque eum Scipio Aimilianus Romam remisit.

3 Byrsa Græcis corium significat: nomen arci Punicę ideo inde factum est, quod Dido, cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fuga vitasset, & in Africam appulisset; tantum certa pecunia agri ab Iarba Getuliæ rege compararat, quantum bouis tergore comprehenderetur, quæ secto in corrigias tenuissimas tergore, tria ferè millia passuum (si Seruio Honorato credimus) cõplexa, & arcem Byrsam, & Carthaginis initia condidit. Carthaginis situm Appianus in Libycis, & 17. l. Strabo; nam apud Liu. l. 16. desideratur, describit: sitam esse in peninsula, cuius ceruix in meridiem continenti Africæ trium ferè millium latitudine adhæreat, in qua Byrsa & murus ille triplex. cetera Appianus, & 17. lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aimilij, qui de Perseo Macedonum rege triumphum duxit. adoptatus quidem in Scipionũ familiam à P. Scipione Africani filio, vnde ipse Scipio appellatus est: adoptiuo enim adoptantis gentem & familiam secuta esse, P. Cornelij Scipionis istius nomen testatur, suæq. gentis nomen nouo cognomini subiectum fuisse, & Aimilianum ab Aimilio dictũ. Lege enim Curiata adoptiuus, eodem iure filius adoptãtis fiebat, atque si eodem patre & matrefamiliâs ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifices adoptionis caussa approbata, & deinde adoptio comitijs curiatis rogata, iubebatur. Quare Florus hîc iustè istius Aimiliani auum lege adoptionis numerat patrem P. Scipionis illius, qui ipsum adoptauerat: atque Africanus minor ab Africa deuicta dictus est, ad discrimen Africani Scipionis aui sui.

5 Dido quæ Carthaginem condidisse scribitur, cùm

ab Iarba Getuliorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto sollicitaretur: ipsa ne Sichæo priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi conscenso prius rogo, gladio finiuit. ita Iustinus lib. XVIII.

6 Carthago condi cœpta à Phœnicibus ante conditã Romam annis LXX. vt Appianus & Iustinus testantur: incendio deleta auspicijs Aimiliani anno Vrbis conditæ DCVII. ætas itaque Carthaginis vniuersa fuit annorum DCLXXVII. patuisse ambitum XXIIII. passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps Africæ quæ Carthaginiensibus paruerat, tributum impositũ est, atque ipsa in prouinciæ formam redacta.

ARGVMENTVM CAPITIS XVI. LIB. II.

Achæi rebellant, Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbius appellati sunt.

COMMENTARIVS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen fecit. prætenditur sinui Corinthiaco à septemtrione; ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Ionium mare, à meridie Arcadiam & Elidem habet. Caussa belli fuit, quòd dum legati Romanorum Corinthi Achæorum corpus dissoluere, singulasq. vrbes sui iuris facere ideo conantur, vt potentiam Achæorum qua superbiebant, labefactarent, pulsati aut superbius appellati sunt; tum quòd Achæi in Lacedæmonios Pop. R. socios coniuncta cum Bœotis & Chalcidensibus societate mouissent. Metellus prætor ex Macedonia deuicto Pseudophilippo exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit, Critolaum Achæorum ducem ad Scarphiam acie fudit, quem alij voragine quadã haustum, alij veneno perijsse opinantur. Metellus Thebas aggressus, eas cum Pythea ipsarum imperatore in potestatem redegit. Inde Megaram Alcamene Achæorũ præfecto Corinthum profugiente dedentibus sese ciuibus occupat, & ad Isthmum venit, dumq. de pacis conditionibus agit, L. Mummius consul superueniens cũ Diæo Achæorum duce collatis signis Achæos vincit, & in fu-

gam

gam conijcit. Diæus fugiens occisa prius vxore, veneno mortem sibi consciuit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit, reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armauerant, diruit, atque ijs arma ademit. Ex sententia x. legatorũ qui Roma mittebantur, tributum Græciæ impositum est, & concilia sublata sunt: institutum autem, vt quotannis eò prætor mitteretur. Mummius cõsul de Achæis anno DCVIII. triumphauit, & Achaicus dictus est. Ab eo tempore Græciam vnà cum Epiro prouinciam esse factam Strabo & Pausanias testãtur; appellatamque Achaiam non Græciam prouinciam, quòd Græci subacti sint, principatum Græciæ tenentibus Achæis.

1 Consul falsò scribitur, erat enim prætor tantùm Metellus in Macedoniam missus, cui cognomen à deuicta Macedonia Macedonicum factum est. Metellũ cum Achæis Bœotisque duobus prælijs congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocęis vicisse auctores habeo Pausaniam & Eutropium, in Elide quę Peloponesi occidentalia litora claudit, aut ad Alpheum Elidis fluuium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2 Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cenchręas, ab occasu Lechęas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua veluti ceruice Peloponesus Gręciæ adhæret, patet quinq. millia passuum, testibus Strabone & Diodoro. hunc perfodere aliquot principes sunt aggresi, vt Peloponesum insulã facerent, sed nullo successu. Corinthũ L. Mummius post annos DCCCCLII. quàm ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixtura Corinthij æris conflata est, cuius tria genera Plinius lib. 34. recenset. Cãdidũ in quo argenti mixtura præualuit, alterum in quo auri fulua natura, tertium ex tribus illis conflatum.

ARGVMENTVM CAPITIS XVII.

LIB. II.

Hispania ægrè per CC. annos edomita est. ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.

Hispaniam Europæ qua in occasum excurrit partem maximam, primus Amilcar Pœnorum dux latrocinio inuasit, inde Asdrubal eius gener per annos nouem, mox Annibal Amilcaris filius: & vt Hispania à Pœnis iam nimium in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria vsi, populique beneuolentia, asseruerant Hispaniam à Pœnis, nisi vterque magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset. quæ latius cap. VI. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginienses exacti sint; eaque victoria primam continentis prouinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. XXV. Liuius, & Rufus, & alij tradiderunt. sed terminatam ordinatamq. in duas prouincias anno DLIIX. apud Liuium lib. 42. inuenio in citeriorem siue Tarraconensem, & in vlteriorem, hoc est, Bæticam & Lusitaniam, & vt in eam duo prætores quotannis mitterentur, qui tunc primum ideo sex creati cœpti sunt. Atque anno proximo cum belli moles vsque adeo inualesceret, vt & consulari imperio & exercitu opus esset, consules auctoritate Senatus (in cuius potestate erat vel consulares vel prætorias decernere prouincias) sortiri vlteriorem Hispaniam iussi, eam M. Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab Emporijs exorsus, totam citeriorem Hispaniam quæ rebellauerat, pacauit: CCCC. oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuntios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis vt vno die muros suos singuli diruerent imperauerant, & dum obtemperant singuli, oppidorum CCCC. mœnia diruta esse, antequam sentirent eam cladem ad vniuersos pertinuisse. hinc prætores Fuluius Nobilior de vlteriore, Manlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de vtraque triumpharunt. Exstat etiam A. Terentij Varronis prætoris de Celtiberis ouatio apud Liuium. Inde Fuluij Flacci de citeriore, in qua XXIIII M. hominum fudisset, IIII M. cepisset, triumphus celebratur. Istum excipit Tib. Sempronius Gracchus prætor, quem Celti-

berorum ccc. oppida ex Polybio Strabo lib. III. deleuisse scribit,& pro prætore de ijs anno DLXXVII. triumphasse, ex triumphorum tabulis constat. condidisseque ipsum Gracchurim oppidum, quod antea Illurcis dicebatur, testatur Festus. L. Postumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lusitanis triumphum egit. Inde post biennium de Celtiberia Ap. Claudius Centho ouationem, atque hinc xxv. ánnis ferè in pace citeriorem Hispaniam mansisse inuenio. Interea cum Lusitanis vario euentu bellatum est, & grauiter Romani ab ipsis per arma vexati sunt; & cùm Africano quodam duce socios P. R. inuasissent, Manilium & Calpurnium Pisonem Romanorum duces fuderunt: Mummius horum successor re bene gesta, & cæsis xv M. hostium triumphauit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpicius Galba tẽporum suorum eloquentissimus successit, quem tradunt Hispaniam vlteriorem ex prætura obtinentem xxx. Lusitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli caussam exstitisse. cetera Florus. Quod ad Celtiberos attinet, iterùm contra Romanos belli caussas mouerunt, Q. Fuluio, T. Annio coss. anno DC. quia Segida Areuaccum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recusarant, contrà quam legibus pacis cum Graccho pacti erant. atque res iterùm gesta à consule Fuluio Nobiliore, qui bis parum feliciter cum ijs pugnauit. hoc bellum M. Marcellus consul excepit, omnésq. Celtiberiæ populos pacauit, & tributum ab ijs DC talentorum, teste Strabone, exegit, & Cordubã condidit. Hunc secutus est Q. Metellus consul, cui in alterũ annum prorogatum imperium est, res maximas gessit, & cùm Contrebiam oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias, eodem protinus subire iussit, facientibusq. omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito perseuerantia ducis, quem moriturum miserat militem, victorem recepit. ita Velleius, Valerius, Frontinus. Metello Q. Pompeius successit, de quo capite proximo. Cetera Florus, & nos per partes prosequemur. (Suet. in Galba.)

I In Hispania mutuo multoq. sanguine ita per ducẽtos

annos certatum est, vt multis prætorijs, consularibus, imperatorijsque exercitibus cæsis, sæpe etiam cõtumelia & periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam Cn. & P. Scipiones anno DXXXV. eaq. demũ subacta est imperante Augusto per Agrippam eius generũ anno DCCXXXV. Sunt itaque ducenti anni intermedij, vt Strabo, Velleius, Dio, & alij numerant.

2 Vaccæi in Celtiberia populi sunt Areuaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. In Vaccæos sine Senatus consulto & nulla belli legitima caussa L. Licinius Lucullus consul mouit, sola auaritia rapiendi & ambitione vrgentibus, vt eum accusat Appianus. Caucæorum xx M. contra deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbem militibus trucidari iussit. Cùm sederet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebant Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen quemuis Romanorum prouocabat: prodijt Scipio Aimilianus tunc quidem tribunus militũ, & barbarũ confecit. nec enim Scipio opima referre potuit, vt Florus asseuerat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adijt, nam murum primus conscendit, sed Romani à ciuibus magna vi repulsi sunt, atque cùm diu teneret obsidio, fatigatis vtrimque partibus, Scipionis Aimiliani fidem Intercatienses secuti sese dediderunt.

3 Decimo Bruto consuli Lusitania mandata erat, vt eam latrocinijs Viriathinorũ vexatam ab iniuria defenderet. sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret, arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreuerat, quòd se ita ad suorum defensionem attractos, facilius oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Duriæ ostijs, & vltra Lethen, siue Limiam, siue Obliuionis flumẽ (hæc enim omnia eius nomina traduntur) ad Neriũ siue Celticum promontorium habitabant, mouit. LX. millia Gallæcorum qui Lusitanis auxilio veniebant, cecîdit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam aspe-
ritate

tate montium, quibus includitur, ſeſe tutabatur, ingenti tamen vi hominum vrbiumq́. numero potitus eſt: vt non immeritò huius rei cauſſa Gallæcus à gẽtibus deuictis in triumpho dictus fuerit, anno, vt quidam, DCXVII. vt alij, DCXXI. Decimus autem Brutus hoc bellum geſſit poſt Viriathinum, ita vt hic iterùm in tempore ſit ἀνιστορησία.

4 Viriathus, qui cũ ſuis è Galbæ manibus effugerat, eos diſſipatos collegit, & M. Vetilium prætorem ipſorũ veſtigijs inſiſtentẽ in locum alto limo voraginoſum cũ exercitu x. millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantẽ ex inſidijs adortus IIII. millia & Vetiliũ captũ occidit. vi. millia quæ Carpeſſum effugerant, vnà cum quinque millibus quæ Quæſtor Vetilij ex ſocijs collegerat, dum congredi audent, cæſa ſunt. hinc Viriathus C. Plautium prætorẽ magna clade bis fudit, & ipſum in vrbes munitas, vt ſe mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpetanorum agrum fertiliſſimũ latiſſimè popularetur. Poſt Plautium Claudium Vnimanum qui cum magno apparatu veniebat, profligauit, & C. Nigidium imparatũ oppreſſit, ita vt ille quattuor prætores intra quattuor annos magna cũ Romanorũ ignominia deuicerit, cùm ſinguli ad prioris cladem quaſi corrigendam ſubmitterẽtur. Sed C. Lælius in prætura Fabio & Hoſtilio coss. cum Viriatho egregiè pugnauit, ferocitatemq́. eius ita repreſſit, vt facile bellum reliquis tradiderit. Q. Fabius Aimilianus DCVIII. conſul in Hiſpaniam miſſus eſt, conſcripto ex tironibus milite, quem Paulli patris exemplo ſeueritate diſciplinæ exercuit, priore anno leuibus tantum prælijs hoſtem laceſſendo; altero cùm ipſi imperium eſſet prorogatũ, Viriathum ſecundus fregit, duobusq́. ei oppidis cũ vi ademtis, ipſum magna cum exercitus eius clade propulſauit. huic Quinctius prætor ſucceſſit, quẽ iterùm Viriathus aliquot cladibus perterrefactum Cordubam intra mœnia vt ſe contineret, compulit, ita vt Q. Fabius Seruilianus, Fabij Aimiliani frater, conſul ex Senatus conſulto mitteretur, qui cùm aliquot vrbes & caſtella vi recepiſſet, tranſfugarũ quos ceperat, manus præcidere iuſſit, vt trunca præ ſe brachia geſtantes, metum defectionis inijcerent. Viriathum inſecutus conſul, oppidum circumuallare cœpit:

 at ille

at ille eruptione facta exercitum Seruiliani fugauit, & in præruptum locũ, vnde exeundi facultas præclusa erat, compulit. Viriathus itaque belli finiendi honestam sibi occasionem esse oblatam sentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Seruilianæ victoriæ labem imposuit. Ea pace Q. Cæpio consul, cui frater Fabius Seruilianus ex adoptione erat, varijs calumnijs eleuata, & ex Senatusconsulto infirmata, in Viriathum mouet. quem ex improuiso adortus, Arsam oppidum eius occupat, fuga cũ exercitu elapsum assequi non potuit. Legatos autẽ Aulacem, Ditalconem, & Minurum de pace à Viriatho missos, Cæpio donis & promissis corruptos in Viriathi necem armat. atq. ipsi vt receperant dormientis iugulum præsecant, cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat, quia armatus tantum dormiebat. Turpissimum hoc semper facinus Cæpionis à Romanis habitum est, vt qui percussores in hostẽ emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus, atq. inde repulsus, Bætim traiecerat, in Cæpionis qui à tergo instabat potestatem peruenit, atq. ab eo venia impetrata, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, assignauit. ita Appianus.

ARGVMENTVM CAPITIS XVIII. LIB. II.

Quattuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per XIIII. annos fatigant, & ad contumeliosas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aemiliani Scipionis agrè fame, igne, ferroq; sunt consumti.

COMMENTARIVS.

Areuacces Celtiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fuluius Nobilior consul in eos ex S. C. mouit cum xxx. millium exercitu. Segedani non audebant sese vrbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carum ducem sibi deligunt, qui Fuluium vicit: sed dum incautius in dispersos fuga Romanos prouehitur Carus occiditur. Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini vt socios & consanguineos excipiunt, & Fuluium ad Numantiam mouẽtẽ exercitum

exercitum fortiter profligāt cæsis quatuor millibus Romanorum. & hinc huius belli caussam repetit Florus. atque cùm Fuluius consul cum T. Annio fuerit anno DC. debellatū sit cum Numantinis à Scipione Aimiliano anno DCXX. rectè colligit Strabo, bellū hoc cū Numātinis gestū esse annis viginti. Cetera Florus, & nos per partes.

1 Q. Pompeius nouus homo & primus de sua gente ad consulatum prouectus, in citeriore Hispania Q. Metello successit, & extrema hieme ad Numantiam castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione, & frequenti clade fatigatus, adhæc grauissimo exercitus sui morbo fractus, frumentationéque ob hostium ferociam interclusâ coactus soluere obsidionem, cum Numantinis ita paciscitur, vt darent obsides, traderent perfugas, & XV. talenta penderent. Eam pacem Senatus irritam esse iussit, missusq. successor Pompeio Popillius Lænas proconsul, dum scalis oppidum aggredi frustra conatur, recipientē se ac suos reuocantem & auersum eruptione facta Numantini adorti sunt, & fuderunt fugaruntque. DCXV.

2 C. Hostilius Mancinus consul in Hispaniam citeriorem iturus terrebatur prodigijs: obnuntiabat pullarius pullos è cauea emissos in proximam siluam auolasse; vox fortuita & incerta, Mancine mane, excepta erat; anguis etiam in naui repertus è manibus elapsus est. Victus itaque, & cum exercitu XXX. millum fugatus à Numantinorum IIII. millibus, & in castris suis obsessus, ignominiosam pacem facere coactus est, quam contumeliosa deditione sua quia Senatus ratam esse noluit, infirmaret: ita vt numerum prodigiorum numero calamitatum exæquauerit. Fœdera enim (quæ propriè tamen sponsiones, teste Liuio, sunt dicendæ) siqua ab imperatoribus populi Romani non consulto Senatu, aut sine iussu populi cum hoste facta erant, eorū qui fecerant deditione infirmabantur, & populus Romanus religionis fœdere exsoluebatur. ita etiam in Caudina pace factum esse, libro I. cap. XVI. scripsimus. Mancinus itaq nudus à P. Furio Philo cōsule manibus post tergū reuinctis ante portas Numantinorū expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus nō receptus, tristi spectaculo vtrisq.

commi-

commiserationē mouit. Romani hac Mancini deditione cùm sese satisfecisse fœderi crederent, Calpurnium Pisonem consulem miserunt, qui nouam cladem accepit exercitu eius oppresso. Atq. hactenus sex coss. sex exercitus consulares ab vnius & exiguæ vrbis præsidio nihil præter contumeliam & calamitatem retulerunt: magno sanè documento, si Hispaniæ duces contigissent, si ipsa antequam vires suas nosset, oppressa non fuisset, nunquam Romano imperio seruituram fuisse.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum selectis qui efferata maximè specie essent, reliquos sub corona vendidisse. At hic fortitudinem Numātinorum ex Scipionis maximi imperatoris confessione deprehendere licet. Obseptos enim & veluti indagine clausos fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atq. tres menses quàm eò venerat, teste Velleio. lib. 2.

ARGVMENTVM CAPITIS XIX. LIB. II.

Lvxuria per Asiaticos triumphos in Vrbem inuecta, & exterarum gentium metu amoto; virtus Romanorum inclinatur, & in vitia degenerat.

COMMENTARIVS.

Aequissimis legibus temperata fuit Respublica, plebe in honorum & coniugiorum societatē admissa, à Pyrrhi regis bello vsq. ad tertium bellum Punicum. ex quo tempore præclara illa & ad omnis posteritatis memoriā illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis, ciuilis denique concordiæ exempla edita sunt: tum enim Fabricij, tum Curij viguerunt; tū Metelli, Fabij, Marcelli, Scipiones, Paulli floruerunt. quorū vt excelsam in bello animi magnitudinem ac prudētiam, ita incredibilem in pace iustitiam ac moderationē meritò admirareris & coleres. Pòst autem vetere iam labante disciplina, moribus quoque ad leuitatē & ambitionē nimiam inclinatis, luxuria & auaritia grassantibus: sensim Reipub. consensus tentatus atq. labefactatus, & iniusta tandē populi dominatione euersus est: eum namque Gracchi, Saturninus, Drusus furiosi & amentes tribuni plebis partim agrarijs, partim iudiciarijs

legibus ferendis, vt ita sibi plebem obstringerent, eiusq; potentiam suprà optimatium efferrent, perturbarũt. Atq. hinc iam factionum & partium studia gliscere, seditionũ & ciuilium bellorum incẽdia grassari incipiunt, quousq. mutuis cladibus laniata Respublica, ab vnius dominatione in æternum seruitium oppressa est. Sed ista sequẽtibus libris per partes prosequemur.

ARGVMENTVM CAPITIS XX. LIB. II.

Attali Regis testamento populus Romanus Asiæ heres scribitur. eam Aristonicus vt paternum regnum inuadit.

COMMENTARIVS.

Aristonicus Eumenis, cui Attalus successerat, ex pellice filius, Asiam vt paternum regnum multorũ regum opibus & fauore adiutus inuadit. P. Licinius Crassus consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinata acie cum Aristonico ad Leucas cõmisso victus & captus, inde barbaro in sui cædem proritato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadauer Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui consul fuit antequã ciuis, Crasso in Asiam successit. hic Aristonicum recenti victoria grassantem & exsultantem inopinato prælio aggressus fudit & in fugam vertit, atq. Stratonicẽ qua se ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, fameq. cum ad deditionem coëgit. Perperna Pergami ex morbo antequam de bello cõfecto triumpharet, mortuus est.

2 Manius Aquillius consul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis prouincia, Attalicas gazas Romã deportauit, & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico triumphauit. Aristonicus in carcere iussu Senatus strangulatus est. Aquilliũ ante triumphũ ordinasse prouinciam Asiam; eamq. magnis multisq. vectigalibus & seruitute quoq. multasse constat. deniq. post trienniũ lege Sempronia tribunicia, incertũ vectigal, vtpote quod à Censoribus Romæ locaretur Asię fuisse impositũ; quod in decimis, portorijs, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est. eandem, tanta prouentuum

copia

copiâ nobilem, extraordinarijs tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cæsare & Plutarcho; tũ ex impotenti Antonij Triumviri tyrannide constat.

LIBRI TERTII CAPVT PRIMVM.

IVgurtha parricidijs & scelere Numidiæ regnum inuasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romæ à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIVS.

Ingurtha ex pellice Manastabalis filius, Massanissę nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimiliano rem cum Numantinis gerenti auxilio misit. cumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, easq́. Scipio litteris etiam ad Micipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalẽ & Micipsam filios haberet, tamẽ in filiũ adoptauit, atq. dum suis tutorẽ & patronũ hoc beneficio sibi demereri parat, percussorẽ in suos immisit. Cetera Florus.

1 Seruium Tullium regẽ distinxisse ex censu populũ Romanum, hoc est, ex facultatibus in sex classes, primo libro expositum est: ita vt tenuissimum quemque ciuem in sextam classem vltimamq́. censeret. quam vt ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandẽ & honoribus exclusit. Estq́. ea classis diuisa in Proletarios & capite censos. Proletarij, vt qui proli tantũ procreandę operam darent, censumq́. MD. æris haberẽt Capite censi, quorum nomina tantum veluti numero in censorias tabulas relata erant, & CCCLXXV. æris censerentur. Hos Marius consul (quia ipsorum opera potissimum vsus homo nouus, ad magistratum curulem commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas nouo exemplo adscripsit. Ipseque Marius, teste Festo, primus legionem sex millium peditum conscripsit non ex Senatus decreto, sed ex suo consilio. Legio enim antea prout vsus Reip. postulabat, & ex Senatus arbitrio modò quattuor, modò quinque millium scribebatur.

2 *Generi* scribẽdũ est, quia Bocchus cui Iugurthæ filia nupserat, (vt Sallustius testatur) gener erat Iugurthę. atq. is à

is à Boccho proditus est L.Sullæ tunc Quæstori Marij consulis.

3 Iugurthā cum duobus filijs Marius in triumphum duxit, teste Plutarcho, atq. Iugurtha in carcerem post triumphum tractus, nudusq. in baratrum conditus est, ibidémq. sex dierum fame contabuit, suspensum semper spe vitæ spiritum trahens: vt ita manibus fratrum quos sceleratè enecauerat, egregiè parentaret. Numidia hoc bello in prouinciæ formam redacta non est, vt quidā scribūt. obseruo namq. Numidiam regibus P.R. socijs quattuor fuisse donatam. Hiempsali, qui Marium exsulem fouit: teste Plutarcho; Hiarbæ, qui quòd Marianas partes adiuuerat, Sullæ auspicijs per Cn. Pōpeium victus & captus est; qui Numidiam cū Gætulia Hiempsali (vt Cicero in Agraria testatur) tradidit. Hiempsali Iuba filius successit; quem Cæsar (quod Pōpeij partes sequeretur) profligauit, vicit, Numidiamq. occupauit, & prouinciā fecit, ita Hirtius & Dio. Crispumq. Sallustium ei primùm præfecit.

ARGVMENTVM CAPITIS II.
Lib. III.

Allobroges, Salyes, Ruteni Galliæ Transalpinæ populi victi sunt, & in prouinciæ formam redacti.

Commentarivs.

Quattuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadā vicini belli à Salybis orti arma sumserunt. Salyes in Massilienses ab ortu proximos, & populi Romani socios latrocinia exercebant; eam iniuriam armis vindicāt Romani. Salyes autem, Aruernos, Rutenos, Allobroges, qui vt potentissimi huic bello nomen fecerunt Allobrogicū, ita postremò à Fabio Maximo victi sunt. Saluij per Fuluium consulem afflicti, per C. Sextium Caluinū consulem debellati sunt eo loci, vbi & coloniam Sextius ab aquarum copia, & de suo nomine Aquas Sextias dictas, haud longè supra Massiliam condidit anno DCXXIX. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Saluiorū regem Allobroges recipiunt & protegunt, & Aeduorum populi R. sociorum agros deuastant, quare bellum in se conuertunt, & ipsi socios Aruernos quoque armant

contra Romanos. Cn. Domitius Ahenobarbus consul elephantis in prælio vsus, ex ipsorum exercitu ad Vindaliũ vrbem, vbi Sulga & Rhodanus confluunt, xx. millia cecîdit, III. millia cepit. Q. Fabius maximus cõsul Aruernos, Rutenos, & Allobroges apud Isaram fluuium prælio congressos ante diem VI. Idus Augusti fudit, cxx. millia Gallorum, vt Plinius & Appianus numerant, occidit. Bituitum siue Betultum (vt nomen eius in fragmento marmoreo legitur, quod anno M. D. LXIII. erutum est) Aruernorum regem captum in triumphũ duxit. ipse à gente deuicta Allobrogicus dictus est. nepos hic fuit Paulli Aimilij ex filio Q. Fabio Maximo Aimiliano, quẽ gens Fabia sibi adoptauerat. eo bello Narbonensis Gallia in prouinciæ formam redacta est, vt Cæsar lib. 7. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitabant ad Iuram montem & Lemannum lacum, quæ hodie pars est Delphinatus, & Sabaudiæ. ijs Ruteni propius mare dextrum latus claudebant, Aruerni versus septemtrionem sinistrum. vltra Aruernos Aedui nunc Burgundi erant. Saluij vel Salyes, vtrumque enim scribitur, primi Gallorum vltra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontij pars est iuxta Nicæam, siue Nissam, vt nunc vocatur.

2 Tropæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio. inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxoq. in iugis montium, & editioribus locis. lib. 4. eadẽ cum Floro scribit Strabo. erectaq. hæc tropæa iuxta Cemmenum montem ad confluentem Isaræ & Rhodani.

ARGVMENTVM CAPITIS III. LIB. III.

Cimbri magnis cladibus populum Romanum fatigant, sed à Mario fortiter tandem repressi cæsi & debellati sunt.

COMMENTARIVS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Chersoneso & Teutoni per Galliam ab Oceano in Illyrium profecti irrumpunt anno DCXL. Cn. Carbonem consulem, cui ea prouincia euenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt & profligant. Arma inde in Gallos qui Romanis nondum parebant, & Hispanos

Tacit. de mor. Germ.

conuertunt:

conuertunt: à quibus repulsi aduersus M. Iunium Silanum consulem ob caussas à Floro enumeratas mouent, quem congressum magna calamitate fundunt fugâtque. Inde M. Scaurus contra illos in Galliam missus tertiam cladem accipit. Scauro Cassius Longinus cõsul succedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Pisone legato suo & exercitu cæsus est. Huius successor Q. Cæpio cum Tectosagibus Gallis siue Tolosanis bellũ facit, thesaurumq. Tolosanum è templo Apollinis diripit, auri cx. millia librarum, argenti libras quinquies decies centena millia. atque huius sacrilegij pœnas paulò pòst à Cimbris victus dedisse putatur. Cæpioni proconsuli inde cum C. Manilio (legendũ affirmat Mallio Fr. Fabricius) consule prorogatum in Gallia imperium est, qui dũ inter se priuatis odijs certant, exercitum quoq. & prouinciam inter se partiuntur. atq ita à Cimbris, quibus Theutoni, Tigurini, & Ambrones sese coniunxerant, magna clade pridie Non. Octobris & miserabili victi sunt: in eo enim prælio M. Aurelius consularis captus, & paulò pòst occisus est: duo filij consulis cæsi, LXXX. millia militum, calonum & lixarum XL. millia occisa, & bina castra capta sunt. Cæpioni fortuna istius prælij crimini, & inuidia populi calamitati fuit, nouoque exemplo ob rem malè gestam populi iudicio condemnatus in carcere mortuus, eiusq. cadauer in Gemonijs à carnifice proiectum est, & bona publicata. Cimbri hac victoria potiti, iter per Galliam iterùm in Hispaniam conuertunt. Interim C. Marius iterùm consul in Galliam profectus Tectosages domuit, Sullaque Marij legatus Copilum eius gentis regem cepit. Prorogato deinde per bieonium Marij consulatu ob impendentem semper à Cimbris metũ; ipsi à Celtiberis repulsi in Galliam, sese Theutonis, Ambronibus coniungunt, eo consilio, vt Alpibus superatis Italiam occuparẽt. Cetera nũc ordine Florus prosequitur. Epitom. 56. Asconid. in Cornel.

1 Cæsa sunt CL. millia Theutonum primo ac postero die, teste Velleio. Orosius ducenta millia armatorum trucidata, LXXX. millia capta, vix tria millia effugisse scribit, & Theutobochum occisum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occasu Athesi, ab

ortu Adriatico ſinu, à meridie Pado, à ſeptemtrione Natiſone claudebatur.

3 Cimbri ſeſe à Theutonis in Noricum cõuerterant, vt inde ipſi in Italiam irrumperent. Q. Catulus Marij collega eò vt eos ab Alpium tranſitu arceret, cum exercitu miſſus eſt. qui cùm tãtæ hoſtium ferociæ ſe diffideret reſiſtere poſſe, à iugis Alpium in plana deſcendit, atque ripam vtramque Atheſis fluuij iuxta Veronam fluentis præſidio firmauit, ponte etiam inſtrato, vt ſuos tutius ex aduerſa ripa, ſi vrgeret hoſtis, reciperet. Sed Cimbrorũ vis propulit Catulum. Marius ab Vrbe ſtatim traiecto Pado accurrit, coniunctoq. cum Catulo exercitu, hoſtibus diem prælij deſignari ferociter poſtulantibus, alterũ Marius, ſiue vt Plutarchus, tertium in agro Vercellenſi condixit, & fortiter vicit. cæſa ſunt CXL. millia, capta XL. millia. diem conflictus III. Nonas Sextileis fuiſſe, Plutarchus in Mario ſcribit.

ARGVMENTVM CAPITIS IV. LIB. III.

THraces, gens fera & bellicoſa, variè per aliquot imperatores edomantur.

COMMENTARIVS.

Obſcura eſt & impedita omnium de Thracico bello relatio, tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modo cum Pannonijs & Myſis, mox etiam cum Macedonibus confundunt. perijt etiam apud alios ſcriptores rerum cum Thracibus geſtarum memoria. nos quantum exſtare obſeruauimus, tantum adferemus.

1 Scordiſci gens Gallica, latiſſimè citra & vltra Iſtrũ habitabant: qui citra, Scordiſci magni, Pannonijs & Illyricis montibus vicini: qui vltra, Scordiſci parui, Myſis & Triballis proximi. Cum Scordiſcis primum bellũ geſtum eſſe, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, M. Coſconio prætore inuenio anno DCXVIII. quid interea cum ea gente vſq. ad annum DCXXXIX. geſtũ fuerit, nondum in Annalibus veterum ſatis deprehendi.

Strabo.

Epitom. LVI.

2 C. Porcius Cato conſul infeliciter cum ea gente pugnauit; ſed eam cladem T. Didius prætor accurrens

vſque-

vsqueadeò feliciter correxit, quod de eadẽ triũphauerit. Cicer. Pison.
Catoni succeſſit C. Metellus Caprarius cos. qui etiam, teſte Eutropio & Velleio de Thracia triumphum duxit.

3 M. Liuius Druſus cõſul Metello ſucceſſit, qui Scordiſcos fudit fugauitque, magnumq. honorem tulit, omnéſque vltra Iſtrum & Danubium propulſauit. Epit. LXIII. DCXLI.

4.5. M. Minucius Rufus procõſ. cùm à Scordiſcis Daciſq. premeretur, quibus impar erat numero, præmiſit fratrẽ & paucos equites vnà cũ æneatoribus, præcepitq., vt cùm vidiſſent cõtractum prœliũ, ſubitus ex diuerſo ſe oſtenderet, iuberétq. æneatores concinere. reſonantibus montium iugis ſpecies ingentis multitudinis offuſa eſt hoſtibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus lib. II. Eutropius. Epitom. LXV. Velleius. Piſonis iſtius nec mentionem apud alios obſeruare potui, nec tempori, in cuius imperium iſta victoria caderet, aliquis è Piſonum familia æqualis eſt, eſtq. longum interuallum inter Rhodopen Thraciæ & Caucaſum Scythiæ montes. quare nos hanc Piſonis victoriam in dubio relinquimus, niſi ad L. Piſonem illum, qui ſub Auguſto Thraces vicit, ſæculo vno poſteriorem reſpexerit.

6.7 C. Scribonius Curio Proc. primus intra trienniũ Dardanis & Mæſis debellatis, arma Romana ad Danubium vſque promouit, vltra quem Dacia in ripam ſeptẽtrionalem Danubij porrigitur, Appio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo conſumtus erat, Curio (vt in aliorum Annalibus eſt) ſucceſſit, qui re bene geſta proc. triumphauit anno DCLXXXI. Oroſius l. 5.

8 M. Terentius Lucullus Thraces Aemimontanos edomuit, & quæ ad littora Ponti Iſtrique, oſtiaq. eius ſunt vrbes, Tomoſque Ouidij exſilio nobiles expugnauit, & Scythis arma Romanorum primus oſtendit. Tanais Europam ab Aſia in ortu terminat, atque in Mæotidem paludem labitur. Triumphaſſe Lucullum de Thracibus, Beſſis, ex triumphorum Annalibus anno DCXXC. inuenio. Pædianus, Rufus, Eutrop. Oroſ.

ARGVMENTVM CAPITIS V.

LIB. III.

Mithradates Ponti rex XL. *annos varia victoria cum populo Romano bellum gerit: eius potentiam luxauit Sulla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.*

COMMENTARIVS.

Mithradates regum Orientis post Alexandrum Magnũ maximus, bello Aristonici auxilia Crasso consuli vt populi Romani socius submisit. deinde hunc ambitio & regnandi libido in diuersa consilia distraxit: dum enim bello Cimbrico, Seruili, Sociali, ciuilibus armis seditionibusq. Romanos veluti oppressos laborare videret, vtẽdum ea sibi occasione ad regna Asiæ Europæq. inuadẽda occupandaq. veluti iniuriis obnoxia ratus, pulso Ariobarzane Cappadocũ rege P. Romani socio primas belli caussas mouit anno DCLIX. quem Sulla prætor ex Senatusconsulto, profligato armis Gordio Mithradatis duce, in regnum restituit. Estque hoc bellum à Cn. Pompeio terminatum anno DCXC. hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cetera per partes. Mithradates pro Mithridates edere Fastos Capitol. Goltzij obseruaui, quod imitandum duximus.

1 Mare sinistrum Pontus Euxinus erit à Roma in Asiã minorem proficiscentibus. gẽtes omnes quæ littora eius accolunt, in genere Ponticas vocat: quo tractu ad Propontidem, prima Bithynia, inde Paphlagonia, mox Pontus propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu Armenia est.

2 Septem Persarum proceres, Magis qui regnũ fraude & conspiratione à Cambysis morte occupauerant, interfectis, de noua regis ex Septemuiratu suo creatione ita conuenerant, vt cuius equus primùm oriente sole ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur; equini hinnitus prærogatiua Darius Hystaspis filius regnũ obtinet. Ex his septem proceribus Mithradates vnus nomine fuisse creditur, à quo gentem & nomen Mithradates iste Ponticus numeraret.

Herod. lib. 3. Iust. lib. 1.

3 L. Cassius Asiæ prætor Nicomedem Bithyniæ regem, populi Romani socium à Mithradate profligatum

in

in regnum restituit,& Nicomedem instigat,vt hanc Mithradatis in se iniuriam armis vlciscatur. inuadit itaque ille Pontum,eamque latè vsq. ad. Amastrim populatur, permittente id Mithradate, vt belli caussas iustiores haberet. Quare de hac Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum Mithradates conquestū misit ad L. Cassium. Appian. in Mithrad.

4 Marius & Sulla ciuilib. armis,& crudelissima laniena populum Romanum lacerabant. Sertorius Hispaniam contra Romanos armabat. sed ista fusius capite xxi. & xxii. huius tertij.

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorū vno die interfecta sunt: sed Valerius Max. octoginta tantùm millia putat. Q. Oppium proconsulem & M'. Aquilliū legatos captos & fœdè cruciatos enecauit: idq. dum Sulla ciuili Mariano Romæ occupatus est. vt intelligas Mithradatem non pro regno & gloria, sed odio etiā cum Romanis certasse. Plutarch. Sulla. Velleius.

6 Rhodus excepit omnes,protexitque quicunq. Romani nominis vitæ suæ fuga contra Regis edictum consuluerant: inter ceteros & L. Cassium Asiæ prætorē. Mouit itaque in Rhodios classe Mithradates, sed fortiter nauali prælio à Rhodijs profligatus, multaque terrestri oppugnatione frustrà conatus, obsidionem soluit. Appia. in Mithri.

7 Piræeus Atheniensium portus è quadrangulis saxis, quæ laminis ferreis connectebantur, a Pericle bello Peloponnesiaco munitus est, ad sexaginta ferè pedum altitudinem, latitudinem vero tantam, vt onusti duo currus sibi occurrentes sine offensione mutua prætergrederētur. Huius muri partem cùm magno militum labore Sulla & cuniculis subruisset, Archelaus Mithradatis præfectus nouas iterùm intus munitiones erexit, ita vt oppugnantium & defendentium mutua clade cùm multum temporis traheretur obsidio, Sulla totum impetum in Athenas conuertit, vbi fames tanta fuit, vt medimnus tritici veniret mille drachmis (atque cùm modius sit medimni sexta pars, venisset ea ratione modius $166\frac{2}{3}$ drachmis: & eadem ratione panis vnius libræ emebatur $6\frac{1}{3}$ regalibus Plutarch. Sulla.

bus Hiſpanicis) lora, calceos, vaſaque aquis macerata in
Appianus. alimentum verterent, nec deeſſent qui cadaueribus vitam
ſuſtinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sulla Kalend. Martijs expugnauit, anno DCLXVII.

8 Chæronea Bœotiæ vrbs ad Citheronem montē Plutarchi patria eſt, iuxta quā Sulla Archelaum Mithradatis imperatorem cxx. millium exercitu ſuffultum præruptisq. locis vallatum, cæſis centum decem millibus fudit, fugauitque; ipſe autem xiv. tantum milites ſe in eo prælio deſideraſſe ſcribit.

9 Dorylao Mithradatis præfecto iterùm cum xxc. millium exercitu in Græciam venienti ſeſe Archelaus ad Orchomenum vrbem Achaiæ coniungit, cum quibus Sulla caſtra confert, & vt prætualidi equitatus hoſtium impetum tardaret, frequentes foſſas x. pedes latas fodere iubet; irruente tandem hoſtium equitatu nonnihil trepidatum eſt à Sullanis, ſed acuit ille ſuos ad reſiſtendum, dum ſignum à ſuis correptum, magno impetu in hoſtes infert, vicitque feliciter cæſis xv. millibus hoſtium, & Diogene Archelai filio.

10 Tot cladibus, & Sullæ felicitate territus Mithradates pacem per Archelaum à Sulla petit, quam à Sulla tēpeſtiuius & facilius ideo impetrauit, quòd Romæ abſente Sulla, Marius & Cinna aduerſæ factionis principes, Rempublicam crudeliter & fœdè dilacerarent, & quòd Cinnę iam in conſulatu regnantis auctoritate L. Valerius Flaccus (qui in Marij cōſulis vii. in magiſtratu mortui, locum ſucceſſerat) Sullæ ſucceſſor, cum Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo à C. Fimbria occiſus eſt. isque exercitu occupato cum Mithradatis copijs bene pugnauit. Ilienſes, quia Sullanarum partium erant, expugnatos crudeliſſimè funditus igne deleuit. Ipſe autem, Sulla in Aſiam è Græcia veniente, exercituque ſuo ad Sullam tranſeunte deſertus, Pergami ſibi manus cùm intuliſſet, à ſeruo ſuo adiuuante ictum, interfectus eſt.

11 L. Murena prætor à Sulla relictus, Mithradati bellum aduerſus fœdus infert. Haly flumine ſuperato quadringentos Mithradatis in Ponto vicos incendit.

Mure-

Murena, legatis à Roma referentibus non placere Senatui, quòd regi fœderato bellum moueretur, non solùm ab incepto non destitit, sed maiori conatu iterùm cum rege congressus, castris ac exercitu exsutus in Phrygiam fugit. Mithradates Cappadociam pulso iterùm Ariobarzane occupauit. Sulla iniquum ratus si Mithradates cōtra fœdus vexaretur, Murenam à bello reuocauit. Mithradati, restituta Ariobarzani Cappadocia, pax data est. Tenuit hoc bellum biennium, Murena de Ponto & Mithradate rege triumphauit. Mithradates iterùm noua interea bellorum consilia, nouos belli apparatus moliebatur. Cum Sertorio quoque aduersus Romanos societatem iungit, L. Magio & L. Fannio qui à Sulla ad Mithradatem transfugerant, internuntijs. Sertorius M. Marium ad regem, vt eo belli duce vteretur, mittit. Rex ineunte vere in Bithyniam, quæ populo Romano à Nicomede testamento relicta erat, irrumpit. M. Cottam apud Chalcedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exsuit, inde ad Cyzicum obsidendam sese conuertit. Cicero. DCLXXIX.

12 Cyzicum insula in Propontide, quę duobus pontibus continenti adhæret, estq. in ea vrbs clarissima, de qua Florus. L. Licinius Lucullus, Mithradatis exercitu terra mariq. à frumentatione intercluso, vrbem obsidione liberauit. Rex pręmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Aesapum fluuium (ita enim Aesapus, non Asopus ex Strabone, Hesiodo, & Ptolemæo scribendum est) assecutus cecîdit. partem alteram ad Granicum iuxta Lampsacum à septētrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit. vterque fluuius ex Cyzico terrestri itinere Lampsacum petentibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndacum fluuium Mithradatis exercitū à Lucullo cæsum, iuxta Apolloniā Mysiæ, alterum ad Granicum; perijsse in vtroq. conflictu trecenta millia hominum. in Lucull.

13 Lucullus Mithradatem sese in Asiam recipientem iuxta Cabira Ponti vrbem, ad Paryadræ montis radicem sitam assecutus, feliciter pugnauit, cæsis hostium LX. millibus. Mithradates è regno fugiens maximam vim auri atq. argenti, pulcherrimamq. rerū omnium supellectilē Cicero Manilia.
 sparsit.

ſparſit. quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentius, rex ipſe qui idem in poteſtatem veniſſet, è manibus effugit. Lucullus inde Ponticas vrbes partim deditione accepit, partim vi expugnauit, Macharem Mithradatis filium Boſpori regem in amicitiam recepit. Iterùm cum Mithradatis & Tigranis Armeniæ regis copijs acie conflixit pridie Non. Octob. atque regem Tigranẽ, qui Mithradatem ſocerum adiuuerat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit, Armeniæ partem occupauit. Mithradates Triarium Luculli legatum è Cabiris mouentẽ cum omnibus ferè copijs in itinere oppreſſit. Lucullus militum ſuorum ſeditione impeditus, & ab ijs deſtitutus eam iniuriam vlciſci non potuit. Miſſusq. eſt Lucullo,
DCXXCVI. cùm ſeptem annis hoc bellũ geſſiſſet, ſucceſſor Cn. Pompeius, vel quia tam diuturna poteſtate imperijs aſſueſcere ſuos duces nolle populus Romanus, vel quia ab æmulis accuſatus erat Lucullus, ipſum de induſtria bellũ quod conficere poſſet, cum Mithradate protrahere.

14 Quotquot auctores huius belli habeo, ſcribunt lunam in occaſum deuergentem Romanis à tergo fuiſſe, & hinc vt propius ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum vmbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in vmbrarum ſpectra in irritum tela conieciſſe. Plutarchus in Pompeio, Oroſius, Frontinus lib. II. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupiſſe, victoriaque potitos eſſe. Prælium hoc ad Daſtracum
Oroſ. montem in Armenia minore accidit.

15 Mithradates amuletis & antidotis aſſiduè deuoratis, ita firmauerat vitalia contra venena, quòd ne præſentanea quidem letalique potione ſibi vitam eripere cùm vellet, potuerit. Inde Mithradaticum amuletum à regis iſtius inuentione nominatum apud Pharmacopœos exſtat, quod contra peſtilitatẽ & venena efficax habetur.
Tiin. lib. 25. ap. 8. Rex Mithradates cùm inualido ictu ſemetipſum percuſsiſſet, vſus ſerui ſui manu, vel vt alij volũtà Bithoco Gallo precibus ab ipſo ad id exorato, confectus eſt.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS VI.
LIB. III.

Piratæ, qui commercium latrocinijs intercludebant, intra XL. *diem à Cn. Pompeio edomiti sunt.*

COMMENTARIVS.

Piratæ dum populus Romanus domi seditionibus & Cimbrico bello laborat, maria latrocinijs vexabant, qui à M. Antonio prætore à Byzantijs adiuto, in Ciliciam profligati sunt. Inde cùm maiore iterùm mole conualescerent, vt per mediterraneũ mare vbiq. latrocinarentur, à P. Seruilio proconsule per quinquenniũ in Cilicia variè afflicti sunt. Pergamenon etiam archipirata qui Siciliam prædabatur, à L. Metello prætore & mari & terra profligatus est. Sed cùm ipsorum potentiam hactenus per tot annos tres etiam imperatores frangere non potuerint, quin mare mediterraneum latrocinijs ita infestarent, vt commeatus & annonæ commercia intercluderent, bellũ piraticum lege Gabinia ipsi Pompeio permissum est, vt maria, insulas, oras maritimas, & continentem ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rẽ per xv. legatos aggressus, prosperè gessit, ita vt extrema hieme bellum ab ipso apparatum sit, ineunte vere susceptum, media æstate confectum.

Tacitus. DCLI. DCLXXIV. DCXXCIV.

1 Cilicia Asiæ minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia, à septemtrione Tauro monte & Cappadocia, à meridie mari mediterraneo & sinu Issico clauditur. eam in Thraciotida siue Asperam, & in Campestrem siue Planam Scriptores diuidunt. In Thraciotide vltra Taurum est Isauria regiuncula, & Isauros vrbs, quã Seruilius vi, quia prædonum arx erat, expugnauit. Isauros postea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæsare qui eò coloniam deduxit.

2 Phaselis & Olympus vrbes sunt Lyciæ maritimę & maximæ: quæ piratarum & prædonum semper domicilium & receptaculum fueruut, & ea de caussa hoc bello etiam à Seruilio expugnatæ & deletæ sunt.

Strabo 14. Cic. in Verr.

3 Myoparon prædonum & piratarum nauigiũ erat,

quod forma mixta ex naue oneraria & longa triremi fabricatum erat. quare accommodatum & expeditum semper ad celeritatem; siue remis siue velis vtendum esset, nunc galeonem vocant.

Cic. in Verrē.

4 Classem quingentarum nauium habuisse dicitur, peditum cxx M. equitum v M. legatos quindecim. quibus alij aliter & nomina adscribunt, & prouincias, & maria portusq́ distribuunt atque ista Pompeij in opprimendis piratis prudentia satis cōuincit, Romanos duces fuisse Geographiæ peritissimos, qui Mediterraneum mare, vbi est fretis angustum, classe distributa ita obsiderent, vt piratas veluti indagine caperent, aut includerent. adhæc littora prouinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, vt mox annonæ commercia laxarēt.

Plutarch. in Pomp. App. in Mithrad.

5 Quadragesimo die à freto Herculeo Balearicum, Africum, Sardoum, Gallicum, Ligustinum, & Tuscum lustrasse, & res cum legatis ordinasse alij scribunt: inde à Brundisio in Ciliciam profectum, & captis partim prædonibus, partim interfectis Ciliciam populi Romani imperio adiunxisse. Captis autem piratis agrū assignauit, ne ex inopia ad piraticam relaberentur; Solosq. Ciliciæ vrbem à Tigrane Armeniæ rege vastatam instaurauit, camq. de suo nomine Pompeiopolin vocauit, captiuosq. piratas eius vrbis colonos scripsit.

Cicero pro lege Manil.

ARGVMENTVM CAPITIS VII. LIB. III.

Creta à Metello consule edomita, & in prouinciæ formam redacta est.

COMMENTARIVS.

Cretam alteram piratarum arcem siue fontem Plutarchus vocat. M. Antonium triumuiri patrem cum amplissimo in eam imperio missum fuisse, turpissiméque victum, & morbo ibidem perijsse, antequam Pompeius in piratas moueret, Cicero testatur. Huic Q. Metellus proconsul in eam missus succedit, sed cùm lege Gabinia Pompeius etiam ad suum imperium Cretam pertinere asseueraret, magno odio inter duces & contumelijs vtrimq. certatum est, vsque adeò quòd Metellus iracundia exasperatus, dum sese Cretenses aliquot Pompeio vt clementi-ri

In Pomp. Pædianus. Diuinat.

clementiori dediderunt, acerbissimè in eos consuluerit. etsi Pompeius ad accipiendos illos in deditionem, L. Octauium (qui hîc Antonius malè scribitur) misisset, ille contemto etiam legato,& irrisa Pompeij ambitione, Lappam vrbem quam Octauius pręsidio ex piratis collecto munierat,expugnauit,& supplicium de piratis illis præsidiarijs sumsit. Plutarch. in Pomp. Dio.

1 Lasthenen & Panaren captos in triumpho ducere nequiuit Metellus,quòd Pompeius eos à Metello per Tribunū plebis,vt suos dedititios abstulerit:ita vt Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q. Metellum inuitis æmulis inuenio de Creta triumphasse, & ab insula Creticum nominatum anno DCXI. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Liuius; sed eum cùm nihil dignum memoria gessisset,paucis tantùm Romanis qui in insula seruiebant receptis, inde abcessisse. Velleius.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII. LIB. III.

Metellus Baleares insulas expugnat.

COMMENTARIVS.

Q. Metellus Metelli Macedonici maximus natu filius, qui & patre viuo consul & censor fuit,Baleares insulas proconsul edomuit. vnde Balearici cognomen acquisiuit. Magna est apud Florum ἀνισορησία, quòd Balearicum faciat Cretici fratrem,& vtrumq. Macedonici filium: nam Balearicus fratrem habuit L. Metellū Dalmaticum,à Dalmatia deuicta cognominatum. ita vt funus Macedonici patris à duobus filijs triumphalibus elatum fuerit. sed Creticū cuius superiore bello cognomen à Creta deuīcta sumtum est, fuisse L. Metelli Dalmatici filium, Macedonici nepotem ex tabulis Capitolinis verisimile est,ita vt hic sexaginta annorū interuallo in tēpore digerēdo ex nominum confusione aberratū sit. DCXXX. Strabo 13. Epitom.LX. Orosius. DCXXXVII. Plinius lib.7. cap.44. Velleius. Valer. Max. DCXXXIX.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo,Tarraconensis Hispaniæ littoribus aduersæ,Græcis etiā Gymnesiæ dictæ, cetera Florus. Hodie maior illa Maiorca, minor Minorca vulgò dicitur.Baleares à studio per fūdas feriendi

feriendi nomen inueniſſe,ab aliquibus ſcriptum eſt. eorum opera in bello frequenter vſos deinceps eſſe Romanos,apud rerum geſtarum ſcriptores inuenies.

ARGVMENTVM CAPITIS IX. LIB. III.

M. *Cato in Cyprum lege Clodia profectus,pecuniam & ſupellectilem regis Ptolemæi Romam nauibus retulit.*

COMMENTARIVS.

P. Clodius hoſtis Ciceroni acerrimus è patricia gente in plebeiam ſeſe à M. Fonteio adoptandum.conſule Cæſare adnitente, dedit,vt Tribunatum pleb. per legem Sacratam (qua cauebatur, ne cui patriciorũ plebeium magiſtratum capere liceret) accipere poſſet;quem cùm cepiſſet,vt Ciceronem per exſilium pelleret, Catonem qui ſolus illum protecturus videbatur, honeſto prætextu,vt ab Vrbe abeſſet,lege lata ablegauit. Vt Cyprus inſula in prouinciæ formam redigeretur,ac bona regis Ptolemæi
DCXCV. publicarentur,idque negotium M. Catoni viro integerrimo mandaretur Profecto Catone Ciceronẽ mox lege lata,quia ciues Catilinæ ſocios ſine populi iudicio necaſſet,Vrbe expulit. Cæſaris etiam & Pompeij gratiam ſibi confirmaſſe Clodius opinabatur,quòd Catonem eorum conſilijs grauem amouiſſet: ille enim ſolus Cæſaris Pompeijque coitiones & factiones vt Reipubl. perniciosas, publicè concionabatur eſſe diſſociandas,nec ijs Rempublicam per affinitatum neceſſitudinem eſſe prodendam.
lib. 14. Strabo cauſſas huius legis à Clodio latæ refert in regis auaritiam,qui Clodium à piratis captum redimere noluerit, & in Clodij priuatam cum Ptolemæo rege ſimultatem. facitque Ptolem eum Cleopatræ reginæ Aegypti patruum.

1 Cyprus inſula ab ortu Iſſicum ſinum & mare Syriacum,ab occaſu Lycium & Pamphyliũ,à ſeptemtrione Cilicium, à meridie Aegyptium habet. In hac virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras,in quæſtum ad littus maris mittebant, teſte Iuſtino,
lib. 18. & hinc Veneri ſacram eſſe habitam.

2 Canidium familiarem ſuum in Cyprũ præmiſerat Cato,

Cato, qui Ptolemaeo vt sponte legi Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi populum Romanum Veneris Paphiæ sacerdotium, quod vt opulentissimum, ita præcipuæ dignitatis apud Cyprios habebatur. Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberauit. Confectā pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarchus: at cùm talentum, vt nunc est temperamentum, ccc. aureos Regales valeat, facile est hanc summam cum nostrate pecunia conferre. estq. digna præda propter quam vnius insulæ rex regno expelleretur. Cyprū postea à Iulio Cæsare Cleopatræ Aegypti reginæ concessam, & post mortē eius ad Romanos rediisse inuenio. Plutarch. in Caton. Vtic.

ARGVMENTVM CAPITIS X.
LIB. III.

CAesar Galliam vlteriorem per annos nouem variis bellis edomuit, Germanos Rheno superato profligauit, Britannicam insulam inuasit.

COMMENTARIVS.

Cæsar in consulatu suo, quē cū Bibulo anno DCXCIV. cepit, lege agraria popularem auram assecutus, Illyricum & Galliam citeriorem cum tribus legionibus lege Vatinia à populo per quinquennium obtinuit. mox senatus vlteriorem etiam ipsi Galliam cum vna legione decreuit. Cæsar vt sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in Vrbe potentiam & amicos confirmaret, Pompeium Magnum sibi per filiam Iuliam generum, Calpurnium Pisonem consulem designatum, sibi per Calpurniam filiā socerum comparat. Ciceronem & Catonem suis consiliis infestos ab Vrbe amouet. idque lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, quà temporis statum Iulio consule deplorabat; eadem die & hora nona à patriciis ad plebē traduxit. Cetera de Catonis expeditione nos superiore capite diximus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli vt è finibus suis exierunt, & in Romanos mouerunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorem venerunt, & nomina primū

acceperunt

acceperunt à ſedibus in quas migrarunt: vt Ciſalpini dicti, qui Alpibus ſuperatis, Superbo regnante in Italiam deſcenderunt. Tranſalpini qui in Gallia manſerant, dicti ſunt. Tranſalpinam Galliam Cæſar Vlteriorem, Ciſalpinam Citeriorem vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad ſuperum mare Rubicon fluuius & Ariminum erat; ad inferum mare Luca Liguriæ ciuitas, & Arnus fluuius. Ciſalpina etiam Gallia flumine Pado in Ciſpadanã & Tranſpadanam aliquando diuiſa eſt. Gallia inde omnis à cultu Gallorum diſtingui cœpit. Togata dicta eſt Ciſalpina Gallia à togis, quibus vtebantur Citerior's Galliæ populi: Tranſalpina vero ſiue vlterior in Braccatam & Comatam. Braccata erat quæ ad mare Mediterraneum, hoc eſt, in Liguſtinum & Gallicum protẽdebatur; à Braccis veſtium genere breui & præcincto, & ad terrorẽ mouendum compoſito. Comata à promiſſis comis, qua Gallia in occaſum & ſeptemtrionem ad Oceanum vſque porrigitur. Vlteriorem deinde Cæſaris imperio notiorẽ per flumina in partes tres diſtinxerunt. Aquitaniam Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, & Garumma flumine includunt. Celticam, quæ Romanis propriè Gallia dicitur, Rhodano à Narbonenſi, Sequana & Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis diſtinguit. Belgicam ab ortu & ſeptemtrione Rhenus à Germania ſeparat. Galliam iterùm aliter ab Auguſto terminatam ſuo loco dicemus.

2 Heluetios Cæſar ab ortu à Germania Rheno diuidit; à meridie Iura monte, Lemanno lacu, Sequanis & Rhodano fluuio à Narbonẽſi Gallia & prouincia diſtinguit hodie Suijzeri dicuntur.

3 Cæſar audito Heluetiorum motu, iter ab Vrbe Geneuam maturauerat, & vt viam Heluetijs præcluderet, pontem qui ad Geneuam erat, reſcindi iuſſit. Geneua enim extremum oppidum Allobrogum, proximum Heluetijs erat. Heluetij miſſis ad Cæſarem legatis, iter vt ipſis per prouinciam ſine maleficio facere liceret, rogabant. Cæſar deliberandi ſpatio vſque ad Idus Aprilis ſumto, murum à Lemanno lacu ad Iuram montem xix. mill. paſſuũ longũ ducit, & ita Heluetios, à profectione prohibet.

prohibet. Ipsi ad Ararim deflectunt, Cæsar traijcientes ipsos,& quartam partem nondum traductam concîdit, aut fuga dissipauit. Iterùm Diuicone legato frustra ad Cæsarem misso,perguntin Aeduos, equitatum Cæsaris IIII. millium numero auidius insecutum,aliquot occisis,represserunt.Inde Cæsar ipsorum vestigijs semper insistens,eos à populationibus coërcebat, & magno difficiliq́. prælio in itinere eos fudit fugauitque, ita vt cxxx. millia hominum ex CCCLXVIII. millibus superessent. qui in Lingonũ fines profecti, inopiaq́.fracti, sese supplices Cęsari per legatos dediderũt,quos,obsidibus datis, armis&perfugis traditis,in fines suos,vnde erãt profecti, redire,oppida vicosq́. quos incenderant,restituere iussit.

4 Sequenti anno Cæsar in Belgas, qui per hiemem inter se contra Romanos coniurauerant, exercitũ duxit: Belgas ad Axonam flumen cecîdit. inde in Suessiones, Bellouacos, Ambianos profectus, ipsos quia sese dedebant,in fidem recepit. Mouet inde in Neruios bellicosissimam Belgarum gentem,quos cum Atrebatibus & Veromanduis ipsorum socijs difficillimo ad Scaldim fluuiũ prælio ad internecionem vsque deleuit. Aduatici, Cimbrorum & Theutonũ progenies Neruijs auxilio veniebant,atque ipsorum clade, quam in itinere intellexerũt, perterriti,domum dilabuntur, & sese Cęsaris clementiæ permittunt. M. Cicero,qui superiore anno ab Vrbe lege Clodia expulsus fuerat,hoc anno lege Centuriata Sextili mense lata,maximo Senatus gaudio & vniuersę Italię reuocatus est.XVI.quàm exsulauerat mense.sub finẽ namq. Martij mensis anno superiore in exsilium pulsus est, reuocatus hoc anno redijt Romam pridie Nonas Septẽb.

6 P. Crassus Cęsaris legatus superiore anno Venetos, Vnellos, Osisinos, Curiosolitas, Sesuuios, Aulercos, Rhedones,maritimas Gallię ad Oceanum Britannicum ciuitates in deditionem redegerat, atque cùm Cęsar in Illyrico ipsa hieme profectus erat, Veneti, equites frumenti petendi caussa à P. Crasso,qui Andibus hiemabat, missos retinebant,vt datos Cęsari obsides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum ceterę ciuitates sequuntur,omnesq́.sollicitatę sociatęq́.inter se coniurant.

eam

eam iniuriam Cæſar armis proſecuturus cum exercitu proficiſcitur in Venetos,& vt auxilia ipſorum diſtineret, ſingulis nationibus per legatos bellũ mouet, qui re bene geſta hoſtes partim metu,partim deditione imperata facere coëgerunt. Cæſar Venetos nauali prælio per D.Brutum victos in deditionem accepit. Craſſus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Vnellos & maritimas ciuitates,& Viridouicem ipſorũ ducem vicit. Cæſar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum conuertit, ſed ſuperueniente tempeſtate & hieme,& quia illi paludibus & ſiluis ſe ſuaque abdiderant,militem in hiberna reduxit,ipſe Lucam in Italiam proficiſcitur,quò ab Vrbe Pompeius,Craſſus,Claudius, Metellus Nepos, aliique Senatores colloquendi gratia conuenerunt.Cæſar lib.Commẽt. III.Plutarch.in Cæſ.

6 Cæſar ex Britannia victor reuerſus L. Domitio, Ap. Claudio coss. concilium Gallorum Samarobrinæ indixit,& quia frumentum ob ſiccitatem anguſtius prouenerat,coactus eſt legiones ſuas per plures ciuitates in hiberna diſtribuere. Legionem vnam & quinque cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præeſſe iuſſit,in Eburones qui Ambiorigi & Catiuulco parebant,miſit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Treuirorum hiemare iuſſit. Induciomarus Treuir Cæſari infenſus quia Cingentorigem æmulum ipſi prætuliſſet,cum Ambiorige,quem tamen multis ſibi beneficijs Cæſar antea deuinxerat, & Catiuulco vt opprimerentur legiones,conſpirat. Ambiorix ſubitò ad Cottæ & Sabini caſtra propetat,à quibus vi repulſus dolo agit. Sabinum ac Cottam ſimulata officij beneuolentia admonet, vt ſuæ ac militum ſaluti conſulant,Galliam vt communem libertatem à Romanis vindicaret,conſpiraſſe: accitos ſtipendio in auxilium Germanos,qui iam ſuperato Rheno intra biduum adfuturi eſſent; ipſi conſulerent, veli'ntne ad Labienum aut Q. Ciceronem quorũ caſtra L. millium paſſuum abeſſent, in tutum priuſquam copiæ Gallorum conueniant, ſuos deducere; ſe tutum iter per fines ſuos daturum. mox itaque in caſtris conuocato concilio certatum eſt ſententijs

acriter

acriter inter duces. Sabinus eundum ex amicissimi regis Ambiorigis consilio contendit. Cotta nihil temerè credendum hosti, nec legionem insidiarum periculis in itinere obiectandam disputat. tandem Cotta cęterorum consensu victus est, & profectio prima luce pronũtiatur. eos solutis ordinibus abeuntes, hostes ex insidijs adoriũtur, & velut indagine clausos eminus lacessunt, fortissimum quemq. vulnerant, aut circumfusi occîdunt. Titurius tot malis circumuentus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur: Cotta strenuè pugnans cũ maxima militum parte interficitur: cetera pars in castra recurrens sese mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adiunctis Aduaticis & Neruijs sese in Q. Ciceronem qui apud Neruios hiemabat, conuertunt, à quo fortiter repulsi sunt, nec dolo nec vi pares, & superueniente Cæsare cum VII. millibus, funduntur fuganturq. LX. millia hominũ. Induciomaro sui contemtum studio etiam T. Labienus augebat, quousque auxilijs in castra quàm occultissimè arcessitis, eundem ex more solito temerè castris insultantẽ subita & nec opinata eruptione profligauerit, fugientémq. in vado fluminis assecuti equites interficiunt, capútque cæsi in castra referunt. Cæsar lib. quinto. eadem Dio, & Plutarchus. malè hîc scribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Ariouistus Cæsare consule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Aeduis cum Aruernis & Sequanis de Gallię principatu contendentibus, contra Aeduos vt potentiores mercede in Galliam cum Germanis arcessitus erat, atque cùm ille per vim occupatos Sequanos crudelissimè vexaret, Aeduosq. congredi ausos magna calamitate afflixisset, Aeduorum precibus, & Senatus consulto, quo Aedui vt socij defendendi erant, Cæsar commotus, nihilq. pacati ab Ariouisto Cæsaris legatis respõderetur, in Ariouistum mouet, & ex itinere Vesontionem occupat, præsidioq. firmat: cùm ibidem Cæsar ob belli apparatum hæreret, consternatione exercitui suo oborta, quia hostiũ ferocia verbis nimium & fama efferebatur, metum suis omnem veris rationibus dissoluit, & mox in hostem mouit. quem nequidquam colloquijs tentatum,

& Harudum, Marcomannorum Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebusiorum, Sueuorum auxilijs suffultum, & acie, quia ante nouam lunam ne pugnaret, ipsi à sortilegis mulierculis obnuntiatum erat, decernere cunctantem, ad prælium tamen cogit, superat, & vltra Rhenum profligat. Cæsar lib. primo, Plutarch. Dio.

8 Testamenta militaria qui in aciem prodituri erant, antequam scuta caperent, & togis se præcingerent, hoc est, in procinctu, tamquam ad certam mortem eundum esset, faciebant, tribus aut quattuor audientibus. At acies ita apud Romanos instruebatur, vt prima hastatorum, altera principum esset, tertiam triarij clauderent. Quare principia pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 Testudo hoc loco militum manus dicitur quæ cõfertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 Cn Pompeio & M. Crasso iterùm coss. Vsipetes Germani, Tenchtheri qui à Sueuis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longè ab Rheni ostijs in Galliam traijciunt, Menapios profligant, ipsorumq́. sedes occupant. Cæsar his de rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicã expeditionem, confirmatq́. Gallorum animos iam vtcũque labefactatos. Germanos qui iam traiecerant Rhenũ, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex inprouiso nec tale quid opinantes adortus, CCCCXXX. millia hostium non longe à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exuit, & dissipat, & perpaucis suorũ vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Vbij qui vltra Rhenum habitabant, Sueuis vectigales & nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsaris auxiliũ contra Sueuorum iniurias orabant. quare Cæsar vt Vbios defenderet, vt Germanos etiam propiore periculo & bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto superauit, & in Sicambros signa conuertit: illi & ceteri Germani Sueuique sese in siluas & paludes vnà cum rebus carissimis receperant:

Cæsar

Cæſar latè populatis igne ferroq́. ipſorum agris, & Vbijs liberatis, XVIII. die iterùm in Galliam exercitũ reduxit, pontémque reſcidit. Huius pontis ſtructuram vt Cæſar elegantiſſimè & abſolutiſſimè deſcribit, ita eum Iocundus Veronenſis corruptè depingit, Cardanus in ſubtilitate ſua ſubtiliter, Io. Buteo in Geometricis diligenter & fideliter. Cùm Pompeius & Craſſus Cæſaris etiam factione coss. eſſent declarati, id enim ſuperioris anni conuẽtu Lucæ per coitionem optimatium conceptum fuerat, prouincias lege Trebonia, fruſtra intercedente Catone, in quinquennium Pompeius Hiſpaniam, Craſſus Syriam & Parthicum bellum, Cæſar Gallias & Germaniam in alterum quinquennium nouo exemplo per vim obtinuerunt. Iulia vxor Pompeij è partus doloribus etiam perijt, atque ita neceſſitudinis vinculum illud, quo Cæſar & Pompeius ſolùm in amicitia tenebantur, abruptum eſt, cùm filiola etiam quæ nata erat, ſtatim matrem ſequeretur. anno proximo id accidiſſe, cùm Cæſar Britanniam peragraret, teſtatur Seneca de cõſolatione ad Marciam, & Cicero ad Q. fratrem lib. III.

II Cæſar quia intelligebat Britannos hoſtibus populi R. auxilia ſubminiſtrare, aut profugos etiam excipere, in eos proficiſci decreuit. Bis itaque hac de cauſſa in Britanniam inſulam traiecit; Primò ſub Autumni æquinoctium, cùm tertia vigilia è Morinorum portu ſoluens, hora circiter diei quarta in Britanniam appulit Pompeio & Craſſo coss. ipſe Britannos facto prælio vt ſe eius clementiæ permitterent, impulit. ſed cùm claſſis eius quæ equitatum tranſportabat, ob incognitum Romanis æſtũ Oceani circa plenam lunam, & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus teſtatur, ſæuiſſimum, fœdiſſima tempeſtate diſiecta eſt. Quæ res Britannos ad rebellandum erexit, ſed iterùm fuſi fugatique, imperata datis obſidibus facere coacti ſunt. Cæſar cũ ſuis incolumis in Galliam rediit. Atq. cùm Britanni quos promiſerant obſides non miſiſſent, iterùm Cæſar in Britãniã nauigat, ſoluitq. ab Iccio portu ad ſolis occaſum, Africo ſpirãte, & ad inſulam magno cũ militũ labore acceſsit meridiano ferè tẽpore: oborta enim malacia ad terrã remigãdũ erat. Hoſtes

nauium multitudine,erant enim octingẽtæ,perterriti à littore discesserant; eos Cæsar insecutus,Cassiuellaunum regem,quem suis copijs Britanni præfecerant,profligat. Trinobantes & alias Britanniæ ciuitates in deditionẽ & ipsum etiam Cassiuellaunum accipit,vectigalémq.populo Romano Britanniam facit,& quia in Gallia hiemare decreuerat,sub æquinoctium Autumnale VI. kal. Octobris,secunda inita cùm soluisset vigilia, prima luce cum classe incolumi Galliam attigit L. Domitio, Appio Claudio consulibus. Cæsar lib.V. Dio, Plutarchus.

Cic. Att. lib. 4. epist. 15.

12 Gallia tota pro libertate contra Romanos coniurat, Cn. Pompeio sine collega consule anno DCCI. dum Cæsarem ciuilibus motibus remoratum, & niuium quæ in Alpibus ceciderant,altitudine à Gallia exclusum opinantur,initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem iureiurando sibi adstringunt, ac die condictâ Genabũ profecti, ciues Romanos, qui negotiandi caussa ibidem constiterant,interficiunt. ea fama eodem die ad Aruernos per CLX. millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Aruerno incitat,qua contagione & ceteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

Cæsar rebellantes Gallos eorumque regem Vercingentorigem rogit in ordinem.

13 Gebennam montem qui Aruernos ab Heluijs diuidit, durissimo anni tempore altissima ad sex pedes niue impeditum Cæsar summo militum labore superat, & in Aruernorum fines peruenit. hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recipit,inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiscitur, quod dum Genabenses fuga sibi consulere patant, occupat,oppidoq. potitur,diruit, incendit; vt ciuium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prædam militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, mouet in Bituriges, oppidum ipsorum Nouiodunum ex itinere capit, Vercinẽgtorigis equitatũ fundit fugatq;. Galli XX. & amplius Biturigum vrbes, vt Cæsarem frumentatione & commeatu excluderent, publico consilio incendunt.

14 Auaricum Biturigum oppidum trans Ligerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circũdatũ, ab ea parte vbi aditum angustum habebat, Cæsar, frustra renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni

anni tempore, exercitu etiam suo rei frumentariæ difficultate affecto expugnauit, ex XL. millibus armatorum vix octingenti, primo captæ vrbis clamore audito, fuga elapsi ad Vercingentorigem incolumes peruenerunt. Cæsar lib. VII.

15. 16. Gergobia Aruernorum oppidum secundum flumen Elauer, in altissimo monte situm est, quod Cæsar oppugnatum omisit, & ad Alexiam Mandubiorum oppidum in colle summo, cuius radices duo duabus ex partibus flumina subluebant, contendit; Vercingentorigem equestri prælio congressum fundit, fugatque in castra; equitatu dimisso ad cogenda auxilia Vercingentorix sese cum octoginta millibus in Alexiam recipit. quem varijs munitionibus Cæsar obsessum circumuallatumq. inclusit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conspiratione ad liberandã ab obsidione Alexiam conuenerat, exclusit: quare in desperationem Alexienses coacti, Vercingẽtorigẽ, seséq. Cæsari dedũt, & arma proijciunt.

ARGVMENTVM CAPITIS XI.
LIB. III.

CRassus consul Parthici belli cupiditate ardens, Parthis bellum sine Senatusconsulto, aut lege infert: ipse victus & occisus, ludibrio etiam hostibus fuit, qui auaritiam liquido in caput eius auro infuso exprobrabant.

COMMENTARIVS.

M. Crassus cum Pompeio iterùm consul, lege Trebonia per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit, quare Crassus in consulatu ab Vrbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil diratum Ateij Capitonis tribuni plebis deuotionibus cõmotus, cùm in Syria omnia quieta esse offendisset, ipse belli gerendi gloria, & auaritiæ morbo ardens, in Parthos paulò antè pacatos, & tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatusconsulto aut populi iussu mouit, ipsorũ opulentia solùm quæ celebris erat, ad prædandum inuitatus. Traiecto Euphrate, ac plerisq. Mesopotamiæ locis euastatis aut occupatis, eius regionis satrapẽ Talimenũ Ilacem, equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est)

facilè vicit, atque eodem impetu vsus Nicephorum & aliquot Græcæ originis vrbes in potestatem redegit: Zenodotiam quæ præsidiarios quos petierant Romanos obtruncauerat, exercitui suo diripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus, vrbibusque quas ceperat, præsidio firmatis, in Syriam in hiberna concessit, ac imprudenter Parthis iam à se irritatis spatium ad belli apparatū dedit. Dio, Plutarch. Appianus.

1 Zeugma Assyriæ vrbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quod ibi Alexander Magnus ponte catenis iuncto exercitum transportauerit. Cùm Crassus ibidem copias traijceret, tam fœda tempestate & profunda caligine circumfusus est, vt sensus aurium & oculorū omnibus adimeretur, & vt veluti prodigio hoc præmonētibus dijs ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tamquam sequi nollent, terra euelli poterant. pōst etiā quasi iter ipsorū reditui præcluderet, tempestate disiectus est. Sed Crassus ijs cōtētis ab Euphrate, qui solus commeatus subuehere, & hostē à latere summouere poterat, in Parthos mouit, nec legati Vogesis ab Orode missi, qui contra fœdus quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat, bellū cū socijs & fœderatis susciperet, deterritus est.

2 Legiones septem Plutarch. in Crasso, equitum quattuor millia, & totidem velitum numerat.

3 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocant Dio, Plutarchus, Appianus, qui diris Crasso proficiscenti ex simultate priuata obnuntiabat. quibus neglectis sese, exercitum, & filium perdidit. Diræ imprecationes & execrationes erant ab euocatione deorum inauditorum in illos obnuntiatæ, qui dicto audientes non essent, quæ ferè & imprecatoribus & nō obedientibus calamitosæ erāt.

4 Augarum Arabum præfectum Dio & Appianus, Ariamnem Plutarch. qui Pompeio aliquot officijs fidelē operam nauauerat, atq. ita tunc sibi fidem in paruis præstruxerat: vt nunc cùm operæ pretium esset, magna cum mercede falleret. Constat apud omnes hunc transfugā, quocumque nomine fuerit, subornatum à Persis fuisse, vt Crassi credulitate in ipsius perniciem abuteretur.

5 Carrhæ vrbs Mesopotamiæ cis Chaboram flumē sita,

ea in Biblijs Haram siue Charam dicitur, ex Abrahami patriarchę historia satis celebris. Ad Carrhas à Surena & Syllace Orodis ducibus Crassus circumuentus, totũ ferè exercitum cum P. Crasso filio, qui ad eum à Iulio Cęsare cum lectissimis mille equitibus è Gallia missus venerat, amisit. cuius reliquijs in collem receptis, euocatus à Surena in colloquium tamquam de pace acturo, captus, atque, ne viuus in hostium potestatem veniret, repugnans occisus est. Qui è calamitate euaserant, fuga in Armeniã, Ciliciam, quò quemque metus auersum egit, diu pati sunt. Cassius Longinus quæstor cum aliqua parte in Syriam incolumis redijt. accidit ea clades VI. Idus Iunias, vt ex Ouidio sexto Fastorum notum est.

ARGVMENTVM CAPITIS XII. LIB. III.

ENumeratione comparat res superiore sæculo gestas, quæ laudẽ habent, cum sequenti quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix ciuili sanguine restinguuntur; adhæc quòd seruilibus & gladiatorijs bellis omnia contaminentur. mox ambitum ex opulentia inuasisse, ex luxuria egestatem, quæ quia inualuerint, vniuersum malorum fontem aperuisse.

ARGVMENTVM CAPITIS XIII. LIB. III.

GRacchorum Tribuniciæ leges partim agrariæ, partim frumentariæ & iudiciariæ, iustissimum Reipublicæ temperamentum conuellunt, & discordiarum ciuilium fontem aperiunt.

COMMENTARIVS.

Ti. & C. Sempronij Gracchi fratres, tribuni pleb. seditiosi & furiosi, vt optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamq. quò ad omnia quæ in Rempublicam molirentur, deuinctiorem haberent, optimatium agros plebi diuidebant, frumentum gratis largiebantur, socios ciuitate donabãt, vt ita plebeiorum suffragiorum multitudine facilius nobilitatis factionem in comitijs imminuerent. Atq. dum iudiciarijs etiam legibus à Senatoribus ad equites iudicia transtulissent, consensum illum ciuitatis optimum

diſſoluerunt. Ita plebis poteſtate eouſq. inualeſcente, vt optimatium opes multis partibus inferiores eſſent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit. atque dum nobilitas ab ea ſe vindicare conatur, tanta ſeditionum moles exſtructa eſt, vt audaciſſimo cuique dum largitione plebem iam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta ſit.

1 Agraria lex primum à Sp. Caſſio tertiùm conſule anno CCLXVII. promulgata perferri non potuit, neq; vnquam ſine maximis motibus Reipublicę agitata fuit: eius varia fuiſſe capita inuenio, ſed quæ huc facit potiſſimùm ea erat quæ poſſeſſores vetere agrorum poſſeſſione exturbabat, vt illa Licinia Tribunicia, ne quis plus quingenta iugera agri poſſideret, cetera plebi diuideret. eam pertulit anno CCCLXXXV. atque mox quòd filium emancipando mille iugerum poſſideret, & legi fraudem feciſſet, ſua lege X. mill. æris damnatus eſt. & ab hac agraria deinceps quieta ciuitas fuit vſque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem Liciniam pertulit, quantumuis nobilitate quæ patrijs ſedibus per eam mouebatur aduerſante, anno V. C. DCXX.

2 Caius Gracchus legem frumentariam tulit, vt frumentum in modios ſingulos plebi ſemis æris ac trientibus daretur: ità enim victus plebi ſuppeditabatur ſine labore. Repugnabant boni, quia ea lege plebem ab induſtria ad deſidiam auocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. Inde L. Saturninus in tribunatu conatus eſt perrogare legem qua frumētum plebi gratis daretur. eam perlatam à P. Clodio tribuno plebis, habeo auctores. *Cic. Beſtia.*

3 Iudicium eſt poteſtas de rebus aut priuatis aut publicis ex iure & legibus Romanis iudicandi. qui iudicia obirent, iudices dicti ſunt. Iudices à magiſtratu, hoc eſt, primùm à regibus, indeà conſulibus, ſequenti tempore à prætoribus, ad quos iuriſdictio tranſlata erat, è Senatorū ordine dabantur. Iudicia alia priuata, alia publica: priuata iniuriam priuato ciui illatam vindicabant: publica Reipublicæ. In priuatis, ſi de iure actio eſſet, dabātur vel arbitri, vel decemuiri, vel centumuiri. Si de facto cōtrouerſia

uersia erat, recuperatores qui de rebus reddendis vel recipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictū prætoris interponebatur. Publicorum verò iudiciorum dominus post exactos reges populus Romanus vsq. ad annum Vrbis conditæ sexcentesimum quartum fuit, publicas quæstiones quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alij licuit) fuisse inuenio; de maiestate, parricidio, peculatu, de quibus iudicio populi condemnati puniebantur morte, exsilio, multa. Maiestatis crimine tenebantur, qui magistratus vel populi amplitudinem læsissent, vel in rempublicam sese hostiliter gessissent, quod perduellionis crimen vocabatur. Parricidij accusabantur, qui cuiusque hominis cædem perpetrassent. Peculatus anquirebatur, qui de publico furtum fecisset: Perduellionis crimen vt maximum centuriatis comitijs à populo iudicabatur: de cęteris autem omnibus comitijs tributis. Aut cùm vsus postularet, Quæsitores ex Senatusc ōsulto creabantur, qui de crimine publico quærerent, vel Dictator, vel coss. ambo, vel alter, vel prætor. qui ita extra ordinem iussus erat quærere, Quæsitor dicebatur, quousq. perpetuæ quæstiones anno Vrbis conditæ DCIV. constitutæ sunt. tum enim pro Quæsitoribus extraordinarijs prætores ordinarij sunt cœpti creari, qui suas quisque quæstiones quotannis sortirentur. Maiestatis, peculatus, ambitus, repetundarum, quibus quęstiones de falso, de parricidio, de sicarijs, de iniurijs Sulla adiecit. Prætor qui quæstionem sortitus erat, eam cum selectis iudicibus exercebat, quæsitor editicius cum editicijs iudicibus. Prætor aut quæsitor sortiebatur iudices ex decurijs, quas prætores Vrbani quotannis non sorte, sed iudicio iurati conscribebant, & quia decuriæ ex ordinibus ijs apud quos iudicia essent, deligebantur, selecti iudices appellati sunt, & ipsorū cœtus concilium. at qui primus ex ipsis sententiam ferebat, is Iudex quæstionis, aut princeps iudicum vocabatur. Concilium illud ex Senatoribus tantum constabat vsque ad C. Gracchi legem, qui iudicia ad equites transtulit, & tum ex equitum ordine decuriæ, & ex ipsis concilium descriptū est. qua Gracchi lege vniuersæ Reipublicæ ratio peruersa est, & Senatus

 digni-

dignitate sola præstabat, equester ordo potentia, opibus, dominatione turpissima & superbissima regnabat. Editicij iudices erant, non quos quæsitor sortitus esset, sed accusator edidisset, neque ex certis decurijs, sed ex omni populo sumti, quos delectis siue selectis iudicibus Cicero opponit.

Planciana.

4 Vectigal pecunia erat, quæ vel portus, vel venditionis vel circuuectionis nomine exigebatur. hinc nomina vectigaliũ, Portorij, Decumarum, & Scripturæ, vel Salis & Macelli, vel Vicesimæ apud scriptores obuia sunt. Portoria pecuniæ erant, quæ portitoribus pendebãtur, id est, ijs qui mercedes ex mercibus deuehẽdis aut traijciendis exigebant. Decumas soluebant fructuum, qui agrum publicum arabant. Scriptura erat vectigal, quod ab ijs pendebatur, qui siluis & pascuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderunt, ea vectigalia vt ciuibus ditato ærario remissa sunt; ita Vicesima, quæ ab ijs qui manumittebantur, exigebatur, semper remansit. At vectigalia prouincijs sunt imposita, quæ aut certa erãt, & stipẽdiaria dicebantur, aut incerta, quæ ijs, quæ exposuimus, nominibus pendebantur, eaq. Publicani ad hastam à censoribus redimebant, idque quæstus sui caussa, vt ea à prouincialibus suo periculo exigerent, & Reipublicæ datis spõsoribus repræsentarent. atque cũm Publicani ferè equites fuerint, & ad ipsos iudicia lege Gracchi translata essent, facile erat suæ societati fauendo vel ludificare locationẽ vel remittere, vel redemtionis parte releuare: atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

Cic. Verrian.

5 Aeratium locus erat in quo pecunia publica in æde Saturni custodiebatur, quod triplex apud scriptores obseruaui. Vnum, in quo ciuium tributa ac sociorum vectigalia, & prædæ imperatorum condebantur, quo sumtus bellorum ordinarij sustinebantur. Alterum, sanctius ærarium in quo aurum vicesimarium, ex vicesima manumissorum collectum ad vltimos casus seruabatur. Tertium sanctius Gallicum, in quo pecunia Gallici belli caussa reponebatur.

6 Vsucapionem intelligere videtur, qua in legitimũ domi-

dominium iure ciuili ciuis Romanus per cōtinuationē possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennij: ea tamen lege, ne vlla intra hoc tempus possessionis aut vsus interruptio, quæ vsurpatio dicebatur, fuisset.

ARGVMENTVM CAP. XIIII. LIB. III.

Refert quid Ti. Gracchum ad tam perniciosas Reipublicæ leges rogandas impulerit, & qua occasione perculsus, ab optimatibus duce Scipione Nasica casus fuerit.

COMMENTARIVS.

Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C. Mancini consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus seueritas dolori & timori fuit. istaq; res illum à grauitate patrum desciscere ad equites & plebem coëgit. de Mancini deditione in bello Numantino diximus. Cic. de Aruspic. resp. Plutarch. Appian.

1 Nati enim sunt Ti. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bisque triumphauit, & censoria seueritate cum C. Claudio Pulchro nobilis est: matre Cornelia, femina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelij Scipionis qui Annibalem debellauit, filia. Plutarch. in Gracch.

2 Agrum Romanum vocant scriptores, quidquid montium, camporumq. extra vrbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, ciuibus diuiserunt; si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ per censores locabant fruendos, ea tamen conditione, vt qui ararent, decimam frumenti, quintam ceterarum frugum partem soluerent: qui verò maiora aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem euenisset vt incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis pulsi possessionibus, quas diuites alijs tēporibus alias emētes cōtinuarunt, & P.R. vectigalibus annuis, & pauperes proprijs alimētis essent exsuti, lex fuit ad auaritiā locupletum coërcendam necessaria; quam Liciniam & Sempro-

Semproniam suprà retulimus: Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: vt dimidium filijs tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus qui nihil haberent, diuideretur. Quòd si quis agrum emtione latius patefaceret, vt triumuiri quotannis ad id creati iudicarēt, quà publicus, quà priuatus esset: eam legem Tiberij morte neglectam, iterùm frater eius Caius retulit, quem cùm pariter patres interfecissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorū venditio permitteretur, atque ita agri in diuitum à pauperibus ementium potestatem iterùm redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam exstructum, nauium ab Antiatibus captarum rostris adornatū fuisse, Rostraq. ideo id templum fuisse appellatū, Liuius scribit. In Rostris magistratus sedentes ius dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur.

Lib. VIII. Plin. lib. XVI. Cic. Vatin. Pison. Manl.

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum potestas maior semper erat in uetando, hoc est, intercedēdo quàm iubendo: nam etiamsi ceteri omnes rogationem alicuius legis ad populum ferrent, vnius tamen Tribuni intercessio, ne lex illa perferretur, impediebat. cùm itaque M. Octauius collega diuersæ partis studiosus Graccho intercederet, ille in eum furorem exarsit, vt nouo exemplo ei potestatem lege lata (nihil enim collegam quod alij scribunt, violauit) adimeret, aliumq. in eius locum suæ factionis hominem Q. Mummium surrogaret. atq. hac ferocia multùm plebis animos à Graccho alienatos fuisse inuenio.

5 Triumuiros, qui agros plebi lege sua diuiderent, qui q. quotannis crearentur, vt iudicarent quà publicus, quà priuatus ager esset, lege sanxerat, seque & Caium fratrem, & Appium Claudium socerum primos triumuiros creauit. Imperium nimis improprię pro tribunatu dixit: est namque imperium belli gerendi potestas, populi iussu alicui commissa.

6 Scipio Nasica cùm segniter P. Mucius ageret, & seditio gliscceret, sequi se iussit qui Rempublicam saluam vellent, atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occisus est, ictus fragmentis subselliorū, & inter alios, qui in eadē seditione cæsi erant, insepultus in Ti-

in Tiberim à Lucretio ædili, qui inde Vespillo cognomē inuenit, proiectus est. P. Mucius arma, quæ priuatus P. Scipio sumserat, ea Ti. Graccho interemto, iure optimo sumta fuisse defendit. Cic. Placian.

ARGVMENTVM CAPITIS XV. LIB. III.

C. Gracchus assertor legum fratris sui, seditionem mouet, & Opimij consulis opera occisus est.

COMMENTARIVS.

C. Gracchus decennio post fratris cædem Tribunatū plebis capit, & seditiosis legibus latis Rempublicam biennio perturbat. Cùm Minucius Rufus tribunus plebis Gracchi leges, qui iam tribunatu abierat, abrogaturus esset, occupatum est ab vtraque parte Capitolium: in ea turba Atilius opimij consulis minister occiditur; Senatus eius cæde grauiter offensus, mandat L. Opimio consuli vt videat ne quid Respublica detrimenti capiat. ita Opimius postridie armato Senatu atque equitibus in forum descendit. Gracchus ac Fuluius Flaccus, is qui antè de Gallis triumphauerat, cum suis Auentinum obtinuerunt. Cùm de conditionibus pacis frustra per Fuluij filium legatum actum esset, Gracchus ab Opimianis Auētino armis pulsus vnà cum Fuluio & duobus eius filijs interfectus est, caput eius ad Opimium delatum auro redemtum est. Sunt qui Gracchum Philocratis serui sui manu confectum scribant. L. Opimius etsi crudelissimè in Gracchanos sæuijsset, & ob id à P. Decio tribuno pl. accusaretur, tamen eum populus Romanus semper periculo liberauit. sed cùm postea muneribus à Iugurtha Numidiæ rege corruptus populi Romani maiestatem imminuisse accusaretur, eius sæuitię memoria adhuc eadem inuidia deflagrans, iudicio publico condemnatus, in exsilio & ignominia Dyrrachij consenuit & mortuus est.

1 Errat in eo Florus, quòd caput huius Gracchi sacrosanctum vocat, iam enim tribunatu abierat Gracchus, quare abdicato magistratu sacrosanctus esse desierat. Promulgatū erat si quis Caij caput adferret, quòd æquale auri pondus ipsi de publico repēderetur. Septimuleius

Plutarchus. Plin. lib. 33 itaque eius familiaris illud pilo transfixum ad Opimium consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita vt septemdecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam auaritiaq. circumscripsit.

ARGVMENTVM CAPITIS XVI. LIB. III.

Appuleius Saturninus tribunusplebis ad Gracchi leges sanciendas etiam Senatum iuramento coëgit. Metellum cùm iurare in eius legem recusaret, in exsilium pellit. eius tandem furores à Mario VI. consule Senatusconsulto repressi sunt, ipseq; cum suæ factionis hominibus occisus est.

COMMENTARIVS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus est popularis, quia in annonæ caritate quæstorem se à frumẽtaria procuratione senatus amouerat. cepit itaque tribunatũ plebis Mario III. consule, atque eius potissimum opera consul IIII. factus est. Cùm Saturninus à Q. Metello Numidico censore, Senatu ob vitę dedecora motus esset, eam ignominiam vlturus tribunatum plebis Mario V. consule petijt iterùm, atque nouem iam creatis tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius competitor obstaret, vt eius cæde occupandi tribunatus facultatẽ adipisceretur, eum è caupona in quam ipse confugerat, extractum, auxiliante C. Mario V. consule interfecit, & tribunatum plebis occupauit. (Cic. de Resp. Arusp. Plutarch. in Mario.)

1 Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ob oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus vt insiticium censu, contra vim incitatæ multitudinis prohibuit, eum Saturninus quia populo gratum ob Gracchorũ memoriam sciebat, sibi collegam tertio quem ceperat tribunatu, cooptauit, quem primo magistratus sui die perijsse in seditione inuenio. hominem sine tribu, hoc est, seruum, aut, vt alij scribunt, fugitiuum. Libertini enim tribum habebant Esquilinam, aut quamcunque Vrbanã, in qua cẽsebãtur. sine nomine, hoc est, ignobiles, obscuri. (Cic. Sextian. Valer. lib. IX. Appian. de bello ciuili. DXXCV.)

2 In tribunatu secundo legem ex Marij V. consulis auctoritate promulgauit Saturninus, vt quem agrum

Marius

Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicasset, is populo Romano diuideretur. in eamque vbi à populo accepta esset, à singulis senatoribus iurari voluit; qui non iurasset, ei xx. talentorum multam irrogauit; Metello in popularem legem iurare nolenti, cùm à bonis ciuibus defenderetur, ne cædes eorum fieret, maluit de ciuitate quàm de sententia discedere, profectò ei C. Marius cōsul aqua & igni interdixit, atque captatam hucusq. vltionis occasionem Saturninus exercuit. Metellus Smyrnæ exsulauit, sed proximo anno ab exsilio ingenti ciuitatis fauore restitutus est, M. Antonio, & A. Postumio coss. anno DCLIV. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionem cùm quæstor vrbanus esset, Saturnino restitisse, scribitur ad Herennium. Epit. LXIX. Cic. post Red.

3 Saturninus cùm III. tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatus competitorem, quem actionibus suis aduersari iudicabat, interfecit, vt C. Seruilium Glauciam prætorem vrbanum, suæque factionis studiosissimum, cōsulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mandauit, videret ne quid Respublica detrimenti acciperet, quo Senatusconsulto difficillimo Reipublicæ tempore plena imperij potestas consulibus tradebatur. itaque Marius Glauciam prætorem, Saturninum tribunum pleb. & Saufeium quęstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac incisis aquę fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes vno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio senatore occisum & eius caput per conuiuia circumlatum esse, auctores habeo. Quare postea Perduellionis à T. Labieno accusatus, cuius patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc consule defensus est, & populi iudicio absolutus.

4 Quibus aqua & igni interdictum erat, ijs pœna exsilij etsi non nomine, re tamen ipsa irrogabatur; siquidē earum rerum vsu priuati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab vrbe cogebantur.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS XVII. LIB. III.

Drusus dum iudicia inter Senatores & Equites communicare, & socios ciuitate donare contendit, vtrumque ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIVS.

M. Liuius Drusus vir nobilissimus, eloquentissimus & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, vt summa ope niteretur pro optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus fractæ erant; legem itaque rogabat, qua communicato inter senatores & equites iudicio ordines in concordiam redigeret. sed collegarum improborum intercessione impeditus, senatorum inconstantia & leuitate deceptus, quando bene cœpta malè cedebant, conuertit animum ad dandam Italiæ ciuitatem, quam promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea ac senatui, & equitibus ob latas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen C. Varium Cicero nominat, occisus est. & nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio à senatu discreta est, inuidia cædis apud Philippum & Cæpionem fuit. Liuium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octauam partem æris argento miscuisse Plinius scribit, lib. 33.

de Natura Deorum III.

1 Varro apud Nonium in dictione, Biceps, eisdem ferè verbis citatur: Gracchus senatu iniquus equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit, discordiarum ciuilium fontem. Pertulit eam legem C. Gracchus deiecto ab intercessionis auxilio senatu, & consciẽtia ignominiæ & infamiæ, qua ob iudicia corrupta flagrabant, quòd Aurelium Cottam, Salinatorem, M'. Aquillium repetundarum reos captis pecunijs apertè absoluissent. Narrant autem Gracchum accepta hac lege dixisse, se penitus neruos senatorij ordinis incidisse. quod verè ab ipso vsurpatum fuisse res postea comprobauit: nam iudiciorum auctoritate à senatoribus trãslata, equites de ciuibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis iudicabant, multã, ignominiam, exsilium irrogabãt: quare

Appianus.

eos

eos verè dominos optimatibus præposuit. Equites etiam cum tribunis pl. conspiratione facta in comitijs coibāt, atque ab ijs omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Rempublicam vniuersam in potestate habebant, senatus dignitate sola eaque eneruata, equester ordo potentia & opibus florebant.

2 Metellum à Saturnino in exsilium fuisse pulsum iam diximus. P. Rutilius Rufus, qui consul fuerat cum C. Manilio anno DCXLVIII. vir innocentissimus lege repetundarum interrogatus, & conspiratione equitū qui tunc iudicabant, ex inuidia condemnatus est: quòd cùm Q. Mucio Scæuolæ in Asia legatus fuisset, Asiaticos à publicanorum (qui equites erant) iniurijs defendisset; quare omnes ciuitates Asiæ, legatos secessum eius opperientes, & ad se vt veniret inuitantes, obuiam miserunt. à Sulla etiam reuocatus, longius, ne quid contra leges faceret, in exsilium recessit. Smyrnæ eum exsulasse in Bruto scriptum est. Velleius. Asco. in Diuinat. Epit. 70. Seneca. Val. Max. Cic. Brutus.

3 Q. Seruilius Cæpio consul anno DCXLVIII. legem tulit, qua senatoribus & equitibus inter se communicata sunt iudicia, quam Seruiliam Cicero vocat. at idē equitum animos propter iudiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut non acceptam, aut non obseruatā, aut paulò pòst cùm publico iudicio Q. Seruilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris gestā damnatus esset, abrogatam esse verisimile est: alioquin quid opus erat, quòd eam Drusus post annos quindecim denuo referret? Inter Cæpionē & Drusum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpisse, vnde origo socialis belli, Plinius lib. 33. scribit. At hic Cæpio ab illo alter est: hic enim eiusdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & optimatium studiosus. hic proximo anno sociali bello à Popedio circumuentus, & cum exercitu cæsus creditur. In Bruto oratore.

4 Ambitus siue ambitionis accusabantur, quicumq. honores malis artibus affectabant. quod crimen apud Romanos varijs legibus coërcitum est. seuera erat Calpurnia consularis, quæ pecuniarām quoque pœnam habebat, cui postea derogatum est, etsi abrogata non fuerit. DCLXXXVI.

Pro Cluẽtio. Præmium accuſatoribus erat, vt, ſi ambitus ipſi damnati eſſent, aliorumq. eodem in genere culpam demonſtraſſent, ij in integrum reſtituerentur. Aut, quòd ſi accuſator magiſtratum in iudicium vocaſſet, eiusq. culpam iudicibus probaſſet, reus magiſtratum amittebat, accuſator in eius locum, ſi per ætatem & leges licebat, ſufficiebatur.

Pro Balbo. Aut tribus permutationem accuſator petebat, ſi modò ea tribus in qua reus cenſebatur, nobilior eſſet quàm tribus accuſatoris. Lex Tullia conſularis etiam ambitus condemnatis decennio aqua & igni interdicebat. Aufidia tribunicia, hoc à ceteris noui habebat, vt qui nummos in tribu promiſiſſet, ſi nõ dediſſet, impune eſſet: ſin dediſſet, vt is quoad viueret, ſingulis HS III M. deberet. Lex Iulia pœnam capitalem ſanxit, qualem Polybius Romæ ſuo tempore fuiſſe teſtatur, vel ex more, vel ex lege. Cùm itaque coss. quinque ferè menſes antequam inirent, deſignarentur (deſignabantur enim Iulio, inibant ſequenti Ianuario) eo ferè tempore per competitores, ob prædicta præmia de ambitionis crimine in ipſos inquirebatur.

In Bruto. 5 Ambiguum eſt quem de familia Scaurorũ deſignet. Cicero M. Aimilium Scaurum ambitus à P. Rutilio, cõſulatus ſui competitore accuſatum, & abſolutum fuiſſe: eundémq. Rutilium à Scauro viciſſim ob idem crimen in iudicium vocatum fuiſſe ſcripſit. eundẽ ſenatus principem & à Iugurtha muneribus corruptum Salluſtius teſtatur. M. Aurelium Scaurum ſuffectum fuiſſe collegam Sulpicio Galbæ, cùm illius collega antequam iniret, mortuus ſcribatur, & iſtum, cùm legatus C. Manilio cõſuli contra Cimbros eſſet, captum, & à Bolo Cimbrorũ rege, cùm ab ijs in conſilium euocatus, deterreret eos, ne alpes tranſirent in Italiam degreſſuri, quòd diceret Romanos vinci non poſſe, occiſum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum eſt: nam Scaurũ à Cæpione pro M. Scauro repetundarũ reum fuiſſe factũ ob Aſiaticam legationem, ſcribit Aſconius, non ambitus.

DCXLV.

Epit. LXVII.

6 Q. Marcium Philippum poſtquam calamitate ſua ceſſiſſet Vrbe, Nuceriæ ciuem factum eſſe Cicero ſcribit: licebat enim reo antequam ſententiæ perferebantur, exſilio ſpontaneo publicum iudicium ſubterfugere. An de hoc

Pro Corn. Balb.

hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo quem paulò pòst consulem Drusi iussu violatum inquit, nõ posse intelligi, ex Ciceronis Officijs manifestum est: quia ille gloriari solebat se sine vllo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima. quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat.

7 Leges sunt rogationes, quas populus Romanus vniuersus, consulibus, vel alio patricio magistratu rogante, iussit. Plebiscita, quas plebs tributis comitijs sine patribus, tribuno plebis rogante, sciuit. Plebiscitorum nomẽ cum legum auctoritate fuisse confusum post Hortensiã legem, qua ea, quæ plebs sciuisset, omnes Quirites tenerẽt, sancitum erat, ex scriptoribus manifestum est. at locus postulat, vt ea quæ de legum ferendarum more ex veterũ auctoritate obseruauimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis consultabat, ne quid contra populi rem aut voluntatem sanciret, ne pugnantia capita simul ferret, néue quid, quod vetus aliqua lex iussisset, si ferretur, infirmaret (abrogabat tamen noua lex si perferretur veteri, præterquam sacratis) ne curationem, potestatem, commodu'mue aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret, ne pluribus de rebus, quæ nõ eiusdem generis essent, vna rogatione perferretur. Scriptam ita legislator Reipubl. studiosus antequam promulgaret, senatum consulebat, popularis verò contẽta senatus auctoritate, legẽ rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eo consilio, vt inspiceret qui vellet, & iudicio suo disquireret, non solùm vt intercederet antequã ferretur, verùm etiam an antiquanda an iubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinũ, hoc est, per trinas nundinas. cùm enim nundinarum caussa ex agris ciues in vrbem conuenirent, per trinundinum leges patere, vt à rustica plebe ter legi cognosciq́. possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum conuocabat: ibi cùm legẽ præco subijciente scriba recitasset, tũ quidẽ primùm qui legẽ rogabat, populo suadebat,

Licinia. Aebutia. Cæcilia. Didia.

Dionysius. Ci. Philip. 5. pro domo sua

vt rogationem acciperet, sed post eum alij: primùm priuati, per mittente magistratu (nec enim aliter concionari priuatis licebat) inde magistratus, ne si priuati eos qui magistratum gerebant, antè audissent, ab ijs dissentire nõ auderent. tum quidem si qui legi intercedere (quod proprium tribunis pleb. erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, potuerunt, dum sitella deferebatur, dum æquabantur sortes, dum sortitio fiebat. Tribubus vel centurijs in sortem coniectis, quę prior exibat, pręrogatiua dicebatur. populo tabellę binæ distribuebantur, quarum altera quæ abrogabat legem A. hoc est, antiquo, id est, antiqua volo, noua non probo: altera V. R. hoc est, vti rogas, habebat. Atque cùm centuria siue tribus tabulam pro sua quisque voluntate in cistam coniecisset, suffragia in vtramque sententiam dinumerabantur, numerusque eorum punctis notabatur, vnde eius centuriæ vel tribus sẽtẽtia dignoscebatur, eaq́ à præcone renuntiabatur. & eadem in reliquis tribubus aut centurijs seruata, ex maiore tribuũ centuriatu'mue numero vel antiquabatur lex, vel sciscebatur. accepta omnium ciuiũ iureiurando confirmabatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legique nomen factum est à gente legislatoris. Contra si qua lex rogata esset, ea ex senatusconsulto à populo abrogabatur.

8 Abrogare hoc loco pro obnuntiare positum esse nullo exemplo videtur: obnuntiare enim consul tribuno, non intercedere poterat. Obnuntiabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente fulgur aut tonitru obseruatum erat, nuntiabat, quod solum magistratui licebat. At à Philippo consule fuisse Liuio Druso obnuntiatum, ex eo verisimile est, quòd is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quòd Liuiæ leges omnes vno senatus consulto tollerentur. nempe huiusmodi legibus non videri populum teneri senatus decernebat, quæ contra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis, in priuato, vel in magistratu aliquo ad concionem ad populum admittendo, vel ab eadem prohibendo tanta potestas erat, vt non solùm de

rostris concionantem, sed etiam de curru triumphantem detrahere tribun. pleb. licuerit, vel etiam ad supplicium si liberet ducere. propterea quòd, cui vellet, manus injicere sacratis legibus poterat: ipsi, cùm sacrosanctus esset, nemo poterat.

ARGVMENTVM CAPITIS XVIII.
LIB. III.

Italici toties promissa ciuitate delusi, quod legibus Fuluia & Liuia obtinere non poterant, hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIVS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud scriptores inuenio. Sociale: quia cum socijs populi Romani gestũ est. Marsicum: quod à Marsis primo commotum. Italicum, ab Italica vrbe, quo nomine Corfinium dictum est, Strab. lib. 5. quia illo pro arce & concilij loco Itali hoc in bello contra Romanos vtebantur. DCXXVIII. M. Fuluius Flaccus consul ad spem ciuitatis donandæ primùm socios erexerat, hoc est, vt perrogata quam promulgauerat lege, tribum & honorum petitionem consequerentur. atq. Fuluius ægrè compulsus est, vt in curiam veniret, deinde partim monenti, partim oranti senatui, vt ab incepto Reipublicæ tã perniciosò desisteret, responsum non dedit. quare decreta ei prouincia Gallia, senatus illum ab eo consilio auocauit, ipseque cum triumpho domum reuersus, se socium C. Graccho adiunxit, cum quo in eadem seditione à L. Opimio, vt dictum est, occisus fuit. DCXXX. Liuius Drusus eandem DCXXXII. legem perferre conatus est: sed ei ciuium, in quod incurrerat, odium impedimento fuit. Ergo Italici bis tanta spe deiecti, facta inter populos coitione aduersus populũ Romanum coniurarunt. quare populus Romanus saga DCLXII. sumsit, ac bellum aduersus Italicos iussit, Sexto Iulio Cæsare & L. Marcio Philippo coss. anno DCLXII.

1 Municipiorum duplex apud Romanos scriptores genus inuenio: primum quod iure suo vteretur, & tantũ munus honorarium inter ciues Romanos obiret, hoc est, honoris caussa in legione stipendium faceret, vt ciues, non vt socij in auxi.ijs: illaque municipia sine suffragio dicta sunt. Alterum genus municipiorum fuit eorum,

quibus cum suffragij latione ciuitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat. sed illi legibus suis spoliabantur, Romanis obstringebātur. hinc mun cipalia prodigia vocat duces Italici belli ex municipijs oriūdos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompam, & cæremonias Dionysius latè describit. Consules die initi magistratus, Iouis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictā ferias celebrabant, Ioui Latiali sacrum solenne in monte Albano faciebant.

lib. VII.

3 Asculanum ciuem pro obside Italici fœderis ductū in vrbem aliam, quidam indicauerat Seruilio Cæpioni pro consule agenti in Apulia, qui properè oppidum ingressus, Asculanosq. solenne patrum celebrantes minis deterrere conatus, ab eis interficitur, quòd defectionem proditam intelligerent: simulque Fonteius eius legatus, & quotquot erant Asculi ciues Romani, atque bona eorū direpta sunt. Itaque aperta iam coniuratione omnes arma corripiunt, Marsi, Peligni, Vestini, Marrucini: eos sequuntur Picentes, Frentani, Irpini, Pompeiani, Venusini, Appuli, Lucani, Samnites auiti hostes, Latini, & quidquid populorum vltra Lirim vsque ad sinum Adriaticum habitabat. Vtrimque armantur copiæ ad centum millia hominum, & à populo R. vtrisque coss. L. Cæsari, & Rutilio Lupo imperium datum est.

4 Q. Popedium Silonem huius belli ducē fuisse Appianus etiam & Orosius testantur, qui dum transfugæ fidem magna fraude sibi præstruxerat, cum maiore perfidia Cæpionem in insidias cum comitatu suo pertractum occidit. Popedij exercitum Cæcilius Metellus adortus prælio vicit, in quo etiam ipse Popedius cæsus est.

5 Licinius Crassus Cæsaris legatus à M. Lamponio Italicorum duce, octingentis ex eius exercitu occisis, fuga in Grumentum Picentinorum oppidū compulsus est.

6 P. Rutilius Lupus consul vnà cum C. Mario legato duos pontes non longè inter se distantes super Lirim cōstruxerat, ad traijciendas copias, quibus Vettius Cato Marsorum dux sese cum exercitu opposuit: cumque propius ad Marij pontem mouisset, insidias noctu circa P. Rutilij

Rulilij traiectum, quem ipsi permisit, disposuit. cæsis itaque multis, multos in flumen præcipites agit. Rutilius consul in capite saucius, paulò pòst ex vulnere moritur. Marius vbi eam cladem ex cadaueribus prono flumine ad sua castra delatis intellexit, properat ad hostiū castra, eaque expugnat, & calamitatem acceptam castigat. Cōsulis cadauer in Vrbem relatum, magnum luctum ciuibus & consternationem attulit. quare Senatuscónsultum factum est, vt posthac defunctorum corpora ibi sepelirētur, vbicumque cecidissent. ita Appianus.

7 L. Iulium Cæsarem consulem à Vettio Catone, cæsis M M. in Aeserniam populi Romani sociam vrbem compulsum fuisse, Appianus scribit, eundémque, copijs vndique contractis, contra Samnites feliciter pugnasse, & ob eam victoriam Romæ saga esse posita Orosius etiam testatur. quare hìc alios esse secutum Annales Florum oportuit, qui ea de L. Iulio Cæsare scribit, quę alij de Rutilio Lupo memoriæ prodiderunt. accedit ad criminationem Flori, quòd Annales consulum, hunc Iulium Censorem cum Licinio Crasso in proximum annum nuncupent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur. lib. 5. cap. 17.

8 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiam ciuitatis donatione fuisse præoccupatos alij scribunt. sed L. Porcium Catonē consulem rebus prosperè gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum ad Fucinum lacum expugnat, fraude C. Marij, cuius patris victoriā Cimbricam Cato dicterijs extenuauerat, in turba occisum esse Orosius scribit. Appianus. lib. 5. cap. 17.

9 A. Gabiniū aduersus Lucanos bene pugnasse, multa oppida expugnasse: sed dum castra illorum obsideret, interijsse, apud alios scriptores obseruaui.

10 Sulla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorū castra expugnauit. ipse tot successibus inuitatus, & cùm post præturam etiam hoc bello feliciter gesto illustratus esset, consulatum in proximum annum petijt, eumq. honorem vndequinquagesimo ætatis anno omnium pænè ciuium suffragio assecutus est.

11 Pompeius Strabo consul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitauerant, edomuit: cùm enim diu

obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta III. millia, Asculo occupato, præfectos & centuriones, cunctosq. principes eorum virgis cecidit, securique percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphauit, &, teste Appiano, de Marsis, cùm neque de Marsis, neque sine Marsis antea triumphasset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeij Magni, ipse post biennium bello ciuili Cinnano fulmine ictus interijt, lectum eius populus diripuit, corpus vnco
Valer. Max. Velleius II. DCLXV. traxit. Hanc inuidiam sibi conflauerat, quia Q. Pompeiũ Rufum Sullæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquamdiu inuita ciuitate obtinuerat, accipiendum contendentem, seditione quam ipse Strabo excitauerat, sacrificare incipientem adorti, iñ modum hostiæ mactauerant; & hoc primùm anno & Strabone auctore, sanguine consulis Romanorũ militũ manus contaminatæ fuerũt.

ARGVMENTVM CAPITIS XIX.
LIB. III.

SVmmatim seruilia bella recenset, ab Vrbe liberata vsque ad annum DCLIV. *quo in Sicilia per M'. Aquillium proc. cum seruis debellatum est.*

COMMENTARIVS.

Herdonius Sabinus conuocatis ad arma exsulibus, & seruis ad libertatem, Capitolium noctu occupauerat anno CCXCIII. quod dum Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit; & Herdonius eo in prælio interfectus est.
Liu. lib. 3. eodem etiam tempore laborabatur in Vrbe magno motu inter patres & plebem, C. Terentio Arsa tribuno plebis legibus in patrum seruitium promulgandis omni studio incumbente.

1 Tumultus propriè est ex subito bello tanta perturbatio, vt maior inde timor oriatur; dictus quasi timor multus. Tumultu ex Senatusconsulti decreto iustitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus
Philipp. 8. habebatur tam in Vrbe, quàm in Italia.

2 Tres consules in Sicilia rem gessisse contra seruos
DCXIX. DCXX. inuenio: C. Fuluium Flaccum; quo euentu tamen, quia rerum memoria hîc perijt, parum compertum habeo. L. Pisonem

Pisonem Flacco successisse, qui octo millia seruorum interfecit, quos capere potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitiuis debellauit, ac bello confecto prouinciam ordinauit. Hîc igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est. DCXXI. Cic. Verr.

3 Ouatio minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, cùm aut bella non ritè indicta, nec cum iusto hoste gesta essent, aut cùm hostium nomē humile & indignum triumpho, vt seruorum, piratarumque videretur. Ouans nec curru vectus, nec trabeam, nec togam pictam indutus pedibus, Vrbem exercitu præeunte ingreditur, vt Dionysius (qui pedestrem triumphū vocat Ouationem) testatur. itidem Massurius Sabinus apud Gellium prodidit: sequentibus eos non militibus, sed vniuerso senatu. Myrtea coronatos fuisse & vsos qui ouātes ingrederentur, vt qui triumphantes veherentur, laurea; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testantur. Ouationem Plutarchus a boue, quam immolabant ouātes, vt triumphantes in Capitolio taurum, dicta esse contēdit. Gell. lib. 5. lib. v. Plutarch. in Marcello.

M'. Aquillium consularem (fuit enim collega Marij v. consulis anno DCLII.) ouantem de bello fugitiuorū in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. Hic postea legatus à Mithradate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est. II. de Oratore

ARGVMENTVM CAPITIS XX.

LIB. III.

Gladiatores Spartaco duce, aliquādiu bellū dubio Marte gerūt cum Romanis, sed tādem à M. Crasso proprætore debellātur.

COMMENTARIVS.

Gladiatores serui erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebantur, vt cùm munus gladiatorium à magistratu ipsi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redemti in arena depugnarent, ea quidem necessitate, vt vel aduersarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur, idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpius victores libertate & missione digni haberentur, & rude à prætore donarentur, qua accepta ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Caussam

tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Iulius Capitolinus duplicem refert: vnam, quòd ita hanc deuotionem contra hostes factam putarent, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum Fortunam satiarent: alteram & verisimiliorē, vt tam cruento spectaculo ciues Romanos adsuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui à quodam Spartaco Thrace persuasi, vt pro sua potius libertate, quàm pro spectatorū voluptate dimicarent, effracta custodia, & armis quæ viatoribus obuijs eripuerant, instructi, Vesuuium montem occuparunt. Eorum qui ab ergastulo eruperunt, numerū varij variè recēsent. Plutarch. in Crasso ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας, Appianus ἑβδομήκοντα μονομάχους, Liuius, Eutropius, Orosius LXXIIII. recensent.

In ciuil. bell.

2 Claudium Pulchrum legatum habet Epitom. 95. κλώδιον στρατηγὸν Plutarch. LXXIIII. gladiatores eo, quo noster Florus refert, stratagemate à Clodij obsessione elapsos, eosq. aliquot eius cohortes nec opinantes aggressos loco pepulisse, testatur etiam Frontin lib. I. cap. v.

3. P. Varinium Glabrum prætorem Spartacus magno prælio vicit, eiusq. equo, ornamentis & lictoribus potitus est. Furium eius legatum cum duobus millibus profligauit; Cossinium alterum eius legatum apud Salinas lauantem ex inopinato ferè oppressit, eiusque impedimētis & castris potitus, fugientémque exercitum assecutus, occiso Cosconio fudit fugauitque. Hinc iam celebrior factus Spartacus, affluente vndique turba, exercitum LXX M. collegit.

4 Thurij vrbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluuium, antea etiā Sibaris dicta, vbi Herodotus historiā suā scripsit, & mortuus sepultusq. est, Thucyd. l. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio consule vnà cum XXX M. fugitiuis oppressus & occisus est. atque manibus eius parentauit Spartacus, trecentosque ex Gellij & Lentuli coss. exercitu captiuos Crixo inferias misit.

Appianus bell. ciuili. lib. primo.

6 Muneratores & munerarij dicebantur qui ludos gladiatorios populo, emtis à Lanista gladiatoribus

suo

suo sumtu exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Apēninū in Galliā properaret, Gellius cōsul præoccupato itinere eum exclusit, Lētulus consul à tergo eius vestigijs inhærebat: sed ille singulos per occasionē aggrēssus repulit, quibus trepidè fugiētibus eorū castris cum omnibus simul impedimētis potitus est.

8 C. Cassius Galliæ Cisalpinæ prætor circa Padum cum decem millium exercitu erat, qui Spartaco obuiam profectus, ac prælio cōmisso fugatus, & ægrè elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarij gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur. Retiarij dicti erant, quia reti variè suos aduersarios implicabant & capiebant.

ARGVMENTVM CAPITIS XXI. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Sullæ imperium per Sulpicium tribunum plebis abrogat. Sulla armatus Vrbem inuadit, Marium & eius factionem expellit. Sulpicium occidit. Cinna Mariū exsulem reuocat, vterq. crudelissimè Senatū lacerat. Sulla ex Asia reuersus, omniū crudelitatē cruēta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIVS.

L. Cornelius Sulla natus familia nobili, sed iā maiorū ignauia extincta (sextus enim erat à Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) diu ita se gessit, vt nullam petendi consulatus rationem habere videretur: deinde post præturam bello illustratus Italico, & antè in Gallia & Numidia legatione sub Mario, qua eminentissimos hostium duces fuderat, ex successu animum sumsit, peténsque consulatum, pænè omnium ciuium suffragijs anno ætatis vndequinquagesimo cōsul creatus, Asiamque & Mithradaticum bellum sortitus est. C. Marius incredibili ardens eius belli gerendi cupiditate, P. Sulpicium tribunū pl. impulit, vt lege lata Sullæ (qui adhuc in Cāpania socialis belli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, atq. in se transferret. Quam legem cùm P. Sulpicius Q. Pompeio consule & Sullæ collega aduersante ita tulisset, vt filium etiam consulis Sullæ generum occideret: Sulla irritatus Romam exercitum deduxit, & inimicis prælio superatis, Vrbem ingressus,

ingressus, arcem Capitolinam tamquam victor insedit, atque ex Senatusconsulto XII. inimicos suos hostes iudicatos Vrbe expulit, inter quos P. Sulpicius legislator, serui indicio extractus è villa, occisus est. Sulla deinceps statum ciuitatis ex sua sententia ordinauit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Sullani ipsum insequerentur, vt vitæ suæ consuleret, se in Minturnensium paludes demerserat. inde equitum strepitu territus emergens deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnenses eius dignitatem reueriti, ipsum dimittunt, & officijs fugientem prosequuntur; ille se in lembum piscatorium conijcit, & inter nauigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela conuertisset, naufragus & exsul ab ea prouincia, vt hostis populi Romani, à prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus iaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidijs vnà cum socijs elapsum recipit, & in Cercinam insulam nauigat. Cùm ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erat, & Cn. Octauium consules nouis seditionibus turbare rempublicam, Cinnamque, consulatu ipsi per vim abrogato, eiectum, Italiam petit, & Cinnæ se coniungit, & reditu suo Senatum cunctum pænè deleuit.

Cic. Pisoni.

Plutarchus in Mario. Appian. de bello ciuil.

2 Alteram caussam huius seditionis inuenio, quòd cùm ciuitas aliquot Italicis ita data esset, vt non in XXXV. tribus veteres noui ciues censerentur, sed in nouas alias decem conscriberentur, ne nouorum ciuium multitudo ac potentia, veterum in comitijs auctoritatem labefactaret: Cinna tamen, vt ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes in XXXV. tribus distributurum esse professus est. quo nomine ingentem ex tota Italia multitudinem Romam acciuit. cùm autem hanc rogationem per vim perferre vellet, à Cn. Octauio collega, qui veterum ciuium caussam susceperat, per seditionem Vrbe pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas ciuitates circumiret, ex Senatusconsulto magistratu abdicatus est. In eius locum L. Cornelius Merula flamen dialis factus, qui capta Vrbe à Cinna & Mario, cùm se consulatu abdicasset, incisis

venis, ſponte vitam finiuit, nec alius flamen dialis intra annos duos & ſeptuaginta ſuffectus eſt, teſte Tacito lib. 4.

3 M. Antonius orator conſul fuit cum A. Poſtumio Albino anno DCLIIII. Cenſor cum L. Flacco anno DCLVI. hunc Cicero vt eloquentiſſimum, prudentiſſimum, ſapientiſſimumque virum vbique commendat, atque is eloquentię gloria omnes honores populi ſuffragijs aſſecutus eſt. Cum autem Mariani & Cinnani milites, vt ab ijs percuſſores ad M. Antonium immiſſi in eius cubiculum irrumperent, aliquamdiu ſua eloquentia ipſorum mucrones in ſe diſtrictos cohibuit: ſed à superuenıente Annio caput eius præciſum eſt, quod ſuis manibus inter epulas Marius per ſummam animi ac verborũ inſolentiam aliquamdiu tenuit, & deinde in roſtris exponi iuſſit.

4 L. & C. Cæſares fratres occiſos eſſe Appianus refert, Atiliumq́. Serranum Lucij germanum: item C. Numitorium, & M. Bæbium in via obuios eſſe trucidatos. P. Craſſus in fuga filiũ interemit, ne veniret viuus in poteſtatẽ perſequentiũ, quos ne ipſe quidẽ effugere potuit.

5 Q. Catulus, qui Cimbrico bello Marij collega fuerat, dum ſibi moriendum eſſe intellexit, vt ſe à ludibrio inimicorum vindicaret, in cubiculo ſuo recens calce illito necdum perſiccato, prunis ingeſtis ſponte ſua ſuffocatus eſt. atq. ita trium ætatũ tres oratores, M. Antonius, Cic. in Brut.
Q. Catulus, C. Iulius crudeliſsimè ſunt interfecti.

6 Plutarchus in Mario, ὅσους ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσειε μηδὲ ἀντασπάσαιτο, τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς.

7 Marius conſul VII. renuntiatus, intra dies quàm inierat tredecim, morbo laterali & phreneſi conſumtus eſt, cùm ageret annum ſeptuageſimum. Quarto etiam conſulatu ſuo L. Cinna cùm bellum contra Sullam ab Aſia victorem reuertentem pararet, dum milites ſuos vt in Dalmatiam traijcerent per vim, vt Sullæ venienti occurreret, cogere vult, ob nimiam crudelitatẽ ab exercitu ſuo lapidibus Ancone conciſus eſt. Plutarch. ita: Cn. Pompeius qui poſtea Magnus appellatus eſt, iuuenis in caſtra Cinnæ venit, à quo cùm eſſet falſo crimine notatus,

tatus, clam fugit: eo nusquam comparente, creditum est eum à Cinna fuisse interemtum. ita que qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, eum impetu facto occiderunt.

8 Sulla compositis transmarinis rebus in Italiam cum xxx. millibus armatorum aduersus cc. millia & amplius hostium Brundisij appulit, atque hoc in bello insignem animi fortitudinem ostendit, quòd dum per triennium Cinnanæ Marianæq. partes Italiam obsiderent, eius vxorem, familiamq. vix fuga seruatam vrbe eiecissent, bona publicassent, atque domum eius diruissent: tamen sibi frāgendum hostem prius, quàm inimicos ciues vlciscendū existimaret, nec interea se ijs bellum illaturum dissimulauerit. Q. Metellus Pius & Cn Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus se ad Sullam contulerunt: missis legatis qui de pace agerent, ijsque ab consule C. Norbano violatis, Sulla ad Canusium cum Norbano signa confert: desiderata sunt ex Norbani exercitu vi M. ipse Capuam fugit.

9 L. Scipio alter consul, dum spe pacis à Sulla duceretur, interea per Sullanos eius exercitus sollicitatus, signa ad Sullam deserto consule transtulit. Scipio & filius cùm interimi possent, incolumes dimissi sunt. L. Scipio fluctibus Reipublicæ ita expulsus, Massiliæ postea in exsilio vixit, & à Sulla inter proscriptos relatus est.

10 Marius iste, filiu'sne Marij vii. consulis, an nepos fuerit, ex auctorum ista tradentium varietate mihi incertum est. Appianus fratris Marij filium xxvii. annos natum, cùm consul crearetur, fuisse scribit. sed Velleius, Plutarchus, Eutropius, & alij C. Marij filium prodiderūt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortasse per adoptionem. ipse à Sulla non procul à Præneste ad Sacriportum prælio superatus fugit, & fune in mœnia subductus est. Sulla Præneste circumuallauit, atque obsidioni Lucretium Offellam præfecit. Marius cùm Prænestini se dedidissent, per cuniculum captabat euadere, septus vndiq. ab exercitu, mortem sibi consciuit, cū Pontio Telesino fugæ comite stricto vtrimque gladio concurrens: quem cùm occidisset, ipse saucius à seruo impetrauit, vt se occideret. eius caput ad Sullam missum pro

rostris positum est. atque Sulla hac victoria elatus, Felicem sese deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterùm consul cũ Cinna IIII. consule esset, ne quem collegam sibi in Cinnæ à militibus suis cæsi locum sufficeret, auspicijs sæpe impeditus fuit, atque ideo solus per totum annum consulatum gessit; proximo deinde anno tertiùm consul cum C. Mario creatus, à Metello Pio non procul à Fauentia superatus, copijs suis spoliatur, ipse in Siciliam fugit, ibi à Põpeio captus, cum muliebriter etiam fleret, interfectus est.

12 Marij consulis iussu L. Damasippus, vel vt scribit Appianus, Brutus, prætor vrbanus cùm Senatũ vocasset, omnem quæ in Vrbe erat nobilitatem trucidauit: inter ceteros P. Antistium Cn. Pompeij socerũ, C. Papirium Carbonem consulis fratrem, L. Domitium, & Q. Mucium Scæuulam Pontificem maximum, fugientem in ædes Vestæ, in vestibulo occidit. omnium cadauera in Tiberim proiecta sunt.

13 Villa publica domus amplissima erat in campo Martio, in qua hostium legati, quibus in Vrbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur. VII. millia peditum Sullę iussu in ea iugulata esse D. Augustinus scribit. Valer. Max. quattuor legiones in villa publica fuisse trucidatas numerat, Liu. VIII. millia, Plutarch. VI. millia. de ciuit. Dei lib. 3. cap. 28. lib. 9. cap. 2.

14 Sulla debellatis inimicis, cùm Vrbem per suos milites occupasset, proscriptionis calamitosissimæ inuentor fuit, qua præmium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiumque indicibus, & pœnam eandem abditos cælantibus interminabatur. Senatores primùm octoginta, equites MDC. proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum iure lege lata priuauit, aditumque ijs in Senatum obstruxit, ac vt suam tyrannidem maxima potestate confirmaret, se Dictatorem perpetuum dici per L. Flaccum interregem curauit. atque cùm per annos tres multa hominũ millia morte, multa, atque omni contumeliarum & iniuriæ genere acerbissime vexasset, Italiam & totam rempubl. rerum nouarum studio perturbasset, demisso à se publico præsidio, palam

in foro dixit, se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere. ipse proximo à Dictatura abdicata anno, ex pediculari morbo perijt annos natus sexaginta. magnus eius funeri honos habitus est, atque ipse in cāpo Martio, frustra repugnante Lepido consule, sepultus est.

ARGVMENTVM CAPITIS XXII. LIB. III.

Q. Sertorius proscriptus in Hispania vlteriore ingens bellum mouit, sed domestica fraude octauo demum anno occisus est.

COMMENTARIVS.

Q. Sertorius desperatis Marianorum rebus in Hispaniam vlteriorem, quam prętor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sulla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorium primùm Carthaginem nouam, inde in Mauritaniā compulit: pòst cum eo recedente ad Pityusam insulam nauali prælio decertauit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit nauigandi ad insulas Fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremę versus occidētem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vellent, auocatus est; & inde victor in Lusitaniam reuersus, eam ad bellum impulit, atq. armauit. & vt multorum animos sibi religione quadam adstringeret, in castris ceruum album tamquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur, in somnis nuntiari simulabat.

1 Sulla Dictator consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam cōtra Sertorium misit, qui vel ætatis vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius eius legatus ab Herculeio quæstore Sertorij victus & occisus est. Itidem Manilius proconsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infeliciter cū Herculeio pugnauit, castrisq. exsutus in oppidum Ilerdam penè solus refugit.

2 Cum Q. Metellus impar aduersus Sertorium videretur, visum est Senatui, Cn. Pompeio priuato adhuc & equestri extraordinem imperium in Hispaniam dare, qui, Gallis ipsius iter in Hispaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit. primum impetū Sertorij

victoris

victoris nouis quidem militibus, & multò paucioribus numero ad Lauronem sustinuit. Lauronem Sertorius inspectante Metello accendit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magno cum exercitu ad Sertorium venerat: Sertorius & Perperna coniungunt copias: iste cum Metello congressus fusus fugatusque est, ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum profligauit. iterùm ad Seguntiam Sertorius Pompeium, Metellus Perpernam fudit. tertiò cum se in Metellum Sertorius intulisset, superueniente Pompeio recessit; ac laboriosissimo bello ægrè tandẽ repulsus est Sertorius: eius quæstor L. Herculeius à Metello cum omni exercitu concisus est.

4 Perperna Sertorio ex coniuratione domesticas insidias struxit, epulantem & accubantem confodiunt. Perperna exercitum Sertorij occupauit, & prælio cũ Pompeio congressus, victus est; dum fuga salutem quærit, ab equitibus suis ad Pompeium vt percussor Sertorij retractus est. atque dum vociferaretur multa se habere, quæ ad Reipublicę salutem pertinerent, Pompeio indicanda: epistolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad inuadendam Italiam inuitauerant. Pompeius statim conquisitas omnes epistolas, ac ne lectas quidem aut inspectas comburi iussit: quo facto laudem inuenit, & multos à metu, Vrbem à nouo motu liberauit: ipsumq. Perpernam antequam iudicium alicuius rei effutiret, occidi iussit.

5 Calaguris Vasconum in citeriore Hispania oppidum tam pertinaciter Pompeio restitit, quòd etiam vxores suas, natosque in alimentum verterint, & cadauerum reliquias salierint. hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potiùs quàm ciuile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumpharũt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Rom. ante diem quàm consulatum iniret, curru Vrbem inuectus est pridie Kalend. Ianuar. DCXXCII. Valer. Max.

ARGVMENTVM CAPITIS XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Sullæ leges abrogare conatur, nouo motu perturbat Rempublicam. ipse profligatus, in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIVS.

M. Aimilius Lepidus consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Sullæ iam mortui rescindendis promulgauit, vt qui à Sulla proscripti fuerant, & ciuitatem, & bona sua recuperarent; cui cùm Catulus collega, & boni omnes aduersarentur, Lepidus à Senatu iureiurando adactus, bellum se patriæ nõ facturum, in Galliam vlteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tamquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus è patricijs Cornelijs Sulla igni voluit cremari: antea enim humari solent. cùm autem ipse victor acerbiore odio C. Marij reliquias ad Anienem sitas dissipari iussisset, timens similem fortè casum corpori suo posse accidere, cremari voluit.

2 Consulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commouisset, Galliam citeriorẽ per M. Brutum, eius, qui Cæsarem interfecit, patrem, obtineret, infesta signa patriæ intulit. Pòst autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à se Mutinæ occiso Senatum certiorem fecisset, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit. hunc verò motum intra vnam æstatem oppressum fuisse Eutropius testatur.

3 Miluius pons supra Tiberim via Flaminia ab Vrbe plus minus duobus millibus passuum distat in occasum æstiuum. exstructus est à M. Scauro censore Sullæ tempore, vt Ammianus scribit.

LIBRI QVARTI CAPVT PRIMVM.

Catilinæ & sociorum ipsius coniurationem exponit, & Ciceronis consulis in ea opprimenda vigilantiam, de hinc Catilinam à C. Antonio consule cum suo exercitu cæsum esse.

COM-

COMMENTARIVS.

L. Sergius Catilina patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Pisone coniurauerat, cumq. priore anno repetũdarum interrogatus, hoc anno ambitus insimulatus, repulsam consulatus tulisset, cũ P. Lentulo & C. Cethego prætoribus, atq. alijs multis de cæde consulũ & Senatus, incendijs Vrbis, & opprimenda Republica coniurauit.

1 Q. Curius flagitijs atque facinoribus coopertus, quem censores senatu probri gratia mouerant, homo uanæ & futilis linguę, coniurationis secretę apud Fuluiam, cum qua ei vetus stupri consuetudo erat, effutiuerat, ea, quæ, & quomodo audiuerat, compluribus narrauit, ipséque Cicero consul multa pollicendo pellexit, vt Q. Curius consilia coniurationis Catilinariæ ipsi proderet.

2 M. Porcius Læca à Sallustio nominatur, in cuius domo Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi conditio, tum descriptio totam per Vrbem cædis atque incendiorum constituta est. ipse lege Lutatia, postquã Catilina cum exercitu cæsus esset, ex indicio L. Vettij equitis Romani postulatus, de vi publica condemnatus est.

3 4 P. Cornelius Ser. F. Sulla, & P. Autronius Pætus cum consules in annum DCXXCIIX. designati essent, de ambitu postulati non inierunt, sed in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnauerant. ipsi eo dolore animi exasperati cum Cn. Pisone & Catilina coniurant, & Cottam & Torquatum consules in Capitolio kal. Ian. parant interficere, sed re per indicium cognita, ipsorum consilium diremtum est. P. Autronius & Seruius huius Sullæ frater, de vi publica condemnati sunt. P. Cornelium Sullam Cicero defendit, & Hortensius.

5 L. Vargunteius Senator cum C. Cornelio equite constituerant cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridie Non. Nouemb salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere: sed Cicero per Fuluiam de dolo qui parabatur, certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lutatia de vi publica. L. Cassium Longinum Sallustius inter coniuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consulatis, cõsul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno DCLXXXII. & prætor iterùm, coniurationis per indicia conuictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis seueriore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabinio coniectus est, atque de ijs supplicium, gula laqueo fracta, in Tulliano sumtum est P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romæ tribus Cornelijs regnũ portendi, Cinnam atque Sullam antea, se tertium esse, cuius fatum foret Vrbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonij postea triumuiri vitricus. hinc illud odium M. Antonij & Ciceronis enatum esse verisimile est, teste Plutarch. in Antonio.

7 VI. Idus Nouemb. Cicero Senatum in Iouis Statoris ædem conuocauit: venit eôdem Catilina, eique nullus senator assidere voluit: eaque pars subselliorum, ad quã ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero cõsul, siue præsentiam eius timens, siue ira commotus orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Vrbe egredi iussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus & fascibus, imperij insignibus adhibitis, ex Vrbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quàm Catilina profugisset, Cicero orationem alteram ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quod Catilina ex Vrbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes iudicauit. Tertia deinde exponit, quid in Senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrarijs sententijs Cęsaris & Catonis ita disputat, vt non obscurè in seueriorem inclinet.

ARGVMENTVM CAPITIS II. LIB. IIII.

CAesar, Pompeius, Crassus coitione sibi dominationem confirmabant: Crasso à Parthis cæso, Pompeij & Cæsaris necessitudine ob Iuliæ mortem abrupta, cùm Cæsar priorem, Pompeius parem non ferret, ciuilibus armis cum totius orbis & Vrbis calamitate socer & gener contendunt. Pompeius in Aegyptum fugiens, perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis

inimicus Rempublicam occupat, & inuidia affectati regni, optimatium conspiratione, post triennium in Senatu XXIII. vulneribus confectus est.

COMMENTARIVS.

M. Marcellus consul Cæsaris inimicus anno DCCII. ad Senatum retulit, vt Cæsari antequam eius dominatio imperij continuatione confirmaretur, abrogata lege Pōpeij & Crassi, successor daretur, vt exercitum dimitteret, & ne eius absentis in petitione consulatus ratio haberetur. sed Ser. Sulpicio eius collega & tribunis pl. summa ope contrà tendentibus, nemo in Marcelli sententiam pedibus iuit. Sequenti deinde anno cùm Cæsar veritus ne C. Marcellus consul (qui Marcelli patruelis erat) efficeret, quod ille non potuisset, L. Paullum eius collegam talentis mille quingentis sibi deuinxit, vt ne quid contra se contēderet, sed C. Curionis trib. pl. obæratissimi operam, antea consilijs suis aduersantem, maiori mercede redemit, qui cùm de dimittendo Cæsaris exercitu referretur, ita quidem consensit, si & ceteri quoque ab armis discederēt (qua exceptione Pompeium notabat, qui post consulatum secundum in Hispania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam proconsul ad Vrbē erat) atque amici Pompeij ne in eam sententiam discessio fieret, obsistebant. Quod verò duobus prioribus annis aduersarij Cæsaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello coss. anni DCCIIII. initio perfectum est. Etenim in sententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipsius Pompeij ore promere videbatur, S. C. factum est, vt nisi ante certam diem Cæsar exercitū dimitteret, eum aduersus Rempub. facturum videri: intercesserunt M. Antonius, & Q. Cassius tribuni plebis; itaq. dè imperio Cæsaris & de trib. plebis intercedentibus, acerbissimè instigante Pompeio est decretum. Factum etiam Senatusconsultum ante diem VII. Idus Ianuarias, darēt operam coss. prætores, tribuni pl. quiq. consulares essent ad Vrbem, ne quid Respubl. detrimenti caperet. Tribuni pl. statim seruili habitu ab Vrbe fugiunt, & Cæsarem, qui Rauennæ suis postulatis responsa exspectabat, conueniunt.

1 Q. Metellus Celer consulis Afranij collega fuit, Dione teste, & vterq. consulatum Pompeij auxilio, cuius legati in Asia fuerant, consecutus est. Q. Metellum Creticum Pompeio inimicum fuisse, quia ornamentum eius triumphi subduxerat, ereptis per tribun. plebis eius captiuis, suprà capite VII. lib. III. exposuimus. eundē hoc anno in Galliam ob motum Heluetiorum, legatū fuisse missum cum L. Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in primo ad Atticum scribit.

2 Cùm Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, vt quæ in Asia bello Mithradatico singulis regibus ac gentibus dedisset, rata essent, atque ea in se L. Lucullum, cui successerat, & M. Catonem aduersarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adiunxit. Cæsarem, qui abiecto ex Lusitania triumpho, vt priuati eius ratio in comitijs consularibus haberi posset, sua opera consulem creat. Crassum alijs promissis implet. Ita inter tres ciuitatis principes coitio facta, eaque iureiurando firmata est, fore vt nemo nemini in republica aduersaretur, atque alius alium gratia, auctoritate, atque omni ope in ijs quæ petijsset, adiuuaret. eam coitionem Varro historicus vno libro complexus Tricipitinā vocauit. Dio, Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertiùm sine collega anno DCCI. postquam defensor esse reipubl. cœperat, contendit, vt decem trib. pl. ad populum ferrent, vt absentis Cæsaris in petendo secundo consulatu ratio haberetur. quo priuilegio cùm Pompeius prauitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter priuaret, Senatumque vt contra Cæsarem atrocius consulerēt, animasset, & Cæsari nihil pro æquissimis postulatis quàm iniquissima responsa darentur: Cæsar populi beneficium, suamq. salutem armis sibi asserendam decreuit.

4 More maiorum præsentes & priuati tantùm in Vrbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cæsari dimittendus exercitus, ipseq. inimicorum suorum ludibrio obnoxius, vt priuatus, coactus fuisset primi consulatus sui & administrati in Gallia imperij reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tū Lentulus frequen-

frequenter, simulatque Cæsar ad Vrbem priuatus redijsset, nomen eius delaturos iactauerant. Quare Cæsar inimicorum decretis, tum verbis Antonij & Cassij trib. pleb. incitatus, exercitum ad suam dignitatem contra inimicos tuendam hortatus, traiecto Rubicone, qui Galliam ab Italia diuidebat, Ariminum, quod extra prouinciam eius erat, proficiscitur, & quinque cohortibus, quas tunc solas habebat, vt apud Orosium testatur Liuius, orbem terrarum adortus est. lib. 6.

5 Corfinium oppidũ in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, vt Cæsari succederet, Senatusconsulto, & sine populi iussu decreta erat, xxx. cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obsessum, vt imparatus cõtra Cæsaris exercitum, negligere coactus est. Cæsar die septimo oppido, & Domitio, Vibullioq; Rufo, & aliquot senatoribus potitus, eos incolumes dimisit, & HS sexagies quod Domitius in publicum depositum aduexerat, vt ipsi redderetur voluit, militésque eius apud se sacramentum dicere cum iussisset, eos cum Curione in Siciliam misit.

6 Cùm Pompeio de casu Domitij nuntiatum esset, Luceria Canusium proficiscitur, inde Brundisium cum xx. cohortibus vii. kal. Martij venit, quem Cæsar cum legionibus sex magna celeritate, vt eum in Italia opprimeret, consecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius consules cũ magna exercitus parte, nequid in Italia noui molirentur, in Epirum, Dyrrachium præmiserat. quos ipse, obstructo & munito prius Brundisio, ne Cæsar eius fugam impediret, xvi. kal. Aprilis secutus est. Cæsar postero die oppidum ingressus, & impositis Brundisio custodibus, cùm à prosequendo Pompeio nauium inopia tardaretur, ad Vrbem reuertitur, & Senatum populumque Rom. hoc nouo ciuili bello, & fuga Pompeij consternatum confirmat, seq. pacis & otij publici studiosum testatur: sed cùm frustra hoc se agere experiretur, in Hispaniam contra legatos Pompeij proficiscitur.

7 Imperitè Florus Cæsarem primo eius in Vrbe aduentu, se consulem fecisse scribit: cùm enim victor ex Hispania reuersus Massiliam venisset, se Dictatorẽ à M.

Aimilio Lepido prætore, qui postea triumuir fuit, dictum esse ex lege lata intellexit; quare ad Vrbem profectus, comitia consularia habuit, seque, quia ex legibus ei propter decennium à primo consulatu exactum, consulem fieri liceret, consulem cum P. Seruilio creat. & intra vndecimum diem sese dictatura abdicauit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli caussa seruabatur, cum exsecrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet. hoc Cæsar, frustra obsistente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniamque abstulit, cauillans populum ea religione solutum, quia nihil esset quod amplius de Gallis metueretur, quos ipse perdomuisset. Dio, Plutarch. Lucanus vniuersum ab eo ærarium expilatum scribunt. Plinius cum primo introitu in Vrbem XXVI M. laterum aureorũ; & in numerato pondo CCC M. ex ærario protulisse scribit. illud si lateres aurei librales fuerũt, quinquagies centena & XVIII M. florenorum, istud quinquagies quater centena millia numeramus. Orosius tamen summam istam lib. VI. multò angustiùs contrahit.

Dio, Plutarchus. Appianus, Lucan.

lib. 33.

9 Siciliam Cato obtinebat, eò Curionem cum tribus legionibus Cæsar mittit; Cato eius aduentu cognito, ex prouincia fugit, questus in cõcione se proiectum ac proditum à Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatissimus, non necessarium bellum suscepisset, & a se reliquisq. in Senatu interrogatus, omnia sibi ad bellum apta ac parata confirmasset.

10 Valerium legatum Cęsar cum vna legione in Sardiniam misit. Caralitani simulatque de aduentu Valerij accepissent, M. Cottam proprætorẽ ex oppido eijciunt; ille perterritus quod omnem prouinciam consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæsar septem legiones tribus Pompeij legatis ita adscribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidẽ Varroni vlteriorem Hispaniam cum duabus legionibus cessisse tuendam, quem Cæsar, cum Afranium & Petreium exercitu exsuisset, bello prosecutus est; cumque vna eius legio ad Cæsarem transisset, ipse ab vlteriore itinere interclusus, se cum legione altera Cæsari dedidit.

12 P. Do-

12 P. Dolabella Cæſaris legatus à M. Octauio & L. Scribonio Libone Dalmatia pulſus. C. Antonius ſe Octauio cũ quindecim cohortibus dedidit. Reliquã huius rei hiſtoriam noſter à Lucano poëta lib. 4. mutuatus eſt.

13 P. Atius Varus, quem Cæſar Auximo profugum, Sulmone captum dimiſit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeij exercitu imperatorem agebat. Sed à Curione Cęſaris legato profligatus eſt. Curionis confidentia vſqueadeò eo ſucceſſu confirmata eſt, vt Iubę Mauritaniæ regis cum magnis copijs aduentum, temerè credens mediocres tantùm venire cum Saburra regis præfecto, auſus fuerit excipere: quare ipſe à rege circumuentus & occiſus eſt, exercitusque Cæſaris fugatus. Intercedebant autem Iubæ cum Curione priuatæ ſimultates, quòd legem Trib. pl. promulgauerat, qua regnum Iubæ publicauerat. Iuba hoſtis a Cæſare iudicatur, à Pompeio rex & amicus ſalutatur.

14 Pridie Nonas Ianuarias à Brunduſio Cæſar ſoluit cum ſeptem legionibus, & poſtridie in Epirum appulit, Oricum maritimam Chaoniæ vrbem, eiectis Pompeianis, & Appoloniam Taulantiorum, totamque Epiron recepit. & dum claſſiarios Pompeij milites vndique à littoribus arceret, ad ſummam eos omnium rerum difficultatem coëgit, vſqueadeò vt Bibulus officio maritimo præfectus, frigore & labore confectus, morbo conſumeretur. Cæſar interea per internuntios compoſitionẽ Pompeio offerre non intermittebat, ſed ab illo adulatorum ſuorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis & vna tironum legione, & ſeptingentis equitibus ſupra Liſſum Dalmatiæ Vrbem, fruſtra hoſtium claſſe inſequente appulerat: eò Pompeius vt Antonium ex inſidijs imparatum opprimeret, cum exercitu magnis itineribus proficiſcebatur. Antonius per Græcos de Pompeij inſidijs præmonitus, ſe vno die caſtris continet, & Cæſarem venientem excipit. Pompeius, cùm ſe perſequente Cæſare Dyrrachium recepiſſet, Cæſarem prælio ita vicit, vt ille ob rei frumentariæ inopiam, caſtra inde in Theſſaliam transferre coactus fuerit. Qua de cauſſa Põpeius à ſuis imperator ſalutatus

est. Victus Cæsar, Pompeio non instante & vrgente recentem victoriam, negauit eum vincere scire. Cæsar, Sueton. Plutarch.

16 Scæuæ centurionis scuto ad Cæsarem relato, inuenta sunt in eo foramina (vt Cæsar, nisi mēdosus est liber, scribit) ccxxx. & in vno castello sagittarum xxx. circiter millia à Pompeianis coniecta fuisse; quattuorq; ex illa vna sextæ legionis cohorte (quæ quattuor Pompeij legiones per aliquot horas sustinuerit) centuriones, ipsumq. Scæuam oculos amisisse. ita Suetonius. Cæsar.

17 Crastinus euocatus erat in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat; hic primum lancea in Pompeianos contorta, acies commisit, fortissimeque omnium post Cæsarem se hoc prælio gessisse dicitur, cumque præcipuam ad victoriam eius diei operam nauasse Cæsar credebat. Euocati vocabantur milites, qui semel emeriti, gratia imperatoris sui sponte iterùm militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulnere, & incruentam tali stratagemate promittebat, quòd cùm multo equitatu valeret, equites Cæsaris dextrum cornu à latere aperto aggressuri essent, & à tergo circumuentam aciem perturbatamque propulsuri. Hoc Cæsar metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes detraxit, atq. ex his quartam aciem III M. peditum audacissimorum instituit, quam equitatui Pompeij opposuit, monuitque ne ipsius iniussu pugnarent: in ipsorum namque virtute eius diei victoriam constare. Cùm itaque Pompeiani equites à sinistro cornu erumperent, quartæ aciei Cæsar signū dedit, qui tanta celeritate & impetu se in Pompeij equites contulerunt, dumque facies ipsorum infestis hastis petūt (quod ex Cæsaris iussu ideo faciebant, vt formosos iuuenes deformitatis periculo auerterent) vt nemo eorum consisteret, omnesque conuersi & fuga incitati altissimos montes peterent.

19 Pompeius maxima clade victus, cum duobus Lētulis consularibus, Sextoque filio, & Cornelia vxore in naues è Mitylena recepta, Aegyptū petebat, memor beneficiorum quæ in patrem eius Ptolemæi, qui tum puer

tredecim

tredecim annorũ regnabat, Alexandrię contulerat. Pompeius in Aegyptum delatus, iussu regis Ptolemæi, auctoritate Theodori præceptoris, & Photini, percussoribus Achilla præfecto regio, & L. Septimio milite quondam suo, à quibus nauicula exceptus, antequam in terram exscenderet, occisus est pridie kalend. Octobris, quo die ante annos XIII. de Mithradate & Tigrane triumphauerat. interfectus est annum agens duodesexagesimum pridie natalis sui, teste Paterculo. Cornelia vxor, & Sex. Pompeius in Cyprum refugerunt. Cæsar post diem tertiũ insecutus, cùm ei Theodotus caput Pompeij, & annulũ eius obtulisset (in quo leo gladium gestans sculptus erat) doluit, & illacrumauit. Appianus, Dio, Plutarch. Paterculus, & alij.

20 Cùm classis Cęsaris ab hostibus diriperetur, facibus (quibus insignis illa etiã Ptolemæi Philadelphi bibliotheca deflagrauit) eos submouere coactus est. Pòst commissa ad Pharũ peninsulam pugna, cùm quandam nauiculã, vt suis opitularetur, conscẽdisset, ab hostibus oppressus, se è nauicula coniecit, ac per ducentos passus natans, elata læua, ne libelli quos tenebat, madefierent, paludamentũ mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis, vix ad suos euasit incolumis. ita Suetonius, Hirtius, Dio, Plutar. &c.

21 Theodotus Chius præceptor regis, inopia meliorum etiam in consilium vocatus cùm de Pompeio excipiendo ageretur, ostendit non admittendũ Pompeium, ne Cæsarem victorem irritarent, aut ne sibi Pompeium vt dominum imponerent, sed occidendum: eo enim officio Cęsaris gratiam posse demereri, aut suorum tranquillitati consuli, quia mortui non morderent. atq. ita ex vilissimi mancipij sententia de Magni Pompeij capite decretum est. At Theodotus tum quidem occasione temporum supplicium euasit, sed M. Bruti iussu post quadrienniũ omni cruciatus genere enecatus est. Photinus, cùm eadem in Cæsarem moliri quæ antea in Pompeium crederetur, Cæsaris iussu interemtus est. Ganymedis Arsinoës reginæ præfecti insidijs Achillas est enecatus. at Ganymedes in eodem, quo & rex ipse Ptolemæus prælio cæsus est. Virilia portenta Eunuchos vocat, qui virilitatẽ

sola

sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exsectis.

22 Pompeius bello Mithradatico Pharnacen (quia patrem Mithradatem in gratiam Romanorum ad mortẽ coëgisse credebatur) Bospori Cimmerij regem constituerat: is obseruata occasione, qua Romani inter se ciuilibus armis digladiabantur, patrij recuperandi regni cupidus, Colchida & Armeniam, Cappadociç & Ponti partem in potestatem redegit, Domitium Caluinum à Cæsare ad eius conatus reprimendos missum profligauit, atque hac victoria ferocior factus, reliquas Pōti partes expugnata Amiso occupauit. hinc cùm in Bosporum ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Aegypto venientis in se impetu, sibi subsistendum ratus, cum eo ad Zelam Ponti vrbem congressus, vno prælio fugatus, cùm in Bosporum profugeret, ab Asandro Bosporani tumultus auctore necatus est. Cæsar Mithradatẽ Pergamenum, cuius opera in Aegypto fidelissima vsus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, vt meritò Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnasse, vt eadẽ hora venerit, viderit, vicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reuersus, haud multò pòst VI. kal. Ianuarij contra Scipionem & Iubam Mauritaniæ r gem, in Africam nauigauit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuò confirmauerant, Scipioniq. imperium detulerant. Scipio præliis aliquot & velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, funditur, profligatur, eiusdémque castra, itidem Afranij, & Iubæ regis eodem impetu à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cùm suos, ne cum impetu & ferocia se hostium telis obijcerent, coërceret, ipsique milites ardore pugnæ accenderentur, quidam tubicen iniussu Cæsaris, à militibus coactus canere cœpit; quo facto ab vniuersis cohortibus signa in hostem inferebantur. ita Oppius.

25 Q. Metellus Scipio Pompeij socer erat, ad quem vt proconsularem (erat enim à genero Pompeio, qui solus consul erat, in quinque reliquos menses subrogatus anno DCCI) M. Cato qui prætorius tantùm fuerat, omne imperium detulerat, non semel eius vel peruicaciam vel

arro-

arrogantiam culpatus, quòd Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, & rem dubio Marte periclitandam, quam impetum Cæsaris mora & fame frangendum, vt Cato suadebat, putaret. Victus autem cùm in nauem se coniecisset, in Hispaniam ad Cn. Pompeium fugã cogitabat: sed tempestate ad Hipponem Regium delatus, à P. Sittij classe circumuentus, honestæ morti vocem quoq. adiecit, quærentibus enim hostibus Imperatorem, dixit, Imperator bene se habet, atque se percussum in fluctus intulit. De huius Scipionis prænomine ambiguum esset quid sequereris, quia Appianus vocat Lucium, & Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis auctoritatem habeas potiorẽ, lib. 6. Epist. 1. qui ad Atticum satis testatur, hunc P. Cornelij Scipionis Nasicæ Serapionis filium fuisse, qui anno DCXLI. cõsul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in familiam Metellorũ adoptatus, Q. Cæcilius Metellus Scipio appellatus est.

26 Cn, Pompeius à militibus Cæsaris, qui ne pœnas ob seditionem darent, metu à Cæsare defecerant, accersitus in Hispaniam vlteriorẽ venerat (cui & Sextus eius frater, Labienus, & Varus post cladem Africanam se coniunxerant) magnum reparauerat exercitum, vsqueadeò vt Q. Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos antea Cæsar exercitui præfecerat, iam Pompeij impetum sustinere non possent. quare Cæsar magnis itineribus cum exercitu spatio XXVII. dierum in Hispaniam venit, obsidente Vllam Cn. Pompeio. Cæsar adducto ad Cordubá, quę à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Vlla, quam propè ceperat, auocauit. ipse Atteguam circumuallatam obsedit: eò Pompeius accurrens, equitatum Cęsaris circumuentum propè concidit. Attegua pòst à Cęsare capta est ante diem XI. kal. Martias: ipse Imperator appellatus est. deinde Corduba, pòst Hispalis, postremò Munda pridie Idus Aprilis in potestatẽ Cęsaris peruenerunt. Is vltimo prę lio ad Mundã desperatis rebus etiam de nece cogitasse dicitur: Labienus & Varus in hoc prę lio ceciderunt. quod Liberalibus factum scribit Plutarch. hoc est, ante diem XVI. kal. Aprilis, quo die ante quadriennium Pompeius primum belli ciuilis caussa ab Vrbe profectus fuerat.

27 Munda,

27 Munda, apud quam vltimum prælium à Cæsare gestũ est, teste Lucano, distabat à Corduba passuum millia quinque, quantum ex Strabone & Hirtio colligitur: iste enim Cordubam à Carteia distare CLXX. millia passuum refert: ille Mundam à Carteia millia & quadringẽta stadia, quæ colligunt millia passuum CLXXV. differentia itaque inter vtrumque numerum scilicet quinquẽ millia passuum, spatium quo Munda & Corduba distabant, referet.

lib. 3.

28 Cæsari'sne ad ætatẽ, qui ferè nunc Pompeio morienti æqualis, referendum hoc erit, an ad fortunam Cęsaris, qui iam totius Orientis & Africæ victor erat? postquã enim Pompeius de Oriente triumphauerat, vt nũc Cæsar, nihil vnquam tanta deinceps gloria & imperatoria laude dignum gesserat, quasi iam consenescentis fortunæ fauore destitutus.

29 Quinctum hunc triumphum Cæsaris numerant tabulæ Capitolinæ & Paterculus, quo deuictis Pompeij liberis ex Hispania mense Octobri reuersus, triumphauit, anno DCCIIX. Anno superiori quattuor duxerat triũphos, Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum, in quo etiam Iuba regis filius, is qui historiam scripsit, ductus est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeij liberis victoriam esse subactam obseruaui, semel cùm Lusitaniam post præturam vrbanã vicit, coactus triumphum dimittere, vt pręsens consulatum peteret anno DCXCIII. Iterùm cùm Afranium & Petreium legatos Põpeij, itidẽ Varronẽ exercitibus exsuisset anno DCCIV.

31 In Floro nostro aut verbum, Conseruauit, in contextu prætermissum est, aut diuersus abit ab Hirtio, qui Cęsarem Pompeiæ Fausti Sullæ coniugi, eius liberis, reliquisq. rebus omnia incolumia concessisse scribit. Faustum Pompeij generum, Afraniumq́ue, dũ post cladem Africanam per Mauritaniam in Hispaniam contẽdunt, cum M D. quos ex fuga collegerant, à P. Sittio insidijs exceptos captosq́ue, & ab exercitu eius in dissensione quadam occisos, testatur Hirtius, ita vt ab hac inuidia Cæsarem liberet, eiusdémque sententiæ aliquot etiam

scriptores

scriptores fuisse Suetonius in Cæsare testatur. I. tamen Cæsarem cognatum suum, vt semper sibi infestum, iussit occidi, vt Dio scribit. Afranium autem in Hispania initio ciuilis belli incolumem demiserat: nunc ille iterùm arma cùm contra Cæsarem sumsisset, meritò cæsus videbatur. Faustum Sullam vt Pompeij generum, & hinc vt nouas partes contra se confirmaturum, occidendũ putauit. Orosius autem eadem cum Floro refert de Pompeię & eius liberorum cæde. Lib. 43.

32 Fastigium quoddam ex Liuio refert Plutarch. (quod ipse ἀκρωτήριον vocat) ędibus Cæsaris, quasi honoris caussa & maiestatis, ex senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia vxor eius per somnium ea nocte, quæ cædem eius præcedebat, collabi, maritumque in gremio suo confodi deflebat, teste Suetonio, & Plutarcho in Cæsare. Philipp. 2.

33 Lege Antonia Iulius mensis, qui antea Quinctilis erat, dictus est: quia Iulius IIII. Idus Quinctileis natus erat C. Mario, L. Valerio Flacco coss. anno DCLIII. Cæsar etiam annum correxit, & ad Solis anfractus ex trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante dimensus est, eumque Sosigenis, & Mathematicorum, quos in Aegypto consuluerat, traditione ita ordinauit. vnde annus iste quo etiam nunc vtimur, Iulianus dictus est. Annotauit etiam in Fastis orientium & occidentium siderum dies, in quos Cicero acerbè iocatus est; cùm quidam postridie Liram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex edicto, tamquam eam quoque parendi necessitatem hominibus Cæsar imposuisset. Plin. Plutarch. alij. Plutarch. in Ciceron.

34 Lupercalibus, hoc est, XVI. kal. Mart. cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius consul vnus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti eius diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi reiecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratum etiam gerentes, nudi per Vrbem discurrebant, & obuios quosq. per risum iocumq hirsutis scuticis feriebãt: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebãt, manusq. verberibus tamquã in ludo litterario præbebãt, ad fa-

ad facilem partum grauidis,& ad fœcunditatem sterilibus id cõducere persuasæ. Plutarchus in Antonio, Cic. in Philipp. secunda.

35 M. Brutus & C. Cassius coniurationis istius in Cęsaris perniciem principes, clade Pharsalica ab eo conseruati erant, & nunc honoribus ornati, tamen cum plusquã sexaginta senatoribus conspirauerãt in eius viri necem, pro cuius salute paulo antè & ipsi & Senatus se, suosque deuouerat, eiusque vitam se protecturos iurauerat. Atq. cùm Cęsar Idibus Martijs, quas eius cędi destinauerant, Senatum per Antonium consulem dimittere, nec prodire decreuisset, vel vxoris suę insomnijs perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnuntiationibus perculsus, tandem à Decimo Bruto, quo familiarissimè vtebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliqua superbia offenderet, quincta ferè diei hora progressus est. Cumq. ipsi libellus index coniurationis esset oblatus, & adiectum quoque, vt eum mox legeret, pertinere enim ad eius salutem: tamen à Decimo Bruto ita & à coniurationis conscijs studio est distentus, quod ne legere quidem eum potuerit. Cęsar verò cùm in Senatum veniens consedisset, Cimber Tullius velut pro fratre exsule deprecaturus, propius accessit, eiusque togam vtraq. manu apprehensam à collo detraxit, quod signum coniuratis erat ipsum inuadendi, Casca eum primus, vt conuenerat, circa ceruicem, vt Plutarch. vt alij, circa iugulũ pugione percutit: Cęsar Cascę brachium graphio traiecit, conatusque prosilire, altero vulnere tardatus est: cumq. animaduerteret se vndique strictis pugionibus inuadi, toga caput inuoluit, & ad Pompeij statuam prolapsus, XXIII. vulneribus confossus est. perijt anno ętatis suę sexto & quinquagesimo. Curiam in qua occisus, obstrui placuit. Idus Martias Patricidium nominari, & ne vnquam eo die Senatus haberetur. Percussorum nemo vltra triennium vixit, violentérque omnes perierunt; pars naufragio, pars prę lio, nonnulli semet eodẽ pugione (quod de Cassio scribit in Cęsare Plutarchus) quo Cęsarẽ violauerant, interemerunt.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS III. LIB. IIII.

ANtonij cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeij hereditatis paternæ repetitio, Octauij in Cæsarum familiam adoptio, iterùm Rempublicam ciuilibus armis dilaniat, nec per XII. annos tranquillitas data est, donec Respublica sub vnius Octauij potestatem, qui Augustus dictus est, concesserit.

COMMENTARIVS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitolium se à perpetrato facinore recepissent, Cicero ante diem XVI. kal. Aprilis (Ciceronem Plutarch. huius coniurationis non fuisse conscium testatur) quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, Atheniensium renouauit vetus exemplũ, Græcum etiam verbum ἀμνηστίαν vsurpauit, quo tum in sedandijs discordis vsa erat ciuitas illa, atq. omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censuit. Habuit & Antonius orationem de concordia, eiusque paruus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit: itaq. percussores è Capitolio descenderunt. Brutus apud Lepidũ, Cassius apud Antonium, ceteri apud alios cenarunt. Atque omnia hæc Antonius callidè simulabat, quousque se suaq. præsidijs contra omnem metum munijsset. postero enim die cùm Cæsar funere elatus, & M. Antonius oratione funebri ad lamentationem & commiserationem composita, per quam gestibus, & cruentata Cæsaris toga, & imagine fœdata sanguine, populũ contra obliuionis decretum, & ad percussorum vltionem accendebat. Plebs cum facibus è rogo raptis ad domum Bruti Cassijque & aliorum contendebat, atque ægrè vi manibus & precibus vicinorum repulsa ab incendio fuit. Erat inter coniuratos deliberatum, an Antonius, quem vt propugnatorẽ regni Cæsariani oderant, etiam interimẽdus esset cum Cæsare: sed cùm iudicio Bruti Antonius satis honesta caussa occidi non posset, tunc quidẽ dimissus est.

1 Antonius vt artibus suis Senatum magis deciperet, etsi populum seditiosè in percussores Cęsaris irritauerat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus desiderati filio, qui tum à Cæsarianis in Bætica

oppugnabatur, vt pro paternis bonis in ærariū relatis darētur ei de publico sestertiûm bis millies; ad hæc decerneretur ei sicut priùs patri, maris imperium, classisq. daretur ad vsus necessarios. Patres mirabundi probauerunt omnia, atque ita Sextus ex Hispania in Siciliam S.C. euocatus est, ex qua postea Cæsari Augusto difficillimū bellum mouit. Appian. Dio, alij.

2 Monarchiam Augusti intelligit, siue merum vnius Principis absolutum imperium: nec enim respublica tot ciuilibus bellis labefactata, ciuibus ob priuata odia bellantibus attrita, & partium studio semper alente discordiam tētata, aliter conquiescere & respirare potuit, quàm si ad vnius optimi principis ius, potestatē, atq. imperiū, quod magistratuū, Senatus ac populi fuerat, trásferretur.

3 P. Cornelius Dolabella consul designatus erat, vt Cæsari ad Parthicum bellum profecto succederet: eo occiso, ipse natus annos XXV. consulatum inuasit, & in Suriam contendit, quam cum legionibus à Cæsare in Parthicum bellum præmissis, populi suffragijs, & Antonij auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, vnum è Cæsaris percussoribus exclusus, noctu reuersus, ex insperato Smyrnam inuadit, & vrbem ex insidijs occupat. Trebonius in cubili suo deprehensus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus est. eius caput per vias lapide stratas, milites sibi inuicē pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriuerant, vt nulla appareret facies. itaque Trebonius luit primas patricidij in Cæsarem pœnas. quo facto Dolabella hostis à Senatu iudicatus est, qui cùm Cassium nauali prælio aliquoties vicisset, ad vltimum ipse victus Laodiceam fugit ibique obsessus, vrbe capta satelliti suo ceruicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alij.

ARGVMENTVM CAPITIS IIII. LIB. IIII.

Octauius à Senatu contra Antonium Reipublicæ hostē Imperator declaratus, exercitum Antonij ad Mutinam profligat, Decimum Mutinæ obsessum liberat. vnde & hoc bellum Mutinense à Mutina dictum fuit.

COM-

COMMENTARIVS.

C. Octauius, qui deinceps imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cùm Cæsar eius auunculus magnus (enupserat enim Iulia Cæsaris soror in domũ Atij Balbi, ex quo Atia nata, vxor Octauij, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur: Apolloniç litteris & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicam à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transijt, & Neapolim venit XIIII. kal. Maij. fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cum peruenisset, ab Antonio consule superbè exceptus est. Adijt tamen inuidiosam Cæsaris hereditatem, quamuis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo vitrico eius placeret. Adita hereditate Cæsaris, nomen quoque eius tulit, cumque prius C. Octauius nominaretur, deinceps C. Iulius Cæsar Octauianus de more dictus est. quamquam lex Curiata de adoptione eius anno demum sequente in ipsius consulatu perlata fuerit, teste Dione, quod ideo necessarium esse sibi putabat, quia ea lege adoptiui ius habebant, ac naturales filij, vt & propinquos, & libertos adoptantium assequerentur.

Epist. 10. lib. 14. ad Attic.

Velleius, Sueton. Dio.

lib. 46.

1 Testamentum Cæsaris L. Pisone eius socero postulante, inuito Senatu, ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadauer in foro cremaretur: quod ideo percussoribus maximam inuidiam mouebat, quia populo viritim trecenos sestertios Cæsar legauerat, & hortos circa Tiberim publicauerat; atque nihil adeò exacerbauit omnium indignationẽ, quàm quòd Decimum Brutum proditorem suum in secundis heredibus primum scripserat. Secundi heredes ideo post primos adscribebãt, vt si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent.

Appianus.

2 Cicero Philippica secunda, cùm Antonij scelera percunctationibus exagitat, hoc quoque ei obijcit, quòd Cæsaris ex testamento, vt ipse dicebat, filius esset. Appianus etiam, cùm Octauius ita cum Antonio expostulat, idem subindicare videtur: *Et te filium adoptiuum scripsisset, si sciuisset te æquo animo ex Heraclidarum gente*

lib. 3. de ciuil. bell.

 transiturum

transiturum ad Aeneadas: id enim fecit ambigere Cęsarem, dum de successore cogitat.

3. Calpurnia Cæsaris vxor vel mariti cæde perturbata, vel Antonij consulis perculsa minis, pecuniam & acta Cæsaris in eius domũ transferri permiserat: at quia acta Cæsaris & consilia nondum publicata, tamen Antonij calliditate Senatusconsulto confirmata erãt: ea Antonius in multorum gratiam vel domesticis nundinationibus corrumpebat, vel adulterabat, vsus in ea fraude Taberij opera, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertiûm quoque septies millies depositum à Cæsare ad Opis ædẽ occupatum erat ab Antonio. Octauium pecuniam eam reposcentem, & vt sibi aduersus auunculi sui percussores adesset, petentem superbè & contumeliosè repellebat. quare vt Octauius legatum populo Romano Cæsaris nomine repræsentaret, suum patrimonium, & quidquid ipsi testamento à Cæsare obuenerat, venale proscripsit, legatumque populo persoluit; qua beneficentia plebem ita sibi deuinxit, vt Antonium inuidiosissimum omnibus redderet. Octauius sibi & Reipubl. contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitauit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octauium transtulerunt, deinde & complures sæuitia M. Antonij, qua passim in castris suis trucidari iusserat, quia ei suspecti erãt, ad eundem desciuerunt. quo nuntio allato, Antonius mente ita concidit, vt paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartum kal. Decemb. properaret. Decimus Brutus, qui prouinciam Galliam primum à Cæsare datam, pòst interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, vt irrũpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cum exercitu substitit, seq. ab Antonio ibi circumuallatum obsideri permisit. Dio, Appian. Plutarch. Cicer.

4. Kalend. Ianuarij Hirtio & Pansa coss. anno DCCX. dum M. Antonius Brutum Mutinæ obsidebat, S.C. factum est, vt Cæsar Octauianus, qui priuato consilio pro Republica arma contra Antonium sumserat, pro prætore bellum gereret, senator esset, & sententiam loco prætorio diceret. quantamque pecuniam militibus earum legionum,

legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, & vt Cæsar vnà cũ Hirtio & Pansa coss. cum exercitu illo quem haberet, bellum administraret. Antonio hoste à Senatu iudicato, Hirtius ad bellum profectus, eumque paucis pòst diebus Pansa consecutus est. Cæsar atque Hirtius Bononia in potestatem redacta, propius admotis castris Brutum de suo aduentu, atque auxilio certiorem faciunt. Prælijs aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris & Hirtij castra oppugnarent, clam in Pansam aduenientem Bononiam versus XVII. kal. Maij contendit, ac tũ prosperè eo vulnerato pugnauit. audita re, Hirtius redeunti vt victori securius & dissolutius in castra sua Antonio se obtulit, ac fusis eius copijs Pansæ cladẽ correxit. Ex ea re consules & Cæsar Imperatores à senatu & militibus appellati sunt, quamuis Pansa malè, Cæsar omnino ne pugnasset quidem. Dio, Appian. Cicer. Sueton. alij.

5 Paucis diebus postquam Pansam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinam summo prælio pugnatũ est, in quo fugatus, & castris atque exercitu exsutus Antonius ad M. Lepidum proconsulem in vlteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorum castris saucius obijt: Pansa Bononiæ itidem ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissima victoria potitus est: atque cùm de Decimo Bruto vt patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumẽ dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & vt eum quoque deprimerent, Bruto veluti victori contra Antonium, quæ Cæsari tribuenda essent, decreuit. Quare Cæsar tot iniurijs irritatus, cùm sentiret quoque metu moto, fauere Senatum Pompeianis partibus, seque tali ipsorum voluntate conterendum, nisi obsisteret; adhæc Ciceronem censuisse, quòd ipse Cæsar ornandus & tollendus esset, cùm aliud diceret, aliud intelligeret, nonnulli se puerum contumeliosè vocassent, caussam optimatium sine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per comercia epistolarum conditionum facta mentio,

Suetonius, Patercul. Brutus Epist. 20. lib. 11.

mentio, cumque effecisset, vt milites inter se iureiurando sancirēt, cum nullo exercitu qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos, quadringentos milites Romam ad Senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitus deposcerent: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Cēturio princeps legationis reiecto sagulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in curia dicere: *Hic faciet, si non feceritis vos.* Cicero subiecit, *Si ita petieritis consulatum, eum accipiet.* Militibus re infecta ad Octauianum reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersiuit, atque ipse legiones hostiliter ad Vrbem admouit. C. autem Cæsar Octauianus consul statim factus est pridie Natalis sui x. kal. Octobris, cùm postridie viginti annos impleret, cū Q. Pedio collega. Consul legem tulit de quæstione in eos habenda, quorum opera pater occisus esset; perrogauit autem Q. Pedius collega: vnde lex Pedia nominatur: eaque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit; postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alij.

Suetonius. Dio lib. 46. Sueton. Dio, Appian. Plutarch. Paterc. Liuius. Paterc. Suetonius.

6 Decimus Brutus cum quattuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex S. C. ducebat, fame & inopia coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris eius quod proposuerat, deterritæ, sex tironū ad Cæsarem, quattuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cùm peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, iussū Antonij trucidatus est, caputque Antonio missum. ita Decimus Brutus patricidij etiam pœnas Cæsari dedit, sesquianno post Cæsarem peremtum. & paulo pòst Minucius Basillus etiam percussorum vnus, à suis seruis quos per iram castrauerat, trucidatus est.

ARGVMENTVM CAPITIS V.
LIB. IIII.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reipublicæ constituendæ caussa triumuiros in quinquennium renuntiassent, proscriptione ac cæde inimicorum ciuium Respublica conuulsa est lacerataque

cerataque. Ciceronis caput iussu Antonij præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIVS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupasset, omnique studio moliretur, vt patris percussores vlcisceretur, & ipsius opes, quàm vt solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copijs instructos sibi fœdere coniunxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, vt Dio, Bononiensi, vt Appianus, Mutinensi, & flumine circumfuso, ibique populi Romani imperium quasi possessionem aliquam inter se partiti sunt: vt Cæsar vtramque Libyam, cum Sicilia, & Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem: Antonius reliquas haberet Gallias: vt ipsi triumuiri essent Reipublicæ constituendæ cum summo imperio in quinquennium: magistratus nec Senatu, nec populo consulto, quibus ipsi vellent, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locum in insequentem annum consulem creant, eumque Romam ac reliquam Italiam tueri iubent: Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerētur: proscriptionem ac cædem ciuium inimicorum ederent, quod illi Vrbem paulo pòst ingressi, exsecuti sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quique caput proscripti ad triumuiros referrent, constituerunt centena millia HS. Seruius dimidium eius, & ius ciuitatis; & totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent, aut protexissent. Appian. de bell. ciuil. l. 4.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio prębuit. cùm Antonius nullam conditionem acciperet, nisi prius ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, & Cęsar vtrique repugnaret; tandem tamen tertio die Cęsar consensit, fuitq. permutatio ita facta, Ciceronem Cęsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cęsarem auunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cęsarem Antonij auunculum proscriptū eius soror Iulia, Antonij mater non dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reueritis vt matrem imperatoris, tandemque irrumpentibus ad eius cędem, mater Antonij ad forum properās, ad eius pedes accidit,

vitamque eius deprecata est; Antoniusque plebiscito, per Plancium consulem rogato, vt pœnæ eximeretur, effecit. hoc odium Antonius auunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu iudicatus erat.

3 L. Paullus Lepidi frater proscriptus, centurionibus eum reuerenter vt Imperatoris sui fratrem elabi conniuentibus, securus ad Brutum nauigauit, post cuius obitũ se Miletum contulit, vnde ne pace quidẽ facta, quamuis reuocatus, redire voluit. ita Appianus. etsi Dio hunc Paullum Aimilium postea censorẽ fuisse anno DCCXXXI. cum L. Munatio Planco scribat, tamen in eo deceptus videtur, quia Lepidus censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus triumuir, Marci filius, Quincti nepos in ijsdem scribitur; quod facilè prodit, istos fratres non fuisse.

Lib. LIIII.

4 Cicero sub aduentum triumuirorum Vrbe cesserat, fugeratque in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauium conscensurus proficiscitur: vnde aliquoties in altum prouectus, cùm modò venti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis pati non posset, tædium tandem eum & fugæ, & vitæ cepit, regressusque ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe seruata*. Cùm serui eius etiam prodigijs terrerentur, & percussorum venientium rumore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cùm percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati iussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput à Popillio Lænate (quem ipse patricidij reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est. nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq. scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes præciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, tribunum militum coronauit, & HS decies ei pro maximo præmio dedit. Fuluia vxor Antonij, caput antequam auferretur, in manus sumsit, atque atrocibus verbis illudens

& con-

& conſpuens, genibus ſuis impoſuit, & linguam ex ore extractam, acubus quibus ad capitis ornamentum vtebatur, compunxit, additis multis iisque exſecrandis opprobrijs. Iuſſu autem Antonij pro roſtris loco præ alijs conſpicuo caput eius poſitum eſt, vt vnde in ipſum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius inter duas manus conſpiceretur. Sed vix attollentes lacrumis oculos homines intueri trucidata eius membra poterant: ceterorum enim cædes priuatos luctus mouerant, illa vna communem. Cicero occiſus eſt VII. Idus Decembris DCCX. vixit annos LXIII. menſes XI. dies quinque. Cetera apud Fabricium Marcoduranum fideliſſimum Ciceronis vitæ ſcriptoré leges, & in Sebaſtiani Corradi Quæſtura.

ARGVMENTVM CAPITIS VI. LIB. IIII.

Republica vtcunque per triumuiros ordinata, M. Antonius & Cæſar Octauianus in Græciam contra Brutum & Caſſium proficiſcuntur. fit prælium in campis Philippicis, ibi Caſsius ſibi errore, dum ſuos fugere qui vicerant, opinatur, caput præſecari iubet. Brutus etiam poſt paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone vt ſe gladio confoderet, vitam finiuit.

COMMENTARIVS.

Brutus & Caſſius, Aſia & Græcia in poteſtatem ſuam redactis, in Macedoniam vt ibi bellum gererent, traiecerunt nec ita multo pòſt imperator Cęſar, & M. Antonius cum ingenti exercitu aduenerunt, atque ad Vrbem Philippos (vnde hoc bellum Philippenſe dicitur) caſtra è regione hoſtium poſuerunt. ibi pugnatum eſt acerrimo prælio, ſed vario euentu & dubio Marte, ita vt Brutus Cæſarem, Antonius Caſſium (vterque eorum dextrum cornu regebat) pepulerint, & caſtra vtrimque ab ijs qui vicerunt, expugnata ſint. Caſſius cùm Brutum, quem in acie cecidiſſe metuebat, cum equitatu redeuntem longè proſpexiſſet, irrumpentes hoſtes eſſe ſuſpicatus, ſibi Pindari liberti ſui manu caput præſecari iuſſit. Póſt paucos dies M. Brutus altero prælio victus, rebusque deſperatis vitam & ipſe cùm ageret XXXVII. annum, finiuit, atque ipſius latus gladio hauſit Strato, Bruto exorante, vt hoc ſibi

ſibi extremum officium præſtaret. Eodem tempore manus ſibi intulerunt principum Romanorum circiter XL. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortenſius iuſſu Antonij triumuiri ad fratris ſui C. Antonij ſepulcrum (quẽ Brutus opera Hortenſij in vltionem Ciceronis interfici iuſſerat) iugulatus eſt: quia Antonius cædem fratris ſui potius in Hortẽſij culpã, quàm in Bruti mãdata referebat.

1 L. Iunius Brutus Tarquinium Superbum regno vt tyrannum expulit, atque cùm M. Brutus genus paternũ ad eundem referret (multi tamen Cæſaris ex Seruiliæ Catonis ſororis adulterio filium potius eſſe opinabãtur) varijs conuitijs & dicterijs, vt qui Cæſarem dominantẽ degenerans à maioribus ſuis pateretur, irritatus, impetũ ſumſit occidendi Cæſaris, vt libertatem reipublicæ aſſereret, conſpirantibus Caſſio & Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cùm ipſi quoque vt tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cum Cæſaris interemti contumelia, Antonius conſul interceſſit, metuens, ſi Cæſar vt tyrannus damnaretur, quòd cadauer eius in Tiberim proijceretur, acta eius cum magno Antonij diſcrimine reſcinderẽtur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæſaris cadauere, & populo, qui ob legatum Cæſaris ineſcabatur, ad commiſerationem commoto, Antonius omnia pacis conſilia, & iſtam percuſſorum ſpem perturbauit, vti latius à nobis capite tertio præcedenti expoſitum eſt.

2 Patricidij vocabulo, auxeſi inuidioſa, pro homicidio vtitur, eo ſenſu, vt quem ex S.C. Patrem patriæ ſuperiori anno cognominauerant, eundem in Senatu occiderint. Percuſſores itaque Cæſaris ex vocabuli notatione Patricidæ ſunt, & cædes eius patricidium propriè diceretur. Teſtatúr etiam Suetonis placuiſſe populo, vt Idus Martiæ Patricidium dicerentur: nimirum quia ij patrem patriæ eo die in Senatu occidiſſent, quos ipſe hoſtes paullo antè ſeruauerat.

3 Diximus iam capite tertio ἀμνηςίαν Athenienſium exemplo, & conſenſu etiam Antonij fuiſſe decretá, ſed ab eodem mox abolitam, ſimulatque amoto metu, ſecurus ad ingenium redire poterat.

3 Cùm irritata plebs ad percuſſorum domos facibus conten-

contendisset, M. Brutus & Cassius Vrbem reliquerunt, & Antium atque Lanuuium profecti, diu ibi otiosi fuerunt: quia ambitiosum putabant, cùm nondum pretura vrbana defuncti essent, in prouincias (Cassio Suria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) nauigare. Sextili tamē mense Brutum Italia cessisse, ex Cicerone manifestū est. Philipp. 1. Epist. 7. lib. 16. ad Attic.

5 Philippos vrbem Macedoniæ intelligit, vbi hoc prælium commissum est: vnde & hoc bellum, vt diximus, Philippense vocatur. cùm antea eadem vrbs Dathos diceretur. Arenam translatitiè vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum est: quia locus vbi gladiatores committebātur arena ideo inspergebatur, vt ne ipsi sanguinis sui dum digladiantur, lubricitate lapsarent. Assuetas cadauerum pabulo volucres ambagibus verborū pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo conuolare eò solent, vbi cadauera sunt futura, vt Plinius, & Aelianus testantur. Quod ad magnitudinē copiarum attinet, Appianus vtrimq. vndeuiginti legiones conficit; adhæc Antonij & Cæsaris equitatum XIII M. Bruti & Cassij XX M.

6 Scribit Plutarchus Brutum minimi somni fuisse, & animo planè ob ingens quod moliebatur bellum, impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cùm esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, cōcubia iam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodum lumine vtente, cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur terribile, & monstrosa imagine, auso percunctari, quis'nam hominū aut deorum esset, aut quid sibi vellet? respondit imago: Tuus ô Brute malus sum genius, apud Philippos iterùm me videbis. tum ille imperterritus, videbo, inquit. Cùm Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptū ab eo, cuius sensus curarum æstu fatigati, ita mentē exagitarent, vt tales imaginationes conciperet. Verùm idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quàm vltimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus. Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris

suis

suis decumbebat, sed ea medici denūtiatione admonitus, in aciem se recepit, quæ res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam eius vacuam pilis iaculisque confoderunt, asseuerantes Bruto, cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cum cornu suorū vicisset, iterùm in prælium irruisse, ita vt victoriæ laus penes Antonium fuerit.

Plutarch. in Bruto.

8 Dio recitasse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus, itáne, cùm nihil quàm nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ seruieris?* hoc & Alciatus in Emblematis ita expressit:

lib. 47.

Iamiam stricturus moribunda in pectora ferrum
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis prouida verbis,
Fortunam in rebus cur sequeris dominam?

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturius iterùm deseruerit, quàm Cassium & Brutum.

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atque cùm eum Bruti equites, vt victores, mutuis amplexibus exciperent, iisq. officijs eius reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti, qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderēt, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque ceruicem interritus Pindaro (quem ad huiusmodi necessitatem iam à Crassiana clade secum ducebat) præbuit. Deciderat Cassij caput, cum Titinnius aduenit nuntians Brutum esse victorem, qui cum imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas*, strictoque gladio se confodit. ita Patercul. Plutarch. alij.

12 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, vt aut vincerent, aut à victore sibi deinceps non metuerent: intelligebāt enim quòd mortem sibi, nisi Deus ipsorum res secundaret, cōsciscerent.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS VII.
LIB. IIII.

L. Antonius triumuiri Antonij frater cum Fuluia eius vxore bellum Cæsari concitant. L. Antonius Perusiæ (vnde hoc bellum Perusinum dictum est) se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.

COMMENTARIVS.

L. Antonius consul Fuluiæ consilio vsus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cæsar & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnũ conflauerat exercitum. ex altera parte Fuluia Antonij triumuiri vxor, nihil muliebre præter corpus gerẽs, omnia armis tumultuque miscebat, eaq. Præneste belli sedẽ delegerat. Cùm verò legatis de pace vltrò citroque missis, nihil proficeretur, Cæsar in Nursinos & Sentinates exercitum duxit. L. Antonius in vrbem hostiliter inuasit, M. Lepido, qui custodiæ vrbis cum exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinatibus obsidendis Q. Saluidieno permissis, Romam accurrens, Antonium eiecit, & in Galliam contendentem in itinere intercepit, atque Perusiæ se includentem diu obsedit; tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coëgit: sed veniam petenti dedit, & bellum sine prælio confectũ est, Caluino & Pollione coss. DCCXIII. Dio, Appian. Sueton. alij.

1 Cùm Fuluia intelligeret Antoniũ Cleopatræ amoribus irretitum captumque, vsa Manij consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra auelli & reuocari posse. Cùm ipsa deuicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Iulia Antonij matre ad Antonium nauigaret, Antonius fraude intellecta, eam morbo se Sicyonæ ex zelotypia affligentem & contabescentem neglexit. ipse cum ducentis nauibus contra Cæsarem in Italiam nauigat, Sipuntum occupat, Brundisium inuadit, & Cæsarem bello lacessit: sed arma mox vtrimque posita sunt, & ex militum intercessione pax composita, atque Octauia Cæsaris soror Antonio collocata est. ambo, quòd alter alteri

DCCXIII. alteri recõciliatus esset, cum triumphali veste in Vrbē inuecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII. LIB. IIII.

Sex. Pompeius cùm Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrocinijs commercia impediebat, ita vt Roma fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragijs vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cùm Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonij legato Mileti interfectus est.

COMMENTARIVS.

Sex. Pompeius ex S.C. ab Hispania in Italiam reuocatus est, ipsique ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa erat. sed triumuiris crudeliter dominantibus, cùm vndique proscriptos & quoscumque fugitiuos reciperet, sine vlla vllius loci possessione in mari prædabatur. Messanam quoque Siciliæ, & deinde totam insulam occupat. A. Pompeium Bithynicum prætorem occidit, Q. Saluidienum Cæsaris legatum nauali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur.
DCCXI. Quibus deuictis, cùm Pompeius maritimas annonæ subuectiones classe infesta arceret, Romanosque per aliquot annos opprimeret, cum eo postulatam à populo R. pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerunt, ita vt ille Siciliam, Sardiniam,
DCCXIV. & Achaiam per quinquennium haberet, maria à piratis liberaret, commeatum in Vrbem mitteret. Cùm verò Sextus iterùm latrocinijs commercia impediret, nec pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobusque prælijs ancipiti admo-
DCCXV. dum Marte cum eo pugnauit, grauiterque Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe maiorem partem classis circa Veliam Palinurique promontorium adorta vis Africi lacerauit. Poximus inde annus in comparanda
DCCXVI.
DCCXVII. classe consumtus est. Anno demum sequenti vario euentu naualibus prçlijs pugnatum est, ita vt duarum classium Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera quam Cæsar ducebat, deleretur, expositiq. in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Pompeius Messanam

nā profugit, inde Corcyrā, & cùm in Cephalleniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulā delatus esset, & de Antonij clade à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonij imperium ad se facilè translaturū, ad auxilia & societatem varios reges & populos sollicitare cœpit: sed cùm inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Tirio Antonij legato victus, & Mileti iugulatus est, DCCXVIII. cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompeij fugam, Lepidū triumuirum, quem ex Africa in auxilium euocauerat, superbientem viginti legionū fiducia, summasque sibi partes terrrore ac minis vindicātem spoliauit exercitu, supplicemque, concessa vita, & abrogato triumuiratus honore, Circeijs in perpetuum relegauit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alij.

ARGVMENTVM CAPITIS IX. LIB. IIII.

Ventidius Bassus Antonij legatus Labienum Parthorum imperatorem, Pacorumq; regis Orodis filium occidit, & Suriam recipit: atq. ea victoria Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptā ijsdem reponit.

COMMENTARIVS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Cassio missus erat ad Orodē Parthorū regem, vt eum in societatem armorum sollicitaret: sed cùm illos ab Antonio & Cæsare deuictos intelligeret, ipse regem impulit, quòd in Asiam cum exercitu mitteretur, vsurus & oppottunitate temporis, & victoriæ occasione, interea dum Antonius Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cæsar L. Antonij, & Fuluiæ bello & domestico & laborioso DCCXIII. distineretur. Irrupit itaque ipse in Suriam cum Pacoro Orodis filio, victoque Decidio Saxa Antonij legato, vniuersam eam prouinciam & Phœniciam, Ciliciam, & Palæstinam occupat, & Imperator Parthorum salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore & ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos nimia victoriæ fiducia ferocientes, altero etiam prælio

victos,

victos, Suria, & Tauro monte, Labieno, & Phranapate
DCCXIIII. pręcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, & Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorũ stragem dedit in agro Cyrestico, Pacoro regis filio occi-
DCCXV. so, cuius caput, vt manibus Crassi parentaret, & Suriam in eum propensissimam eius clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri iussit.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio Strabone, expugnato Asculo captus erat, & in triumphum ductus, qui obscuro etiam loco natus, victum sordidè quærebat comparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus qui prouincias sortiti forent, proficiscerentur. Hic cum Cęsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum numero receptus, ad tribunatum plebis, pręturam, & consulatum promotus est. primusque de Parthis triumphum duxit anno DCCXV.

2 Orontes Surię fluuius ex Antilibano defluens, iuxta Seleuciam in Suriacum mare defluit. Euphrates fluuius in Armenia maiore ortus, vario aluei flexu inter Mesopotamiam & Suriam delabitur: hinc ab ortu in septẽtrionem sinuoso alueo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox iuxta Apamiam cum Tygri confusus, tandem in sinum Persicum duobus ostijs excurrit. Appian. & Dio in Cyrrhestica Suriæ hoc pręlio Pacorum à Ventidio superatum scribunt, dum Parthorum audaciam simulato etiã metu vsqueadeò accendit, vt castris eius prętupto in loco positis succederent, quos cum subita eruptione inuasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolemæo inter flexum Singæ fluuij & Euphratis discribitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita recitat: *Ventidius aduersus Parthos non ante milites dedvxit, quàm illi quingentis non amplius passibus abessent, atque ita procursione subita adeò suos admouit, vt sagittas quibus ex longinquo vsus est, cominus congressus eluderet. quo consilio, quia quandam fiduciæ etiam speciem ostentauerat, celeriter barbaros debellauit.*

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS X.
LIB. IIII.

M. Antonius nulla iusta de caussa in Parthos mouet: mens eius amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit, quippe tempestiuiùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu eius, dum se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam vsque partem attrito, Parthorumq. insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Suriam reuertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.

COMMENTARIVS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conuersum, cùm vis morbi per aluum deijceretur, vsus sceleris compendio, præfocauit, & regnum patricidio occupatum crudelißimè vexauit. ob quam tyrannidem primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, reuocatumque à rege suo volentem benignè dimiserat, vt Phraaten spe pacis deceptum imparatiorem inuaderet. Accendebat & Antonij consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, vt regem Medorum hostem suum vlcisceretur, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, eiusque calliditate in calamitatem trahebatur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem ad quingenta passuum millia, vt æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnaque fraude se prima Antonianorum calamitate, domum abrupta neceßitudine cum suo exercitu XVI M. equitum contulit. quam iniuriam Antonius temporum neceßitati subseruiens, ad tertiam vsque æstatem dißimulauit. tum Artuasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum Alexandriæ in triumphũ duxit, regnoque exuit, eius caput, perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorum misit, vt eum in nouam belli societatem contra Cæsarem victorem pertraheret. Appianus, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alij.

1 Araxes Armeniæ maioris fluuius in monte Abo cum Euphrate oritur, quorum fontes sex mill. passuum distant. Euphrates ab occasu, Araxis ab ortu sunt, qui placido cursu varijsque flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alueo cum Cyro confusus, altero in Caspium mare defluit. Pomp. Mela. Ptolemæus, Strabo libro duodecimo.

2 Antonius in Mediam properans, Oppium Statianum cum duabus legionibus & impedimentis subsequi iubet, ipse Praaspa (Mediæ regiam) validissimam vrbem & præsidio firmatã frustra oppugnat. Artuasdes Medus, qui cum Parthis auxilio suis accurrerat, ab Antonio in Statianum se conuertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occidit, capto Polemone Ponti rege, qui suam vitam redimere coactus est. Artuasdes Armenus paulo pòst, vt desertor, se cum suis in regnũ recepit. Antonius magna cum ignominia, Phraatorum obsidionem soluere coactus, spe pacis sed fallacis deceptus est.

3 Antonius post confectam cum Partho pactionem, copias suas per eam, qua venerat, viam, hoc est, per campos apertos, & ariditate squalentes reducturus erat, ita vt eas Parthorum equitatui obijcere videretur. Itaq. Mardus, qui Parthorum mores longa consuetudine callebat, Antonium admonet, fictam esse illam Phraatis & infidam pacem, vt militem patentibus in campis pellectum, vndique equitatu circumfusum opprimeret, iter se aliud per loca culta, & commeatibus abundantia compendiosius ostensurum, & vt fidem faceret, se vinciendũ, donec promissa præstitisset, obtulit. Progressus itaque eo duce per triduum erat Antonij exercitus, cùm admonet Mardus vt contra subitam vim hostium (quam mox futuram, vestigijs aliquot se deprehendere indicat) suos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm subitò emicans Parthus, parata ni Antonianorum profligatus est. Atque sæpius equitatus Parthicus pari clade inter proficiscendum repressus, fatigabatur, quousque quincta die Flauius Gallus impetu temerario in hostem multo cum discrimine

mine irrupit, atque dum carptim laboranti subsidia mittuntur, ea quoque vt imbecilliora, ab hoste cæsa sunt, donec Antonius tota vi cum exercitu procurrens, ceteros manifesto periculo eriperet. cæsa sunt tria millia Romanorum, quinque millia sauciata. Antonius miserè se afflictans, saucios circũcursando consolabatur, & vicissim pietas & beneuolentia militum Antonij animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria ferociores, collecto XL. millium equitatu, contemtius insultabant Romanis vt victis, & ad prædæ paratæ direptionem venientes, sed fortiter ab Antonianis submoti sunt, quousque iterùm vt per decliuitatem quandam tardius degredientes sagittis configerent, vndique circumfunderentur, tum grauis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in sinistro genu subsederunt, elatisque super capita clypeis, se suosque ab hostium sagittis, in clypeorum conuexitatem lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Testudinem intelligit, quæ ita fit: Impedimentis & leuis armaturæ militibus, equitibusque in medium receptis, grauis armaturæ pedites, qui oblongis & in morem tubi conuexis vtuntur clypeis, vndiq. extrema claudunt, clypeosque hostibus obijciunt. Ceteri qui lata gestant scuta in medio conferti, ea supra se & reliquos extollunt, vt densitate ordinum à telis desuper labentibus protegerentur. hinc testudini nomen factum, à testæ, qua testudo animal se protegit, similitudine. huius vsus est & in Vrbium oppugnatione, & quando à sagittarijs circumfusus est, vt hoc loco, exercitus.

6 Romani ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant veluti confecti vulneribus concidissent, qui positis arcubus, contos sumserunt, atque accurrerunt: Romani magno multoque armorum fragore se mutuo cohortati, prosiluerunt, atque primos pilis exceptos confodiunt, & vniuersos in fugam conijciunt.

7 Hoc accidit in traijciendo quodam fluuio, quem limitẽ prosequẽdi Romanos Parthi constituerãt, sextoq. die antequam ad Araxem fluuium perueniretur: tunc

enim laudata Romanorum virtute Parthi, octies & decies victi, laxatis arcubus abierunt.

8 Cùm Antoniani à frumentatione Parthorum perpetua insultatione arcerentur, tanta fame in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sestertijs venirent, hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conuersi itaque ad herbas & radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam & mortem adferebat: nam qui eam edissent, saxa moliebantur, lapidésque mouebant (tamquam magnoperè seriam rem agerent) tandem bilem euomentes (quia vino carebant, quod vnicum huic malo remedium erat) moriebantur. Fluuium illum aquam frigidam & pellucidam, sed salsam & venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, & sitim exasperabat, scribunt Plutarch. & Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturna per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto: argentum enim aurumque habentes occiderunt, spoliaueruntque, denique Antonij etiam impedimenta aggressi, pocula & mensas pretiosas disciderunt, & inter se distribuerunt. Antonius in tanta consternatione quendam stipatorum, nomine Rhamnum, iuramento sibi adstrinxit, vt iussus statim ipsum confoderet, & caput amputaret, ne viuus in hostium potestatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaueribus secerni posset.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS XI. LIB. IIII.

ANtonius Cleopatræ amoribus dementatus, ad vilissimi mancipij obsequia se dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentia & opum licentia victus, Cleopatra Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar Occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prælio nauali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Aegyptum profectus, Antonium aliquot prælijs debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsu consciscit.

COMMENTARIVS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant Autronio & Volcatio Coss. anno DCCXX. eruperunt Domitio & Sosio coss. DCCXXI. Antonius Cæsarem criminabatur, quòd Lepidum triumuiratu exsuisset, quòd militem eius & Sex. Pompeij, quem communem esse oportebat, solus occupasset, atque militis etiam illius, quem in Italia vtrisque communi conscripserat, partem repetebat. Cæsar autem Antonio crimini dabat, quòd Aegyptum sine sorte obtinebat, & Sex. Pompeium cui ipse sponte ignouisset, interemerat, & Artuasden Armeniæ regem fraude circumuentum, in vincula cum magna populi Romani infamia coniecisset, partémque spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat Cleopatram pro vxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse reges salutatos, in primis quòd Cæsarionem Cleopatræ filium, ex C. Cæsare nominasset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cum neque in Vrbem venire vellet, neque finito triumuiratus tempore imperium deponere, bellumque moliretur, quod Vrbi Italiæque inferret, ingentibus copijs tam naualibus quàm terrestribus ob hoc contractis, remissoque Octauiæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit. Cæsar in Epirum cum exercitu traie-

cit, se tertium, & M. Messalla coss anno DCCXXII. Bellum hoc Actiacum dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium iuxta Ambracium sinum gestum sit. de quo Horatius eleganter Ode 37. primi.

1 Leucas insula est, & in ea ciuitas cognomine Neritum, vltra Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ opposita. quæ cum olim ceruici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthijs, quorum colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est. sic Thucyd. Strabo, Plinius. Istam insulam (vt Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis M. Agrippa expugnauit, itidem Patras, in quibus Antonius hiemauerat, & mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia vrbs est Epiri, quæ sinui maximo, cui propinqua est, nomen dedit. huius fauces, quæ quattuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab Oriente habēt Actium oppidum, & nobile Apollinis Actij templum; ab Occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, qua eò loci contra Antonium & Cleopatram potitus est.

3 Vt huic loco lucem adferamus aliquam, ea quæ nos
lib. 32. cum Baysio ex Plinio obseruauimus de remigum ordinibus, sic habent: Quinqueremis Caij (de qua Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Vtrūque ergo latus nauis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (vnde nomen est quinqueremi) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorum dicuntur. Nauibus itaque nomen non erat à remorum, quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur. sic nouenis remigum ordinibus dicebantur instructæ naues, quarum tabulati latera in nouem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex imperatoris iussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole nauium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonij naues instructas, vt in mari

velut

velut è muris pugnarent, ex Virgilio lib. 8. & Dione lib. 50. constat.

4 Antonius aliquot prælijs naualibus à Cæsare victus, equitatu eius à Statilio Tauro fuso fugatoq., adhęc fidissimi cuiusque amici ad Cæsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autem aliquot prodigijs consternata, commeatuque ob Cæsaris classem & exercitum intercluso, prælio rem committendam eo consilio censuerunt, vt inter præliandum fuga Antonius, & ipsa elaberentur: & hinc velut in rebus deploratis Antonium iussisse, vt vela in naues suas deportarentur, tamquam ad fugam, non ad pugnam se præpararet, Plutarch. scribit. Et hic iterùm Antonij consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cùm fidissimum militem haberet, maluerit nauali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cũ Sex. Pompeio gestum exercitatissimæ erant, quàm terrestri, in quo firmissimus erat, decernere. Antonij milites ab imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnarunt, & desperata victoria, in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitans & ostendens Antonium fugisse, quærebat pro quo, & cum quo pugnarent? qui ægrè tandem cessere victoriam, & vitam veniamque Cæsar citius promisit, quàm illis vt ea precarentur, persuasum est. Canidius qui terrestribus Antonij copijs præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipsi se Cæsaris clemẽtiæ permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem IIII. Nonas Septẽb. anno DCCXXII. à quo die Cæsaris Octauiani imperiũ incipit.

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos in Aegyptũ fugientes alijs persequendos dedit, ipse in Vrbem ad res vrbanas, ne quis motus grauior nasceretur, ordinandas reuertitur, ac post XXX. dies cùm in Græciam ad bellum traiecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in vltima rerum desperatione, vbi pacisci cum Cæsare non potuit (petebat enim vt sibi priuato Athenis viuere liceret, Cleopatræ filijs regnum Aegypti daretur) falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus, se interemit anno ætatis tertio, vel vt alij, sexto & quinquagesimo. Plutarchus, Dio, Suetonius, alij.

6 Cleopatra obstupēda molitione fugam in Oceanū instituebat: namq. classem ex Aegyptiaco mari in sinum Arabicum per Isthmum illum, quo Asiæ Aegyptus per XXXVII M. passuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & seruitutem: sed cùm Arabes aliquot naues incendissent, & Antonius nondum desperaret, ab incepto destitit.

7 Cornelius Gallus Cæsaris legatus Parætonium, est is portus ad VIII M. passuum patens, & oppidū eiusdē nominis in Cyreniaca, occupauerat, eiecto Antonij præsidio. Antonius eò properat, confisus se aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio: sed id frustra fuit; namque cùm Antonius ad murum accederet, vt milites alloquio ad se pelliceret, tum Cornelius Gallus classicum canere iussit, vt sensum autium obtunderet, & subita vi erumpens, Antonium profligauit, classemque eius afflixit. Dio lib. 51.

8 Pelusium vrbs est Aegypti, Arabiæ Petreiæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu ostium sita, quod ab vrbe vicina Pelusiacum dicitur. illud præsidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæsari tradidisse creditur, vt iam tum eius animum hoc officio sibi demereretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra sit exstincta, admodum est incertum: nullum enim veneni manifesti vestigium in corpore apparuit, duas tantum cicatrices esse repertas, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu relinqui dicuntur; quibus adductum Cæsarem expressam fictamque eius imaginem in triumphum deportasse, cui aspis affixa adhæreret, scribit Plutarchus. & quòd aspidis veneno afflicti, somno in mortem soluuntur. Perijt autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS XII.
LIB. IIII.

CAesar Octauianus gentem, quæ cis, intra, vltra Alpes in septemtrionem & ortum, itidem eam, quæ Danubij fontes, & vtramque eius ripam vsque ad ostia eius incolit, edomat. Germaniæ iugum impositum, Quinctilij Vari & trium legionum cæde excussit. In meridie Libyam, Marmaricam, & Garamantes subegit: in occasu Hispaniæ citerioris populos, Astures, & Cantabros per quinquennium magnis cum laboribus imperata facere coëgit. Secutus deinde totus orbis felicitatem & amplitudinem Augusti, bellis ciuilibus post vicesimum annum finitis, pacatisq; gentibus omnibus, ipse Ianum Geminum post Numam regem tertiùm clausit.

COMMENTARIVS.

Vt Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, Geographicam distributionem secutus, & quattuor terræ tractus victoria eius edomitos recenset. quâ enim ab Italia orbis in septemtrionem & ortum vergit, Salassos, Iapudes, Noricos, Pannonios, Mysios, Dacos, Thraces, Sarmatas Europæos deuicit: quâ in occasum æstiuum & septemtrionem, Germanos, atque in occasum ipsum, Astures & Cantabros Hispaniæ populos: quà in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam; atque in ortum, Armeniam, Parthiam, Indiam sponte eius imperio cessisse colligit. sed rerum gestarum seriem, etiam temporis ratione neglecta confundit.

1 De Rætis & Vindelicis Florum loqui satis constat, qui per Tiberium & Drusum fratres, Cæsaris priuignos, vna æstate M. Druso, & L. Pisone coss. edomiti sunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occasu fontibus Danubij & Rheni clauditur, vt Vindelicia Lyco: sed vtraque Danubio à septemtrione: à meridie Alpibus Græcis, Pœnis, Ocra. in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanitæ à Ptol. censentur, Sennones à Strabo- DCCXXXIX.

ne inter Sueuos. Istarum gentium vsqueadeò immania fuisse in Romanos odia Strabo testatur, vt si quo illorum oppido aut vico potita esset, non solùm cædibus grassaretur in impuberes, sed etiam cùm vates suos consuluisset de sexu grauidæ, si masculum vtero geri respondissent, ipsam quoque prægnantem conficeret. Vt eam crudelitatem Augustus vlcisceretur, Drusum contra eos misit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fusos ab Italia submouit, atque cùm in vicinam Galliam incurrissent, Tiberium quoque Drusi fratrem contra eos misit, qui multis vrbium & castellorum expugnationibus, varijs quoque prælijs dissipatos aggressi, plurimo eorum cum sanguine perdomuerunt. Ne autem gens populosissima (Noricos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellum denuò moueret, bellicosissimam & robústissimam inde deduxerunt, relicta inualidissima, vt agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in paruulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Sueuorũ, Sicambrorum, lib. 6.

lib. 4.

2 Illurij, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Iapudes, cùm finitimos aliquamdiu latrocinijs infestarent, nec vectigalia persoluerent, & Cæsare bello, quod contra Sex. Pompeium gerebat, impedito, arma sumserunt. Cæsar vt militem suum laboribus confirmaret, in Iapudes mouit (Iapudes Illurijs adscribunt Ptol. & Strab. nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit; qui verò vltra montes, difficillimè. Etenim cùm Metulum oppidum suum præsidio trium millium communissent, multos sæpe Romanorum impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadã turri in murum pér pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægrauato collabente, dextro crure, & vtroque brachio afflictus est: tamen ille suos confirmauit, & exercitum aduocauit nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidarunt, & ædibus incensis, alij se, alij vxores etiam & liberos

occi-

occiderunt, vt nihil prædæ inde ad Cæsarem peruenerit, cùm etiam captiui haud ita multo post sibi manus intulissent, Sex. Pompeio, & L. Cornificio coss. anno DCCXVIII.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno DCCXXXIV. M. Vinucio, & M. Agrippa IIII. coss. ex kal. Iulij suffectis, Paterculus scribit, quod magnum atroxq. & quàm vicinum Italiæ imminebat: sed si Dionem sequemur, lib. 49. annis XIIII. prius cœptum est, cùm Cæsar domitis Iapudibus in eos quoque arma sed nondum hostilia conuertisset: verùm cùm ab ijs, quando ad Vrbem Scisciã accessisset, afflictus esset, populari eorum agros iussit, & Scisciam à terra fluuijsque Colope & Sauo obsedit: sed eorum pertinacia fracta est, cùm intellexissent de suorũ clade (qui ex sià Cæsare erant) & se eius clementiæ permiserunt, reliquaque Pannonia pacem accepit. ipse Cæsar relicto Fufio Gemino, cum parte exercitus Romam redijt. Pannonijs iterùm rebellantibus, Fufius à Sciscia exturbatus est: sed ille prælijs aliquot feliciter gestis, iterùm eosdem imperata facere coëgit. Atque cùm Pannonij frequentius rebellassent, à M. Agrippa repressi, & tandem à Tiberio perdomiti sunt, Q. Aelio Tuberone, & F. Maximo coss. Pannonia duplex est, superior DCCXLII. modò Austria, inferior modò Hungaria dicitur.

4 Qui'nam iste fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hic vel incuria maiorum, vel iniuria temporum labefactatos, ambigi potest, & sunt qui Fufium Geminum ex auctoritate Dionis scribendum putẽt. lib. 49.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Iulium Cæsarem quindecim cohortes & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ siluis & insidijs impeditum oppresserunt. Eam cladem Cæsar Iulius Pompeij Magni bello impeditus, vlcisci non potuit: sed victori Cæsari, vt vltionis occasionem præuerterent, Romam reuerso pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in Senatu occiso, iterùm per decennium pro libertate arma sumunt, & Atinium à Cæsare præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octauianus, ijsdem insidijs ex silua-

ſiluarum & viarum perplexitate ab ijs tentatus eſt, ſed infelici ſucceſſu: ipſe enim eos velut indagine captos oppreſſit, & profligauit, fugaque in Setouiam vrbem delatos obſidione clauſit; ibi cũ Dalmatarum exercitus in vrbem irrumpere conatur, profligatus eſt. In eo prælio Cæſar in genu ex lapidis iactu ſaucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coëgit datis obſidibus, atque tributum hactenus à Iulij Cæſaris tempore debitum perſoluere, anno DCCXX.

6 L. Marcius Cenſorinus de Macedonia triumphauit, vt eſt in Capitolinis, anno DCCXIV. quo anno etiam conſul fuit cum Caluiſio Sabino. nec quidquam præterea de rebus ab eodem geſtis inuenire potui. Obſeruo autem ab Appiano in Illyrico ſcriptum eſſe, Marcium Figulum conſulem (fuit is cum L. Cæſare conſul anno DCXXCIX.) Delminium Dalmatarum vrbem incendio deleuiſſe. Forſan Florus noſter eò reſpexit, vt ſcriptum eius eſt tumultuarium, *detruncauerat* enim, pro *exciderat*, ad tempus præteritum reſpiciens dixit. eſtque in eo verbo egregia tranſlatio: vt enim homine capite truncato, ſenſuum omnium & motuum præſidium auulſum eſt, ita & Dalmatarum populo, exciſo Delminio regia vrbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone obſeruo, Dalminium vrbem, vnde genti nomen eſt, ampliſsimam à Naſica, neſcio quo, in anguſtias fuiſſe redactam. lib. 7.

7 C. Aſinius Pollio conſul cum Cn. Domitio fuit anno DCCXIII. & de Parthinis triumphaſſe legitur anno DCCXIV. Parthini ſunt Illurij populi ſupra Apolloniam & Dyrrachium in Epiro. Aſinium de Dalmatis triumphaſſe Horatius teſtatur, cùm ita cecinit, Strabo lib. 7. lib. 2. Oda 1.

Et conſulenti Pollio Curiæ,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem cum Salona Dalmatiæ vrbe maritima capta triumphaſſe, & Seruius in expoſitione Pollionis Vergiliani ſcribit, Aſinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cum poſt captas Salonas Dalmatiæ

tiæ vrbem primo meruiſſet lauream, poſtea conſulatum adeptus eſſet, eodem anno ſuſcepiſſe filium, quem à capta ciuitate Saloninum vocauit.

8 M. Licinius Craſſus conſul fuit cum Cæſare III. anno DCCXXIX. ipſum de Træcis & Getis triumphaſſe Capitolini triumphi teſtantur, qui in Macedoniam miſſus Myſios bis deuicit. itidem Baſtarnas Scythas, qui Myſiam inuaſerant, ac regem eorum Deldonem interfecit. cetera Dio. Myſij ſuperiores cis & vltra Danubium habitabant: inferiores Macedoniæ à meridie, Danubio à Septemtrione & Dacis finitimi erant.

9 Bulogæſes Thrax Beſſorum rex (habitant autem illi ad Aemum Thraciæ montem) ſocijs quibuſdam alijs per cæremonias & ſuperſtitionem callidam ſibi adiunctis, defectione facta, Rhaſcyporum Cotys filium victum interfecit, & patruum eius Rhymetalcen exercitu exſutum in Thraciæ Cherroneſum compulit. Eo motu, & quòd Sialetæ Macedoniam populationibus infeſtarent, excitus L. Piſo exercitum duxit in Beſſos, cum quibus malè pugnauit: ſed altero prælio eam cladem magna victoria correxit, eosque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coëgit. L. Piſo conſul fuit cum M. Druſo Libone anno DCCXXXVIII. Idem Tiberio principe præfecturam Vrbis, compotatione tridui à Tiberio ſibi demeruit, vt Plin. auctor eſt. Patercul.

10 Dacia à ſeptemtrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Tyras fluuius, occaſum Iazyges Metanaſtæ claudunt: ea regio partim Tranſſyluania, Walachia, & Moldauia nunc dicitur. Dacos Getis eſſe à Ponto in occaſum proximos ad Iſtrum Strabo ſcribit, eſſeque populum montanum. lib. 7. Contra quos Cor. Lentulus ab Auguſto miſſus, tres eorum duces cum magnis copijs deleuit: citeriorem ripam præſidijs muniuit, ſatis victoriarum putans, poſſe illos prohibere. Dacos, ſcribit Dio, ad Cæſarem legatos ante bellum Actiacum miſiſſe, & cum nihil eorum quæ peterent, impetraſſent, ad Antonium inclinaſſe ſocietatem, obque inteſtina bella ipſi Antonio nihil vſui fuiſſe

fuiſſe. Sed in eos, cùm Sitam regem gentis Dentheleta-
DCCXXIV. rum in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Craſ-
ſum mouiſſe, repulſos inſecutum, & Segeſtriam expu-
gnaſſe inuenio. Nec hactenus huius rei geſtæ hiſto-
ria plenior, nec quis fuerit ille ex Lentulorum familia
(multi enim hoc tempore Lentuli conſulares fuerunt)
de quo Florus narrat, mihi ſatis conſtare potuit: eadem
obliuione apud reliquos qui exſtant ſcriptores, bellum
à Lentulo cum Sarmatis geſtum, video ſepultum eſse. C.
DCCIIXL. Lucium cum Rhymetalci regi, populi Romani ſocio
auxilium ferret, contra Sarmatas bellum geſſiſse, victoſ-
que vltra Iſtrum ſubmouiſse Dio ſcribit lib. 54 Sarmatę
modò ſunt Moſcouitæ, Lituani, Ruſſi. Sarmatas tamen
à Tiberio domitos ſcribit Euſeb.

11 Sicambri, Vſipetes, & Tenchteri Germaniæ gen-
tes, cùm quoſdam Romanos in ſuo territorio depre-
henſos in crucem egiſſent, Rhenoque tranſmiſſo Gal
liam popularentur, equitatum Romanum contra ſe
miſſum per inſidias circumuenerunt, & cùm fugien-
Dio 54. Patercul. tibus inſtarent, vſque ad Lollium Galliæ proconſulem
DCCXXXVIII. delati, eum quoque profligarunt, amiſſa quinctæ le-
gionis aquila. quæ clades ipſum quoque Cæſarem ab
Vrbe in Galliam extraxit. Cura deinde atque onus belli
Germanici delegata eſt Druſo Neroni, qui Cæſaris pri-
uignus, Tiberij frater erat.

12 Iulius Cæſar bis facto ſuper Rhenum ponte, in
Germaniam traiecit. ſemel, vt ipſe ſcribit lib. 4. haud
longè à Colonia: iterùm in Treuirorum finibus, quod
libro ſexto ſcribit.

13 Druſum conſulem cum Quinctilio Criſpino an-
no DCCXLIV. annum agentem triceſimum, ex fractura,
equo ſuper crus eius collapſo, triceſimo die quàm id
acciderat, inter Salam & Rhenum fluuios mortuum
lib. 7. eſſe, ex Epitoma Liuij, Paterculo, & Strabone col-
CXLII. ligo, & hucuſque ab Vrbe condita Liuij hiſtoriam
fuiſſe productam, cuius vel incuria hominum, vel in-
iuria temporum vix quarta pars, eaque mutila &
Lib. 55. mendis fœdata supereſt. Dio ſcribit morbo conſum-
tum, oſtentoque cùm populando ad Albim vſque per-
ueniſſet,

uenisset, quem traijcere moliebatur, consternatum. Corpus eius à Tiberio Nerone fratre, qui nuntio valetudinis eius euocatus raptim accurrerat, Romam peruectum est, & in Augusti tumulo conditum. Drusum consulem cum filijs Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio scribit, quod cognomē ei primo Senatus à prouincia imposuerit.

14 P. Quinctilius Varus consul cum Tiberio Nerone fuit anno DCCXL. hunc Suriæ fuisse præfectum Iosephus testatur. adijcit Paterculus eum fuisse pecuniæ vsqueadeò studiosum, vt Suriam ipse rapinis ditatus pauperem reliquerit, quam ipse pauper diuitem ingressus erat. De huius morte Virgilium, vt eam impotentius ferentem, Horatius Ode XXIIII. libri primi consolatur. Augustus vsqueadeò ea clade consternatus fuit, vt Suetonius recenset, quòd per continuos aliquot menses, barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: *Quinctili Vare redde legiones*. Verùm conuentus agere, est in loco designato ad certam diem prouincialibus ius dicere, quod forum agere, & forum peragere Cicero dicit. *Ausus*, inquit, &c. quare ausum dicit conuentum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit. imperium enim tantùm, hoc est, belli gerendi potestatem; nullam iurisdictionem habebat. Germania enim in prouinciæ formam redacta erat:. verùm ante prouinciam ordinatam iurisdictio non mandabatur. lib. 17. Antiq.

15 Arminius (quem Hermannum nonnulli scribēdum contendunt) Cheruscorum Princeps erat, filius Segemeri, qui militarat cum Romanis, & equestri ordine & iure ciuitatis erat donatus; segnitia & socordia Vari vsus est in consilij sui de Germania liberanda occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesimumsextum ex Tacito colligitur, qui eum septem & triginta annos vitæ, duodecimum imperij sui expleuisse scribit; cum dolo propinquorum occideretur Norbano & Flacco coss. anno DCCLXXII. lib. 2.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam, nomine Thuaneldam, alij desponsatam Arminius rapuerat; hinc gener inuisus

inuisus erat. quare Segestes coniurationis conscius, extremo conuiuio, post quod insidijs Romanos sunt adorti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio parari indicat; suasitque Varo, vt se & Arminium & ceteros proceres in vinculis haberet: nihil ausurum plebem sine ducibus; interim ipsi tempus fore quo de criminationibus suis, & de innoxijs, cognosceret. sed fatum, quod hominum consilia, cùm cladem aliquam struit, corrumpit, & mentem & animum Vari socordia & segnitia perstrinxerat.

Tacit. lib. I. Patercul.

17 Video Florum nostrum alios annales secutum, quàm Paterculum huic sæculo æqualem, aut Tacitum, aut Dionem. qui vt rem in pauca conferam, ferè ita tradunt: pertractos esse ex insidijs Romanos in Teutoburgensem saltum inter Luppiam & Rhenum, ibique paludibus & siluis impeditos, vndique insultantibus Germanis oppressos esse, Varum ab hostibus vulneratum & desperatis rebus mortem sibi consciuisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad Cannas Paullum Aimilium magna cum calamitate Populi R. ex Varronis consulis temeritate ferè obtriuit, incidit in diem quartum Nonas Quinctileis. Paulli Aimilij casus & Vari satis iniquè comparantur. Paullus enim Varronis stoliditatem sequi coactus cùm fortiter pugnasset, ex funda grauiter ictus mori maluit; quàm vt cladi suorum, aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate & socordia, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia, sustinet.

Gell. Macro.

19 Musulanios, vocat Ptolemæus μισουλάμυς, Numidisque magis meridionales collocat versus Africæ solitudines, & sub Audomonte ad Ampsagam flumen, Mauritaniæ Cæsariensis terminum. Tacitus testatur de ea gente ter triumphalia insignia esse acquisita. à tribus Romanorum ducibus; & à P. Dolabella, cæso Tacfarinate hostium duce, eam gentem fuisse deuictam.

Lib. 4.

20 Gætulia supra Africam minorem in meridiem extenditur, regio tota montosa, ab Atlantico Occano in

Orientem procurrit, & in Septemtrionem nonnihil se versus Syrteis inflectit.

i 21 Cn. Cornelium Lentulum Cossum, cum L. Calpurnio consulem fuisse anno DCCLII. in Annalibus consulum scribitur, & postea Gætulicum esse appellatum, nimirum à deuictis Gætulis. Tacitus etiam eundem Triumphalia de Gætulis insignia accepisse testatur, de huius belli caussa & re gesta altum apud alios siléntium est. vt etiam bellorum in Africa tempore Augusti gestorum, quæ tamen post M. Lepidum à Cæsare exercitu & potestate exsutum, cuius prouincia in triumuiratu fuerat, nunquam quieuisse videtur. Statilius enim Taurus à Cæsare in Africam missus, de ea triumphauit anno DCCXIX. Iterùm L. Autronius proconsul anno DCCXIV. tertium triumphum duxit ex Africa. L. Sempronius Atratinus anno DCCXX. Quartus, L. Cornelius Balbus, de Garamantibus Africæ populis triumphauit anno DCCXIX: V. de quibus Plinius, lib. V. Solinus & Strabo scribunt quod ad Garamantas, (habitabant autem vltra Gætulos meridiem versus à fontibus Bagradæ fluminis vsque ad Nubam paludem,) iter inexplicabile antehac fuisset, latronibus gentis eius puteos, qui non alte fodiendi sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriundus, cum patruo L. Cor. Balbo iure Quiritium donatus, & primus peregrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab occasu Cyrenaica terminatur, ab ortu Aegypto, à Septemtrione Aegyptiaco mari, à meridie Libya deserta & Aethiopia; de rebus in ea gestis & ducibus Romanorum nihil apud alios reperi. lib. 54.
Lego apud Dionem, Aethiopes qui supra Aegyptum sunt, duce Candace regina vsque ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam tum alias vrbes ipsorum occupasse & diruisse. Cùm Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterùm ab Aethiopibus expugnatum, ipsoque reuerso

P libera-

liberatum, & Candacen reginam ad pacis conditiones coactam.

23. 24 C. & L. Cæsares erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Iulia eius filia. Caius quidem M. Apuleio & P. Silio coss. anno DCCXXXIII. Lucius verò C. Furnio & C. Silano coss. anno DCCXXVI. Vtrumque Augustus hoc eodem anno adoptauit, teste Dione, tenerosque adhuc ad reipublicæ curam admouit, & consules designatos circum prouincias & exercitus dimisit. C. Cæsarem consulem à populo creatum, annos XIIII. natum veteres tituli testantur: sed nec tum iniisse magistratum puto, neque cùm consul iterùm esset designatus cum L. Paullo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massilię ex morbo periisse annum fermé ante Caij fratris sui mortem, vt Paterculus scribit: sed vt Sueton. numerat, intra octodecim menses: verùm cùm triennio post ipsorum obitum Tiberius ab
DCCLVI. Augusto, Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V.C. DCCLIIII. Lucium DCCLII. periisse.

25 Augustum contra Astures & Cantabros (qui hodie Biscaini sunt) quique nomen Oceano Cantabri-
lib. 53. co dederunt, profectus est, teste Dione, cùm nonum consulatum ipse cum M. Iunio Silano cepisset anno DCCXXVIII. at Suetonius auctor est, Augustum octauum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, & ibidem quoque hunc nonum cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quàm Dio scribit, tempestiuius profectum fuisse, & rem deinceps per legatos eius gestam esse, cùm Orosius hoc bellũ per quinquennium extendat.

26 Vaccæi mediterranei sunt Hispanię Tarraconensis populi cis Durium flumen, vbi nunc vrbes Palentia, Vallis Oletana, inter quas olim Segisama, vt Ptolemęus, aut Segesama, vt ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò Tordesillas dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodum & prętupta regione circa Iberi fontes, vbi nunc Biruiesca, ceteręque vrbes. Sub ijs in me-

in meridiem & occasum Murbogi habitabant (vbi nunc Burgos oppidum situm est) inter Vaccæos & Cantabros. Si'ntne itaque Murbogi reponendi pro Curgonijs (quorum nomen obscurum est) eruditi lectoris iudicio permittimus. Nec minus aliena vox est, quæ mox sequitur, *Belgica*: mihi si coniecturare in tanto Analium silentio liceat, *Vellica* scribendum putarem, eam namque in Cantabris Ptol. recenset Vindio monte vicinam, quam modò Victoriam vocant. De Aracillo non habeo nunc quidem quod adferam. Astures fuisse eos, qui nunc in Legionis regno ab Astorga vrbe vtrimque in septemtrionem vsque ad littora Oceani Cantabrici habitant, loca ex Ptolemæo conferenti satis apertum est. Edulius mons erit, qui vulgò Roncevallis dicitur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex herba apio simillima componunt, semper, ne quid inuiti patiantur, in promtu habere Strabo quoque testatur. lib.3.
Eosdem morti se etiam pro ijs in quos sunt propensi, deuouere, & immolandos præbere scribit, quo more etiam pro Augusti salute Sextum Pacuuium se deuouisse Dio scribit. Itidem bello Cantabrico à matribus lib.53.
filios, ne in hostium potestatem viui venirent, interemtos Strabo tradit. Quendam etiam puerulum parentes & fratres suos, cùm vinculis essent adstricti, iussu patris vniuersos gladio confecisse: itidem mulierem quandam captiuos necessitudine sibi iunctos trucidasse: aliquot etiam cùm captiui ipsi in crucem agerentur, lætitiæ carmina cecinisse, quæ ideo hîc referenda putabam, vt intelligatur cum quàm efferata gente Augusto bellum fuerit.

28 Augustus ex morbo Tarracone decumbens, C. Antistium Veterem contra Astures cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. Astures confidebant se præruptis saxis & præpeditis vijs satis munitos, qua socordia decepti C: Antistium contemtius excipiunt, & malè pugnarunt: ipsos profligatos prosequitur Antistius, multa eorum oppida expugnat, gentémque varijs cladibus

lib.53. fractam imperata facere cogit. ita Dio.

29 Cùm Astures propter Carisij ferociam & superbiam anno DCCXXII. rebellassent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt: C. Furnium Cæsaris legatum, vt hominem belli cum ipsis gerendi ignarum contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius coniunctis cum Carisio copijs, acie congredi ausos fundit, fugatque. Cantabrorum pars ferocissima, ne rebus ita perditis, viua in hostium potestatem veniret, veneno, igne, ferro semetipsam & suos confecit. Astures ab oppugnatione oppidi cuiusdam profligati, prælio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vipsanius Agrippa Augusti gener erat, qui contra Cantabros hac de caussa rebelles exercitum duxit. Cantabri qui superioribus bellis capti & sub corona venditi erant, dominos suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis & munitis, præsidia Romanorum oppugnant. Contra eos profectus Agrippa, militem suum habuit contumaciorem, vel quia vt emeritus iustè missionem flagitabat, vel quia Cantabrorum ferocia, quam expertus esset, torpescebat, quem cùm ad obedientiam permouisset, cũ hoste ex desperatione, & militari etiam scientia acerrimè pugnante, parum feliciter congressus est. tandem cùm suos ignominia notatos acuisset, Cantabros ferè omnes qui militari ætate essent, concidit, reliquos exarmauit, & ex montibus in plana deduxit, anno DCCXXXIV. Triumphum ipsi huius victoriæ caussa à Senatu ex Augusti voluntate decretum, magna cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captiuis venalibus imponebatur, quos iure belli milites cepissent, & idcirco di-
lib.7.cap.4. cebantur sub coronis venire. ita Cælius apud Gellium. hinc Liuius frequenter: *Oppidum captum, ciues sub corona venierunt.* & Cæsar: *Omni senatu necato, reliquos sub corona vendidit.*

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxima Asturiæ

vrbs

vrbs erat, desertam, post Antistij victoriam occupasse Dio scribit, multaque alia armis expugnasse. Lanciam quoque inter Asturiæ vrbes Ptolemæus recenset. Orosius eandem historiam prosequitur lib. 6. Brigæcinorum hoc in tractu meminit quoque Ptolemæus.

33 Augustus hoc bello confecto, emeritos missione donauit, & ijs condere vrbem in Lusitania iussit, de suo nomine Augustam, ab ipsorum missione Emeritam cognominatam. Ita etiam in Hispania multæ passim vrbes conditæ sunt ab Augusto nominatæ. vt eas de montibus deducti Astures & Cantabri incolerent, in Asturibus Augusta Asturica, nunc Astorga, in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum (vt enim Germanis Burgum, ita prisca Hispanorum lingua Briga oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cæsar Augusta (nunc Saragossa) condita est. vide Plin. Ptolem. Strab. Melam, alios.

34 Cur ab alio sole? an quia Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum? Augustum namque Tarracone in Hispania, quæ vltima terrarum versus occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adorauit, teste Orosio.

35 Iani Gemini templum ab Augusto tertiùm fuisse clausum anno DCCIIXXX. postquam primum à Numa, iterùm post bellum Punicum primum anno DXVIII. pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testantur Annales. Desunt itaque hic in Flori recensione anni octo & viginti. Dio scribit ab Augusto bis Iani templum fuisse clausum, semel post Actiacam victoriam anno DCCXXVIII. iterùm postquam ob bellum Cantabricum & Germanicum fuisset reseratum, gentibus ijs deuictis clausum esse anno DCCXXX.

36 Augustum dictatoris nomen nunquam tulisse in Annalibus veterum testatissimum est, vel vt inuidiam nominis deuitaret, vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno DCCXXXI. offerebat,

bat, tam constanter repulit, vt cum populus eam magna vi etiam offerret, ipse genu nixus, deiecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Patercul. Sueton. Dio, Fasti Capitolini, alij. nam ipse longè maiorem auctoritatem exercebat sub Imperatoris prænomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem, Dictatura perpetua abdicata, ex A. D. V. Kalend. Iul. accepit, sapientérque inuidiam nominis exosi, & tyrannici declinauit.

37 Iulius Cæsar Diui filius, ante diem XVI. kalend. Febr. Augustus sententia Munatij Planci à Senatu ceterisque ciuibus dictus est, se septimum & M. Vipsanio Agrippa coss. anno DCCXXVI. vt Censorinus testatur. Ouidius tamen primo Fastorum hoc Idibus Ianuarij factum scribit. Augustus appellatus est, non quòd propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quòd dignitatis splendorem illustraret: Augusta enim religiosa loca, & in quibus augurato aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab auium gestu: Suetonius, Eutropius, Dio, alij.

FINIS

COMMENTARIORVM IN L. FLORVM PER IOANNEM STADIVM.

bat, tam conſtanter repulit, vt cum populus eam magna vi etiam offerret, ipſe genu nixus, deiecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus ſit. Patercul. Sueton. Dio, Faſti Capitolini, alij. nam ipſe longè maiorem auctoritatem exercebat ſub Imperatoris prænomine, & Tribuniciæ poteſtatis titulo, quem, Dictatura perpetua abdicata, ex A. D. V. Kalend. Iul. accepit, ſapientérque inuidiam nominis exoſi, & tyrannici declinauit.

37 Iulius Cæſar Diui filius, ante diem XVI. kalend. Febr. Auguſtus ſententia Munatij Planci à Senatu ceteriſque ciuibus dictus eſt, ſe ſeptimum & M. Vipſanio Agrippa coss. anno DCCXXVI. vt Cenſorinus teſtatur. Ouidius tamen primo Faſtorum hoc Idibus Ianuarij factum ſcribit. Auguſtus appellatus eſt, non quòd propriam aliquam eo nomine poteſtatem augeret, ſed quòd dignitatis ſplendorem illuſtraret: Auguſta enim religioſa loca, & in quibus augurato aliquid conſecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab auium geſtu: Suetonius, Eutropius, Dio, alij.

FINIS

COMMENTARIORVM IN L. FLORVM PER IOANNEM STADIVM.

INDEX NOMINVM, MAXIME VERO RERVM SINGVLARIVM, FLORI epitoma descriptarum: adnotato pagellarum numero.

A.

Fabius,

FINIS.

INDEX POSTERIOR, SINGVLARIVM RERVM A STADIO IN Flori Epitoma explicatarum: adnotato duplici numero: quorum Latinus versum; Barbaricus paginam indicat.

A.

Mu-

FINIS.